

به نام خدا

معاونت پژوهش و فناوری

مشور اخلاق و پژوهش

بایاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان است و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه ابیست جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادیانجویان و اعضای هیات علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متقدمی گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلان موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلائند.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بهکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمتها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بهکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

تعهد اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجانب مریم دهقانیان دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق خصوصی که

در تاریخ: ۹۸/۰۶/۰۵ از پایان نامه خود تحت عنوان

" موازین حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران "

دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

با کسب نمره

- ۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه قبلاً برای هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: مریم دهقانیان

تاریخ و امضا

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد مرودشت

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

رشته حقوق خصوصی

عنوان:

موازن حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر علی مزارعی

نگارش:

مریم دهقانیان

بهار ۱۳۹۸

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: **مریم دهقانیان** در تاریخ: **۹۸/۰۶/۰۵** رشته: **حقوق خصوصی**
از پایان نامه خود با عنوان:
"موازن حکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران"

با درجه	ونمره	دفاع نموده است.
نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری	سمت	امضاء اعضای هیات داوری

۱ - دکتر علی استاد راهنما

۲ - دکتر استاد داور

۳ - دکتر استاد داور

مراتب فوق مورد تایید است .

مدیر / معاونت پژوهشی

مهر و امضاء

قدردانی و سپاس

سکرتشیان نثار خداوند بزرگ که توفیق را رفیق راهم ساخت تا این پایان نامه را به پایان برسانم و به من یاری رساند تا تحصیلاتم را در این مرحله تمام کنم. در این راه قدردان ارشاد و راهنمایی های استادان بزرگوار و فاضلم هستم. که اگر همراهی و هدایت آنان نبود این کار تحقق نمی یافت. لذا اگر در این پایان نامه نقضی وجود دارد از شما بزرگواران بزرگواران عذرخواهی می کنم و امیدوارم که در آینده با راهنمایی های شما بتوانم در این زمینه پیشرفت بیشتری داشته باشم. بنده است و اگر قدری وجود دارد حاصل راهنمایی های آن فرزانهان است.

تقدیم به:

همسر و خانواده عزیزم

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	الف - بیان مسأله
۴	ب- اهداف
۴	هدف اصلی
۵	هدف کاربرد یا جزئی
۵	پ- ضرورت ها
۵	ت- روش انجام تحقیق
۶	ث- سوالات تحقیق
۶	سؤال اصلی
۶	سوالات فرعی
۶	ج- فرضیه های تحقیق
۶	فرضیه اصلی
۶	فرضیه های فرعی
۷	چ- پیشینه
۱۰	ساماندهی تحقیق
۱۱	فصل اول کلیات
۱۲	مبحث اول: مفهوم و تعریف حریم خصوصی در حقوق ایران
۱۵	الف- ممنوعیت تجسس و پیگیری عیوب
۱۷	ب- نهی از سوء ظن نسبت به دیگران
۱۷	ت- حرام بودن ورود به منزل غیر
۱۸	مبحث دوم: مفهوم و تعریف حریم خصوصی در اسناد بین المللی
۲۰	فصل دوم موازین حاکم بر حریم خصوصی
۲۱	مبحث اول: مصادیق حریم خصوصی

۲۲	گفتار اول : حریم خصوصی جسمانی
۲۳	گفتار دوم : حریم خصوصی روانی
۲۴	گفتار سوم : حریم خصوصی مکانی
۲۵	گفتار چهارم: حریم خصوصی سایبری
۲۹	مبحث دوم : مبانی حریم خصوصی
۲۹	گفتار اول : کمک به رشد و کمال شخصیتی
۳۱	گفتار دوم : «حق خلوت»
۳۲	گفتار سوم : محدود نمودن ماهیت توسعه طلب و مداخله گر دولت
۳۴	گفتار چهارم : مصلحت های جرم شناسی
۳۵	گفتار پنجم : حفاظت در برابر پیشرفت تکنولوژی
۳۷	فصل سوم حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران
۳۸	مبحث اول : حمایت از حریم خصوصی در قانون اساسی
۳۸	گفتار اول : حمایت از حریم مکالمات خصوصی افراد
۳۹	گفتار دوم : حمایت از حریم آزادی تن و انتخاب شغل
۳۹	گفتار سوم : ممنوعیت تبعید غیر قانونی افراد و اعمال شکنجه
۴۰	گفتار چهارم : منع از هتک حرمت اشخاص
۴۱	مبحث دوم : حمایت از حریم خصوصی در قانون مدنی
۴۲	مبحث سوم: حمایت از حریم خصوصی در قانون حقوق شهروندی
۴۲	گفتار اول : حمایت از امنیت روانی اشخاص
۴۲	گفتار دوم : حمایت از آبروی اشخاص در فضای سایبر و رسانه
۴۲	گفتار سوم : منع نقض حریم خصوصی در گزینش اشخاص
۴۳	مبحث چهارم : حمایت از حریم خصوصی در قانون گردش آزاد اطلاعات
۴۴	گفتار اول : حراست از حریم خصوصی در برابر مزاحمت اطفال یا زنان
۴۴	گفتار دوم : مجازات در مقابل هتک حیثیت (قذف)
۴۵	گفتار سوم : هتک حیثیت نشر اکاذیب در فضای مجازی
۴۶	گفتار چهارم : حراست از حریم خصوصی در برابر تصرف عدوانی

گفتار پنجم : حفاظت از حریم خصوصی در برابر تجسس.....	۴۷
مبحث ششم : حمایت از حریم خصوصی در قانون آیین دادرسی کیفری.....	۴۸
مبحث هفتم : حمایت از حریم خصوصی در سایر قوانین متفرقه.....	۵۴
فصل چهارم بررسی تعارض برخی قوانین با حریم خصوصی و خالاهای قانونی.....	۵۷
مبحث اول : بررسی تعارض قوانین با حریم خصوصی.....	۵۸
گفتار اول : تعارض موادی از قانون مدنی با حریم خصوصی.....	۶۰
گفتار دوم : تعارض قانون مجازات اسلامی با حریم خصوصی.....	۶۱
گفتار سوم : تعارض قانون آیین دادرسی کیفری با حریم خصوصی.....	۶۳
بند اول : در دادسرا.....	۶۶
بند دوم : در دادگاه.....	۷۰
گفتار چهارم : تعارض قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر با حمایت از حریم خصوصی.....	۷۲
نتیجه گیری و پیشنهادات :.....	۷۴
الف - نتیجه گیری :.....	۷۴
ب-ارایه پیشنهاد:.....	۸۲
فهرست منابع.....	۸۳
کتابها :.....	۸۳
مقالات :.....	۸۴
منابع عربی :.....	۸۶
سایت ها :.....	۸۶

چکیده :

«حریم خصوصی» در زبان محاوره و نیز مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی، مکرر استعمال می شود، ولی هنوز تعریف مدون و مشخص از آن ارائه نشده است. مفهوم حریم خصوصی، ریشه عمیقی در مباحث انسانی و جامعه‌شناسی دارد که نشان می دهد چگونه در فرهنگ‌های مختلف برای آن ارزش قائل شده اند. در ایران نیز با آنکه نظام حقوقی کشورمان، دست کم از زمان تصویب اولین قانون اساسی، با عطف به حمایت های سستی از حق حریم خصوصی مانند رعایت حرمت مسکن اشخاص و منع باز کردن نامه های شخصی و غیره آشنا شده است. در قانون ایران قانون خاص که بطور اختصاصی به موضوع حریم خصوصی پردازد وجود ندارد. تجزیه و تحلیل قانون و نتیجه پژوهش نشان می دهد که مقنن قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون مدنی، قانون امران به معروف و ناهیان از منکر، قوانین مرتبط با فضای سایبر و نگارش سایر قوانین خاص حفاظت و حراست از حریم خصوصی را سرلوحه کار خود قرار داده است، ولی با این وجود در برخی قوانین رعایت حریم خصوصی با خدشه مواجه است و تعارضاتی بین قانون و مفهوم حریم خصوصی وجود دارد. حمایت اساسی از حریم خصوصی نیازمند یک قانون منسجم و مستقل است و تأکید قانونگذار مبنی بر اینکه قوانین مغایر با قانون خاص حریم خصوصی فاقد اعتبار می باشد. فقط در این صورت است که می توان از حریم خصوصی به معنای واقعی حمایت کرد. البته نباید در رابطه با حریم خصوصی دچار افراط و تفریط شد و حریم خصوصی را به عنوان وسیله و دست آویزی برای اضرار به حقوق عمومی و امنیت جامعه قرار داد و در نگارش قانون خاص حریم خصوصی این تعادل باید لحاظ شود.

واژگان کلیدی : حریم خصوصی، حمایت، حقوق ایران، آزادی

حریم خصوصی از مهمترین ارکان حقوق فردی و معیار و ضابطه پیشرفت و تمدنی و بشری در نظام های حقوقی دنیا است که هم در اسناد حقوق بشری بین المللی و منطقه ای از جمله شورای اروپا ، سازمان کنفرانس اسلامی و در تمامی نظام های حقوقی جهان از جمله رومی - ژرمنی ، کامن لاء ، خاور دور ، اسلام و ... به رسمیت شناخته شده است . در کشور ما نیز هم در قانون اساسی و هم در قوانین عادی این حق به رسمیت شناخته شده و موضوع مطالبه حقوقدانان و مردم است . در تمامی دنیا و مخصوصاً فضای مجازی مقررات بسیاری وجود دارد که برای حفظ و حراست از این حق تدوین گردیده است . امروزه این حق به عنوان چالش اصلی و اساسی تقنین کنندگان قانون در تدوین قوانین و مقررات در سطح ملی و بین المللی شمرده می شود و به عنوان یکی از مؤلفه های استاندارد قانونگذاران در نگارش و قانونگذاری مقررات توسط مقامات ذیصلاح محسوب می شود . اهمیت مؤلفه حریم خصوصی تا جایی دارای اهمیت است که برای بسیاری از دولت ها در مواردی که این حق با مصالح دیگر در اجتماع در تضاد قرار می گیرد ، حق « حریم خصوصی » به عنوان یک مصلحت اصلی بر دیگر مصالح جامعه رجحان می یابد و به عنوان یک موضوع اصلی به رسمیت شناخته شده ، در قوانین اساسی کشورها منعکس می گردد . موضوع این پژوهش عبارت است از « موازین حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران » که به دلیل اهمیت موارد ذکر شده در فوق به عنوان مورد مطالعه در این پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است . متأسفانه علی الرغم اهمیت این حق ، در قوانین آن گونه که شایسته است در کشور مورد اهتمام مقنن قرار نگرفته و در این تحقیق کوشش خواهد شد ، تا با بررسی وضعیت حریم خصوصی در حقوق ایران در قوانین موجود به ارایه نقاط ضعف و چالش های پیش روی این حریم مقدس در قوانین موضوعه ایران پردازیم . در این تحقیق سعی بر آن داریم تا تحلیل صحیحی از حریم خصوصی ارایه دهیم . معتقد هستیم در ارتباط با حریم خصوصی نباید دچار افراط و تفریط شد . از یک طرف نباید حقوق عمومی موجب تضییع حریم خصوصی شود و از طرف دیگر در ارتباط با این مفهوم نباید دچار افراط شویم و توسعه و تکریم آن باید بر پایه منطق و عقلانیت باشد و از افراط و تفریط بپرهیزیم .

الف - بیان مسأله :

حریم خصوصی از ارزشمندترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه‌یافته است. حریم خصوصی که یکی از مصادیق حقوق بشر است و باید مانند سایر حقوق اولیه هر فرد انسانی مورد حمایت و حفاظت قرار گیرد. نمود واقعی و عینی این حمایت، از جانب حکومت‌ها و در قالب قانون‌گذاری می‌باشد. در قانون (باید و نبایدها)، به رسمیت شناختن امور، تعیین مجازات در صورت نقض آنها، ضامن بقاء، ماندگاری و ایجاد اعتماد بین افراد و دولت‌ها در جریان توافق قدیمی قرارداد اجتماعی است. با آنکه عبارت «حریم خصوصی» در زبان محاوره و نیز مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی، مکرر استعمال می‌شود، ولی هنوز تعریف مدون و مشخص از آن ارائه نشده است. مفهوم حریم خصوصی، ریشه عمیقی در مباحث انسانی و جامعه‌شناسی دارد که نشان می‌دهد چگونه در فرهنگ‌های مختلف برای آن ارزش قائل شده‌اند. در حریم خصوصی، انتظار این است که اطلاعات شخصی و محرمانه، که از آن در محلی خصوصی پرده برداشته می‌شود، در نزد شخص سومی آشکار و برملا نشود. زیرا این افشاگری سبب ناراحتی و اضطراب و تنش احساسی کسی می‌شود که نسبت به این مسئله حساس است. در واقع، حریم خصوصی به افراد تعلق می‌گیرد که در محلی هستند که شخص انتظار دارد آن محل خصوصی بماند. در همه نظام‌های سیاسی، حفاظت و تأمین این حقوق یک حرکت تدریجی است. و همه تا رسیدن به ایده آل در باب انعکاس در حقوق شهروندی و حریم خصوصی، فاصله دارند. همچنین محتمل است که در بستر یک نظام سیاسی، حفاظت از حقوق و به ویژه حریم خصوصی افراد دچار نقض شود. به هر حال نظام‌های سیاسی همواره نیازمندند که در باب این موضوع به تأمل پردازند و حرکت مسیر تحقق حقوق شهروندی را تکمیل کنند. اسناد بین‌المللی حقوق بشر نیز بر لزوم حفظ شرایط حق خلوت تأکید دارند و دولت‌های عضو را به اجرای آنها متعهد نموده‌اند. اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۰ دسامبر ۱۹۴۸م در مقدمه خود شناسایی حیثیت ذاتی کلیه اعضای خانواده بشری به حقوق یکسان و انتقال‌ناپذیر آنان را که خلوت و حق در سایه آن، جزء این حقوق است؛ اساس آزادی، عدالت و صلح در جهان می‌داند و اعلام می‌دارد که اساساً حقوق اساسی را باید با تدوین و اجرای قانون حمایت کرد. برخلاف قوانین اساسی کشورهای که از حریم خصوصی به طور مشخص در قالب اصل یا اصولی خاص حمایت کرده‌اند، در قانون اساسی ایران متن خاصی وجود ندارد که از حریم خصوصی به این عنوان، حمایت کرده باشند؛ اما به نوعی کلی در مواردی از جمله حریم خلوت بدنی، حریم مکانی، حریم ارتباطات و حریم جسمانی

توجه شده است. در واقع در قانون اساسی ایران، اگر چه به عبارت «حریم خصوصی» به طور صریح اشاره نشده، اما در تحلیل چند اصل مهم و قانون اساسی، به وضوح می توان توجه خاص به مفهوم حریم خصوصی را مشاهده کرد که در اصول ۱۹، ۲۸، ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۸، ۴۰، ۴۲، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۷ تا ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۴، ۶۵، ۶۸، ۶۹، ۶۹۱ قانون مجازات اسلامی این مواد شامل مواد ۵۰۷ تا ۵۹۳، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۹۱ قانون مجازات اسلامی است. با توجه به جمیع مباحث مطروحه تهیه و تدوین قانونی خاص عرصه حریم خصوصی و حقوق شهروندی با در نظر گرفتن دکترین حقوقی به نحو متمرکز توسط مجلس شورای اسلامی لازم است. این پژوهش سعی بر آن دارد تا ضمن بررسی حریم خصوصی در قوانین موجود وضعیت آن را در دکترین فقهی-حقوقی روشن سازد.

ب- اهداف :

اهداف در پژوهش به هدف‌های اصلی و فرعی تقسیم می شود:

هدف اصلی :

این پژوهش در صدد آن است که نشان دهد که علی‌رغم صراحت قوانین مختلف، نکته مهم در مورد حریم خصوصی آن است که مفهوم و قلمروی این حق انسانی نیز به دنبال تحولات و پیشرفت‌هایی که به مرور زمان در زمینه‌های علمی، اجتماعی و اقتصادی صورت گرفته، تحت تأثیر قرار گرفته است؛ لذا مفهوم و قلمروی حریم خصوصی در جامعه پیشرفته و متمدن امروز با مفهوم و قلمرو آن در جامعه سنتی سابق متفاوت می باشد؛ کما اینکه مفهوم و قلمرو آن در دنیای کنونی در یک جامعه توسعه یافته در مقایسه با یک جامعه عقب مانده و در حال توسعه می تواند متفاوت باشد. این تفاوت آن است که تکنولوژی مدرن امروزی، حکومت‌ها را قادر ساخته است که به طور مخفیانه بر اعمال مردم نظارت کنند و اطلاعات محرمانه‌ای را درباره زندگی اشخاص به دست آورند که اصولاً چنین حقی را ندارد استفاده از دستگاه‌های عکس برداری مخفیانه و تلفن‌های همراه دارای دستگاه فیلم برداری و عکس برداری، استفاده از پست الکترونیکی و دیگر شیوه‌های الکترونیکی برای برقراری

ارتباط، از دستاوردهای تکنولوژی روز است که می توان گفت تکنولوژی مدرن قلمرو نقض حریم خصوصی را توسعه داده است؛ لذا می بایستی ابزارهای جدیدی در قالب حمایت های ویژه قانونی برای حمایت از حریم خصوصی ایجاد شود .

هدف کاربرد یا جزئی :

شباهت و تفاوت های حریم خصوصی به معنای وسیع کلمه اعم از اخلاقی، حقوقی، جزایی ومدنی را تأکید و بیان دارد .

پ- ضرورت ها :

اهمیت این پژوهش از آنجا است که در نظام حقوقی ایران (متشکل از قواعد حقوقی منعکس شده در قانون اساسی، قانون عادی، عرف و تعهدات عرفی و قراردادی بین المللی دولت ایران) حریم خصوصی به صورت مشخص مورد حمایت واقع نشده است. همانند موضع نظام حقوقی اسلام، موضوع حقوق موضوعه ایران در مواجهه با حریم خصوصی موضوع تحول گرایانه است . حقوق و آزادی هایی که تحت حمایت هستند و بطور منفرد و در بطن سایر قواعد مختلف حریم خصوصی به عنوان نظام حقوقی ایران ، به طور ناقص مورد حمایت قرار گرفته اند. در قانون اساسی کشور ما لفظ حریم خصوصی به کار برده نشده است ؛ اما به صورت موردی و بدون ذکر نام حریم خصوصی، در برخی اصول اشاره نموده و به بخشی آن پرداخته شده است و میثاق حقوقی مدنی و سیاسی که دولت ایران در سال ۱۳۵۴ به آن ملحق شده است و تنها منبعی است که به طور صریح به حمایت از بخشی از آن پرداخته است و صریحاً به حمایت از حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران تأکید دارد. فلذا در این تحقیق، با توجه به قانون گذاری پراکنده در این خصوص و بررسی حریم خصوصی در قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و به تبع آن قانون جرایم رایانه ای، قانون آیین دادرسی کیفری و قانون تجارت الکترونیک می پردازیم .

ت- روش انجام تحقیق :

نوع تحقیق در این نوشتار روش توصیفی - تحلیلی است و شیوه گردآوری اطلاعات و مطالب تحقیق ، به صورت کتابخانه ای و عمدتاً از طریق فیش برداری و با استفاده از آثار و تألیفات فقهی ، حقوقی است . همچنین بنا بر اقتضائات استفاده وجستجو در پایگاه های اینترنتی و بانک های اطلاعاتی ؛

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، سایت اینترنتی جهاد دانشگاهی، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم انسانی نور، و سپس با مراجعه به کتابخانه‌ها مثل کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد، در بین منابع مختلف با توجه به موضوع انتخابی و تحقیقاتی انجام گرفته است، از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

ث- سوالات تحقیق :

این تحقیق شامل سؤالات اصلی و فرعی است :

سؤال اصلی :

۱- موازین قانونی حاکم بر حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران چیست؟

سؤالات فرعی :

۱- نقض حریم خصوصی چه تبعاتی دارد؟

۲- حریم خصوصی در حقوق ایران و در تنقیح قوانین به عنوان یک اصل پذیرفته شده است یا خیر؟

ج- فرضیه های تحقیق :

این تحقیق شامل سؤالات اصلی و فرعی است :

فرضیه اصلی :

۱- موازین قانونی خاصی حاکم بر حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران وجود ندارد.

فرضیه های فرعی :

۱- نقض حریم خصوصی دارای تبعات اخلاقی، حقوقی است.

۲- حریم خصوصی در حقوق ایران و در تنقیح قوانین به عنوان یک اصل پذیرفته شده است.

چ-پیشینه :

مقاله رضایی، زهرا ، امنیت و حریم خصوصی در اینترنت اشیا، چهارمین کنفرانس بین المللی تحقیقات دانش بنیان در مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات، تهران، دانشگاه ابرار، ۱۳۹۶،

در مقاله خود با عنوان حریم خصوصی بیان می کنند که با آنکه عبارت «حریم خصوصی» در زبان محاوره و نیز مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی، مکرر استعمال می شود ؛ ولی هنوز تعریف مدون مشخصی از آن ارائه نشده است . مفهوم حریم خصوصی، ریشه های عمیق در مباحث انسان شناسی و جامعه شناسی دارد که نشان می دهد چگونه در فرهنگ های مختلف برای آن ارزش قائل شده اند . در حریم خصوصی، انتظار این است که اطلاعات شخصی و محرمانه از آن محل خصوصی پرده برداشته می شود، برای شخص سوم آشکار و برملا نشود؛ زیرا این افشاگری سبب ناراحتی و اضطراب و تنش احساسی برای کسی می شود که نسبت به این مسئله حساس است . در واقع ، حریم خصوصی به افراد تعلق می گیرد که در محلی هستند که انتظار دارند ، آن محل خصوص بماند.

مقاله رحمدل، منصور ، حق انسان بر حریم خصوصی ، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۷۰ شماره ۱۰، ۱۳۸۴

حق حریم شخصی به خوبی در قوانین بین المللی آمده است . به دنبال اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و ماده ۱۲ که مستقیماً در رابطه با موضوع حریم شخصی است ، شروط مشابهی در قرارداد حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون اروپا حقوق بشر و سایر کنوانسیون ها و توافقات منطقه ای آمده است. در مورد اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده سه چنین می گوید: هر فردی حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد و در اصل دوازده نیز آمده است که اگر در قواعد زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات هر کس مداخله خودسرانه ای صورت گیرد و به شرافت و آبرو یا شهرت وی لطمه وارد شود ؛ در برابر چنین مداخله ای حمایت قانونی ، حق هر شخصی است. شورای اروپا در قطعنامه ای که درباره حریم خصوصی صادر کرده است ، حریم خصوصی را به داشتن زندگی و سلیقه خود و حداقل مداخله دیگران تعریف کرده است . همچنین کنفرانس حقوق دانان درباره حق رعایت حریم خصوصی که در نروژ برگزار شد، در گفتار دو اعلامیه خود آورده است : حق حریم خصوصی ، حقی است نسبت تنها ماندن و نسبت به زندگی کردن با سلیقه خود و با حداقل درجه مداخله دیگران . در اعلامیه حقوق بشر اسلامی مصوب ۱۴

محرم ۱۴۱۱ قمری در کار نیست در ماده هجده قسمت ب در زمینه توجه به حریم خصوصی آورده است هر انسانی حق دارد که در امر زندگی خصوصی خود استقلال داشته باشد و جاسوسی یا نظارت او و مخدوش کردن حیثیت او جایز نیست و باید در مقابل هرگونه دخالت زورگویانه حمایت شود. توجه به حریم خصوصی در بیانیه اجلاس عالی سران درباره جامعه اطلاعاتی مصوب ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳ نیز دیده می‌شود. در ماده سی و پنج این بیانیه آمده است تقویت چارچوب اطمینان بخش از جمله امنیت اطلاعات و امنیت شبکه، تضمین اعتبار، حفظ حریم خصوصی و حمایت از مصرف کننده از پیش شرط‌های ایجاد جامعه اطلاعاتی و ایجاد اعتماد میان استفاده کنندگان از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی است. در ماده پنجاه و هشت این بیانیه نیز استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی رعایت حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین از جمله حریم خصوصی تأکید شده است.

مقاله انصاری، باقر، حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلامی تطبیقی و ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۶، ۱۳۸۳،

در مقاله خود با عنوان حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام تطبیقی و ایران بیان می‌کند که حریم خصوصی که از ارزشمندترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه یافته است. حق بر حریم خصوصی در زمره مهم‌ترین حقوقی است که ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد. هدف آن تعالی شخص انسان و به دیگر سخن تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان است. حریم خصوصی با استقلال آزادی انسان‌ها و حق بر تعیین سرنوشت خود ارتباط وسیع دارد. زیرا فرض لازم برای رشد و تکامل شخصی افراد را فراهم ساخته است و ابزار شدن آنها جلوگیری می‌کند. انسان‌ها امکان می‌دهد تا ابزار و غایات خصوصی خود را تعقیب کنند و عرصه ای برای ابراز احساسات و عواطف درونی خود داشته‌باشد. همچنین حریم خصوصی که از اصول سازمان بخش جامعه مدنی است که امکان شکوفایی انجمن‌ها و تشکیلات خصوصی را فراهم می‌سازد. لزوم حمایت از حریم خصوصی و عدم مداخله در امور خصوصی دیگران یکی از آموزه‌های مهم اسلام نیز می‌باشد. در آیات متعددی از قرآن مجید و لزوم رعایت حریم خصوصی اشخاص تأکید شده است. سنت پیامبر اکرم صلی الله و آئمه اطهار علیه‌السلام و سیره مسلمانان نیز سرشار از توصیه‌هایی در پرهیز از نقض مصادیق مختلف حریم خصوصی است. البته اصطلاح حریم خصوصی نه در آیات قرآن و نه در روایات اسلامی استعمال نشده است و موضوع اسلام در مواجهه با مقوله حریم خصوصی موضع به اصطلاح

تحول‌گرایانه است یعنی حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادی‌های دیگر نظیر حق مالکیت، حق آزادی از تجسس، حق برخورداری از اصل برائت، حق غیر قابل تعرض بودن حقوق وابسته به شخص مورد حمایت واقع شده است. نویسنده بر این باور است که قدمت حمایت از حریم خصوصی در حقوق اسلامی بسیار بیشتر از سایر نظام‌های حقوقی است. و مقوله‌های مختلف این حق با مبانی مستحکمی مورد حمایت قرار گرفته است. با وجود این متأسفانه نه در نظام حقوقی ایران و نه در نظام‌های حقوقی سایر کشورهای مسلمان، تدوین قوانین و مقررات مختلف مرتبط با حریم خصوصی آنچنانکه داری اهمیت این است، درک نشده و حمایت لازم از آن صورت نگرفته است.

مقاله واعظی، سید مجتبی؛ علیپور، سید علی، بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران، مجله حقوق خصوصی، مقاله ۶، دوره ۷، شماره ۱۷، پاییز و زمستان

۱۳۸۹

حریم خصوصی، از موضوعات بنیادین حقوق بشری و یکی از مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه یافته است که ارتباط بسیار نزدیکی با کرامت انسان‌ها دارد، بنابراین پشتیبانی و حمایت از شخصیت افراد و حقوق شهروندان، نیازمند حمایت از حریم خصوصی است. در نظام حقوقی ایران، حریم خصوصی به صورت مشخص و معنون حمایت نشده و در واقع، موضع حقوق موضوعه ایران در مواجهه با حریم خصوصی، تحول‌گرایانه است. حقوق و آزادی‌ها به منزله حریم خصوصی به طور ضمنی و در میان سایر قواعد حقوقی، به طور ناقص، مورد حمایت قرار گرفته‌اند. قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون آزادی اطلاعات، قوانین و مقررات مربوطه به ارتباطات پستی، تلفنی و قانون مطبوعات در زمره قوانین و مقرراتی هستند که گاه ضمنی و گاه صریحاً از برخی مصادیق حریم خصوصی حمایت کرده‌اند. البته برخلاف قوانین اساسی کشورهای دیگری که از حریم خصوصی به صورت مشخص و در قالب اصل یا اصول خاصی حمایت کرده‌اند، در قانون اساسی ایران متن خاصی که از حریم خصوصی، تحت این عنوان حمایت کرده باشد، وجود ندارد. تاکنون پژوهشگران حریم خصوصی را به عنوان یک قانون حمایتی و با دیدگاه بررسی تحلیلی نگاه قانونگذار از باب تنقیح قوانین به چالش نکشیده‌اند.

ساماندهی تحقیق :

در ابتدای پژوهش بیان مسأله ، اهداف ، ضرورت ها ، سوالات ، فرضیه ها و پیشینه تحقیق را مورد بررسی قرار می دهیم . در فصل اول به بیان مفهوم و تعریف حریم خصوصی در حقوق ایران و اسناد بین المللی می پردازیم . در فصل دوم به شرح موازین حریم خصوصی پرداخته که شامل مصادیق و مبانی حریم خصوصی است . در فصل سوم جنبه های حمایتی از حریم خصوصی را در قوانین مورد کاوش قرار داده و تشریح می کنیم . در فصل چهارم بررسی تعارض برخی قوانین با حریم خصوصی و خلأهای قانونی را تشریح می کنیم و در انتها به بیان نتیجه و ارایه راهکار می پردازیم .

فصل اول

کلیات

شناخت حریم خصوصی ابتدا نیازمند تبیین مفهوم آن است. بدون شناخت مفهوم حریم خصوصی نمی توان به مطالعه قانون و استخراج موادی که در قوانین مختلف مرتبط با حریم خصوصی است پرداخت. برای توضیح مفهوم حریم خصوصی باید ابتدا مفهوم لغوی و سپس مفهوم اصطلاحی آن را شناخت. همچنین بیان دلایل عقلی و نقلی در فقه اسلام، قرآن کریم و کلام معصومین (ع) برای بیان دقیق این مفهوم لازم است. تشریح مفهوم حریم خصوصی در اسناد بین المللی نیز از ملزومات دیگر شناخت مفهوم آن، با ماهیتی حریم خصوصی در حقوق موضوعه و به مفهوم امروزی آن می باشد که در ذیل هر یک از توضیح می دهیم:

مبحث اول: مفهوم و تعریف حریم خصوصی در حقوق ایران

اینجا مفهوم لغوی حریم خصوصی و سپس مفهوم اصطلاحی حریم خصوصی را مورد بررسی قرار می دهیم: معنی لغوی کلمه حریم در لغتنامه دهخدا. [ح] [ع ص] بازداشت کرده و حرام کرده شده که مس آن جائز نیست. چیزی که حرام باشد. چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان کرد. چیزی که آنرا حمایت کنند و جنگ کنند بر آن. خصوصی فرهنگ فارسی معین (خ) [ع - فا.] (ص نسب). ۱ - شخصی، داخلی. ۲ - محرمانه و غیرعلنی. ۳ - خاص، ویژه. ۴ - مربوط به اشخاص حقیقی و حقوقی خارج از نظارت یا حوزه کارهای دولت. مق دولتی. ^۱ حریم خصوصی به لحاظ مفهوم لغوی از دو واژه حریم و خصوصی تشکیل شده است. حریم به معنای آنچه از پیرامون محدوده معقولی است که فرد انتظار دارد از دسترس دیگری مصون بماند. این دیگری، هم می تواند دولت باشد و هم سایر اشخاص است و حریم به معنای محدوده، « حریم » حقیقی و حقوقی. حریم در لغت از ریشه بازداشته شده، گرداگرد، دوروبر، و اطراف است.^۲ بنابراین معنی لغوی کامل لفظ « حریم خصوصی » عبارت است از « امری که شخصی، داخلی، محرمانه و غیرعلنی مربوط به اشخاص حقیقی و حقوقی خارج از نظارت یا حوزه کارهای دولت و چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان کرد.

^۱ <https://dictionary.abadis.ir/fatofa/%D8%AD%D8%B1%DB%8C%D9%85/>

^۲ انصاری، باقر، ۱۳۸۳، حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلامی تطبیقی و ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۶، ص ۸۴۲

در ذیل مفهوم اصطلاحی حریم خصوصی در فقه، اسناد بین المللی و حقوق موضوعه را ارایه خواهیم کرد: تحقیقات و مطالعات مردم شناسی نشان می دهد در تمام جوامع، تمام زمان ها و دوره ها، حتی در جوامع ابتدایی، قواعد اجتماعی وجود داشته که ورود به اماکن خاصی را محدود می کرد و حضور در اماکن معینی را ممنوع می دانسته است. در عین حال، مطالعه حریم خصوصی از زوایای حقوقی، فلسفی یا مذهبی و اخلاقی نتایج متفاوتی به دنبال دارد. برای نمونه برخی صاحب نظران مسائل حقوقی می گویند که موضوع حریم خصوصی افراد از منظر حقوقی بدون سابقه طولانی است. آنان معتقدند مقاله مشترکی که وارن و براندیس با عنوان « حق مصونیت حریم خصوصی » در سال ۱۸۹۰ م. چاپ و آن را منتشر کردند، اولین بحث جدی و صریحی است که موضوع حریم خصوصی افراد را در چارچوب قوانین حقوقی مطرح کرده است. انگیزه تألیف این اثر نیز آن بود که وارن، یکی از مؤلفان این مقاله، از گزارش مطبوعات درباره ضیافتی که در منزل وی بر پا شده بود، به شدت خشمگین می شود و به همراه همکار حقوقی پیشین خود این مقاله را چاپ و منتشر می کند.^۱

حریم خصوصی با اینکه مکرر در زبان محاوره و نیز مباحث فلسفی، سیاسی، اجتماعی و حقوقی استعمال می شود، لیکن هنوز تعریف واحد، روشن و متفق القولی از آن ارائه نشده است. مفهوم حریم خصوصی دارای ریشه های عمیقی در مباحث جامعه شناختی و انسان شناختی بوده که این امر حاکی از ارزش های مختلف این مفهوم در فرهنگ های مختلف می باشد.^۲ حریم خصوصی مفهومی سیال است، که امروزه از جمله آزادی وجدان و اندیشه، کنترل بر اطلاعات شخصی، رهایی از نظارت های سمعی و بصری دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش ها و تجسس ها و رهگیری ها را شامل می گردد.^۳

واژه حریم خصوصی *privacy* از کلمه لاتین *privatus* به معنی جدا شدن از بقیه یا محروم شدن از چیزی ریشه گرفته است و به معنای توانایی یک فرد یا گروه برای جدا کردن خود و یا اطلاعات مربوط به خود است.^۴ اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر داشته است که حیثیت، جان، مال، حقوق و مسکن افراد از تعرض مصون است؛ مگر در مواردی که قانون تجویز کند. اصل

^۱ شاه قلی، احمد رضا، ۱۳۸۸، « اخلاق رسانه و حریم خصوصی: رویکردی اسلامی »، فصلنامه رسانه، شماره ۸۰، ص ۴۲

^۲ انصاری، باقر، ۱۳۹۳، حقوق حریم خصوصی، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، ص. ۱۱

^۳ همان، ص ۲

^۴ افشار، لیلا؛ نعمتی، علی، ۱۳۸۹، حریم خصوصی در پژوهش های معطوف به انسان بر مبنای آموزه های اسلامی، فصلنامه علمی - پژوهشی راهبرد فرهنگ، دوره ۳، شماره ۹-۸، ص ۵۹ - ۷۶

۲۳ قانون اساسی هم تفتیش عقاید را ممنوع کرده و اصل ۲۵ این مساله را بیان می کند که بازرسی، نرساندن نامه ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آن‌ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است؛ مگر به حکم قانون.

آیین نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، حریم خصوصی را قلمروی از زندگی شخصی فرد تلقی کرده است. مقنن در گفتار پ ماده ۱ از این قانون چنین مقرر کرده است: «قلمروی از زندگی شخصی فرد که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض نکنند؛ از قبیل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره کردن، شنود و دسترسی اطلاعات شخصی فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان‌های اجاره شده خصوصی نظیر هتل و کشتی هم چنین آن چه حسب قانون، فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می شود؛ از قبیل اسناد تجاری و اختراعات و اکتشافات.»

رعایت حریم خصوصی دیگران از جمله اموری است که علاوه بر نقل، از طریق عقل نیز واجب است. عقل انسان مستقل از دستورات شرعی، می تواند پاره‌ای مسائل را درک نماید. لذا به عنوان حجت قابل استناد می باشد. به همین لحاظ تکالیف بر دو قسم است: شرعی و عقلی.^۱

فقهاء و اصولیین در کتاب‌های اصولی به نحو مبسوط در مورد اینکه آیا عقل دلیل مستقلی هست یا نه و اینکه قلمرو استفاده از آن چیست بحث نموده اند. و البته بین ایشان اختلاف نظر وجود دارد. مثلاً ابن ادریس در جایی که دلائل دیگر (کتاب و سنت و اجماع) وجود نداشته باشد، استناد به عقل را جایز می شمارد و آن را قابل اعتماد برای استنباط احکام می داند. ولی از آنجا که عقل از اخلاق محیط و تعلیمات اکتسابی تاثیرپذیر است، لذا عوامل محیطی در زمان‌های مختلف بر عقل مؤثر است به همین جهت دامنه مستقلات عقلی را عمدتاً به موارد معینی نظیر «حرمت عقاب بلا بیان»، «ترجیح بلا مرجح» «لزوم عسر و حرج» محدود نموده اند.^۲ بنابراین عقل به عنوان یکی از منابع اصلی در فقه منشاء پذیرش حفظ حریم خصوصی می باشد. در مبحث دلایل نقلی تبیین خواهیم کرد که از مجموع مفاهیم مخالف اوامر و نواهی شارع مقدس در برخی امور می توان عقلاً ضرورت حفظ حریم خصوصی را استنباط کرد.

^۱ ربانی گلپایگانی، علی، ۱۳۸۲، عقاید استدلالی، مرکز نشر هاجر، ص ۳۵۰

^۲ کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۶، الزام‌های خارج از قرارداد (ضمان قهری)، ج ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۵۳

دلایل نقلی حفظ حریم خصوصی در فقه به شرح ذیل است :

الف- ممنوعیت تجسس و پیگیری عیوب

رسول اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) در زمینه ممنوعیت استراق سمع فرمودند: «هرکس که به مکالمات دیگران در حالی که راضی نیستند، گوش دهد روز قیامت در گوش وی سرب گداخته ریخته می شود.»^۱

تجسس و تلاش برای کشف عیوب اشخاص از موجبات مداخله در امور دیگران و نقض حریم خصوصی آنان است. قرآن کریم صراحتاً تجسس در امور دیگران که در حقیقت به معنای ورود به حریم خصوصی آنان تلقی می گردد را ممنوع دانسته است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَكَأَنَّ تَجَسُّسًا وَلَئِنَّمْ يَكْتُمِبَنَّ عَلَيْكُمُ بَعْضُ مَا أَخْبَرَكُمْ أَنَّ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مِثْلًا فِكْرِهِمْ مَوْهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ».^۲

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «نزدیک ترین حالت گفتار به کفر زمانی است که در راه دین کسی را به برادری بگیرد و آنگاه لغزش ها و اشتباهات وی را برشمرد یا این که روزی، او را به سبب آنها مورد شماتت و سرزنش قرار دهد.»^۳

حضرت علی (علیه السلام) در نامه شماره ۵۳ نهج البلاغه به مالک اشتر هنگام انتصاب وی به عنوان استاندار مصر می فرماید:

« وَلِيَكُنْ أَبَعْدُ رَعِيَّتِكَ مِنْكَ وَاشْنَوْهُمْ عِنْدَكَ اطْلُبْهُمْ لِمَعَايِبِ النَّاسِ، فَإِنَّ فِي النَّاسِ عُيُوبًا، الْوَالِي أَحَقُّ مِنْ سَتْرِهَا، فَلَا تُكْشِفَنَّ عَمَّا غَابَ عَنْكَ مِنْهَا عَلَيْكَ تَطْهِيرٌ مَا ظَهَرَ لَكَ، وَاللَّهُ يَحْكُمُ عَلَى مَا غَابَ عَنْكَ فَاسْتِرِ الْعَوْرَةَ مَا اسْتَطَعْتَ؛ بَايِدَ دَوْرَتَيْنِ مَرْدَمٍ مِنْكَ مِنْكَ وَغَبُوضَ تَرِينِ أَنَانَ نَزْدَ تُو كَسِي بَاشَدَ كِه پِيُوسْتِه دَر پِي عِيَب مَرْدَمَانِ اسْت، هَمَانَا دَر مَرْدَم لَغْزَش هَائِي اسْت كِه حَاكَم از هر كس ديگر به پوشانيدن آن سزاوارتر است. پس در جستجوی امور پنهان مباش، وظیفه تو پاک کردن ظواهر است و این پروردگار است که بر آن چه از تو نهان است حکم می کند. پس تا آنجا که می توانی عیب را بپوشان تا خداوند نیز آنچه را دوست داری از مردم مخفی بماند، بپوشاند.»

^۱ حر عاملی، ۱۳۹۱ هـ.ق، وسائل الشیعه، ج ۱۲، قم، مؤسسه آل البيت (علیه السلام)، ص ۲۱

^۲ حجرات/سوره ۴۹، آیه ۱۲.

^۳ کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، نشر دارالکتب اسلامیة، ج ۲، ص ۳۵۴.

حکم مربوط به غیبت (که بر اساس آن به مؤمنین خطاب گردیده است) در موضوع تجسس نیز جاری است. ولی تفاوت بین این دو آن است که غیبت آشکار ساختن عیب فردی برای فرد دیگر است ولی تجسس اقدام و تلاش برای مطلع شدن از عیب دیگری است. بنابراین بعید نیست که در جمله «إِحْبَابُ أَحَدِكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا...» بیان علتی برای هر یک از دو جمله قبل یعنی «وَلَا تَجَسَّسُوا» و جمله «لَا يَغْتَبِ بَعْضُكُمْ بَعْضًا» شده باشد. پس عبارت «لَحْمَ أَخِيهِ» قرینه ای است برای حرمت تجسس تنها در مورد مسلمانان، همان گونه که قرینه ای است برای حرمت غیبت مسلمانان، زیرا "برادری" تنها مخصوص مؤمنین است. ^۱ جستجوی عیوب افراد و امور منفی آنها زمانی حرام است که مردم خود از فاش و آشکار شدن آن عیوب جلوگیری نمایند و تلاش کنند که عیوبشان مخفی و پوشیده بماند. حال چنانچه فردی از فاش شدن هراسی نداشت و یا اساساً نسبت به این امر بی توجه بود، در این صورت تفتیش و جستجو پیرامون عیوب وی حرام نیست. مرحوم شیخ مرتضی انصاری (رحمه الله) ضمن بیان این استدلال نتیجه می گیرد که زمانی تجسس حرام است که فرد عیوب خود را پوشیده بدارد و در غیر این صورت حرمت تجسس نیز زائل می شود. ^۲ همچنین نقل روایتی لازم به نظر می رسد. «و فِي صَحِيحِهِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورِ الْوَارِدَةَ فِي بَيَانِ الْعَدَالَةِ بَعْدَ تَعْرِيفِ الْعَدَالَةِ: أَنَّ الدَّلِيلَ عَلَى ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ سَاتِرًا لِعُيُوبِهِ حَتَّى يَحْرُمَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ تَفْتِيشَ مَاوَرَاءَ ذَلِكَ مِنْ عَثْرَاتِهِ، ذَلِكَ عَلَى تَرْتُيبِ حُرْمَةِ التَّفْتِيشِ عَلَى كَوْنِ الرَّجُلِ سَاتِرًا فَيَتَفَتَى عِنْدَ انْتِفَائِهِ». ^۳ در روایت صحیح ابن ابی یعفر که در بیان معنی عدالت وارد شده است، بعد از تعریف عدالت گوید: علامت همه این امور، این است که شخص، عیوب خود را مخفی نگه دارد تا تفتیش و جستجو کردن از آن عیوب مخفی برای مسلمانان، حرام باشد. این جملات بر اینکه حرمت تفتیش در فرضی است که شخص، ساتر عیوب خویش باشد، دلالت می کند؛ ولی اگر اعمال خلاف را علناً انجام داد و آنها را مخفی ننمود، تفتیش هم، حرام نیست. البته تجسس الزاماً همیشه به معنی پیگیری عیوب نیست و گاهی تجسس و نقض حریم خصوصی مربوط به موضوعاتی است که علیرغم اینکه عیب محسوب نمی شوند، ولی امری شخصی تلقی می گردند و حریم خصوصی به حساب می آید که تجسس در این امور نیز مورد نهی شارع مقدس قرار گرفته است.

^۱ همان ص ۳۲۳

^۲ انصاری، مرتضی، ۱۴۲۷ق، المکاسب، ج ۱، چاپ سنگی، ص ۳۲۳.

^۳ همان ص ۳۴۴.

ب- نهی از سوء ظن نسبت به دیگران

در قرآن آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ...»^۱

ای کسانی که ایمان آورده‌اید از بسیاری سوء ظن بپرهیزید. زیرا که برخی از سوء ظن‌ها گناه می باشد...» همچنین: «وَوَظَّنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًا بُورًا»^۲. و بدگمان و مردمی در خور قهر و هلاکت بودید.»

ظاهراً در سوء ظن حرام، معیار آن است که آثار سوء ظن در رفتار انسان تاثیرگذارند. مثلاً موجب حکم و قضاوتی ناروا شود. و آنجا که در نفس، امور ذهنی بدون اختیار پدید می آید مورد نهی نیست بلکه ادامه اختیاری آن مورد نهی است.^۳ سوء ظن می تواند به عنوان یکی از عوامل تجسس محسوب گردد که نهی از آن موجب پیشگیری از تجسس و مداخله در امور دیگران می شود.

ت- حرام بودن ورود به منزل غیر

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ، لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ؛^۴

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل خانه سلام کنید این برای شما بهتر است شاید متذکر شوید!، و اگر کسی را در آن نیافتید، وارد نشوید تا به شما اجازه داده شود و اگر گفته شد: «بازگردید!» بازگردید این برای شما پاکیزه‌تر است و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است! (ولی) گناهی بر شما نیست که وارد خانه‌های غیرمسکونی بشوید که در آن متاعی متعلق به شما وجود دارد و خدا آنچه را آشکار می کنید و آنچه را پنهان می دارید، می داند!».

^۱ حجرات/سوره ۴۹، آیه ۱۲.

^۲ فتح/سوره ۴۸، آیه ۱۲

^۳ طباطبائی، محمدحسین، ۱۳۹۳ق، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۸، انتشارات امیرکبیر، ص ۳۲۳.

^۴ نور/سوره ۲۴، آیه ۲۷ - ۲۹

امام خمینی (رحمة الله عليه) می فرماید: «کسی که بر عورات دیگران سر بکشد تا چیزهایی را که برای او حرام است ببیند. به عنوان مثال از پشت بام به داخل خانه دیگران نگاه کند)، آن‌ها می‌توانند، بلکه واجب است در مقام دفاع برآمده از کار او جلوگیری کنند؛ اگر دست برداشت دفاع با کتک و مانند آن جایز است. چنان چه باز هم ترک نکرد، می‌توان سنگ و چیزهایی که کشنده است به طرف او پرتاب کرد و اگر در این صورت مجروح یا مقتول شود، خونش هدر است.»^۱

مبحث دوم : مفهوم و تعریف حریم خصوصی در اسناد بین المللی

حق حریم شخصی به خوبی در قوانین بین المللی آمده است. به دنبال اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و ماده ۱۲ که مستقیماً در رابطه با موضوع حریم شخصی است، شروط مشابهی در قرارداد حقوق مدنی و سیاسی و، کنوانسیون اروپا حقوق بشر و سایر کنوانسیون‌ها و توافقات منطقه‌ای آمده است. در مورد اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده ۳ چنین می‌گوید: هر فردی حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد و در اصل دوازده نیز آمده است: «نباید قواعد زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات هیچ کس مداخله خودسرانه‌ای صورت گیرد و به شرافت و آبرو یا شهرت کسی لطمه وارد شود. در برابر چنین مداخله‌ای، حمایت از قانون حق هر شخصی است. شورای اروپا در قطعنامه‌ای که درباره حریم خصوصی صادر کرده است، حریم خصوصی را داشتن زندگی و سلیقه خود و حداقل مداخله دیگران تعریف کرده است.

میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی نیز در بند یک ماده ۹ خود حق امنیتشخصی را برای تمام افراد به رسمیت شناخته و سپس در بند یک ماده ۱۷ زندگی خصوصی و حریم شخصی را مورد حمایت قانونی میداند. ماده ۱۷ میثاق تاحدودی همان پیام ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر را دارد. با این تفاوت که در ماده ۱۷ ورود به حریم خصوصی افراد را با مجوز قانون قبول نموده است. در ماده ۱۷ میثاق مداخلاتی را که وفق قانون باشد نقض حریم خصوصی نمی‌داند و به نوعی قوای عمومی و قانونی را در ورود به حریم خصوصی افراد اعم از اقامتگاه مکاتبات زندگی خصوصی و خانوادگی محقمی داند. بنابراین چنانچه تفتیش منازل به دستور قاضی و به موجب قانون باشد حریمی برایشخصی باقی نخواهد ماند تا آن را خصوصی قلمداد کرده و به دفاع از آن برخیزد. طبق بندیک ماده ۱۷ میثاق، زندگی خصوصی، ۱ خانواده، ۲ اقامتگاه، ۳ مکاتبات، ۴ شرافت و حیثیت، به

^۱ موسوی خمینی، روح‌الله، ۱۳۸۴، تحریر الوسیله، ج ۱، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ص ۴۹۱

عنوان مصادیق حریم خصوصی بیان شده است. در بند سه از ماده ۱۹ اعلامیه مذکور نیز مقرر شده که اعمال حق آزادی بیان و شقوق مندرج در بند ۲ همان ماده مستلزم حقوق و مسئولیت های خاص است و از این رو ممکن است محدودیت های خاصی وفق قانون بر نحوه اعمال آن وضع شود. این ماده در ادامه این موارد را شامل احترام به حقوق و حیثیت دیگران و نیز حفظ امنیت عمومی و یا سلامت و اخلاق عمومی می داند. طبق میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی هیچکس نباید در زندگی خصوصی مورد مداخله خودسرانه یا خلاف قانون قرار گیرد و شرافت و حیثیت او نباید مورد تعرض غیر قانونی واقع شود. هر کسی حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات از حمایت قانون برخوردار شود.^۱

همچنین کنفرانس حقوقدانان درباره حق رعایت حریم خصوصی که در نروژ برگزار شد، در گفتار دو از اعلامیه خود آورده است: حق حریم خصوصی حقی است نسبت تنها ماندن و نسبت به زندگی کردن با سلیقه خود و با حداقل درجه مداخله دیگران. در اعلامیه حقوق بشر اسلامی مصوب ۱۴ محرم ۱۴۱۱ قمری در ماده هجده قسمت ب در زمینه توجه به حریم خصوصی آورده است هر انسانی حق دارد که در امر زندگی خصوصی خود استقلال داشته باشد و جاسوسی یا نظارت او و مخدوش کردن حیثیت او جایز نیست و باید در مقابل هرگونه دخالت زورگویانه حمایت شود. توجه به حریم خصوصی در بیانیه اجلاس عالی سران درباره جامعه اطلاعاتی مصوب ۱۲ دسامبر ۲۰۰۳ نیز دیده می شود. در ماده ۳۵ این بیانیه آمده است تقویت چارچوب اطمینان بخش از جمله امنیت اطلاعات و امنیت شبکه، تضمین اعتبار، حفظ حریم خصوصی و حمایت از مصرف کننده از پیش شرط های ایجاد جامعه اطلاعاتی و ایجاد اعتماد میان استفاده کنندگان از فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی است. در ماده پنجاه و هشت این بیانیه نیز استفاده از فناوری های اطلاعاتی رعایت حقوق بشر و آزادی های بنیادین از جمله حریم خصوصی تأکید شده است.

^۱ بخشایشی بایقوت، محرم؛ حیدری منور، حسین، ۱۳۹۶، حریم خصوصی در حقوق ایران و اسناد بین المللی، فصلنامه علمی-ترویجی مطالعات بین المللی پلیس، سال هفتم، شماره ۲۹، ص ۲۱۶ و ۲۱۷

فصل دوم

موازین حاکم بر حریم خصوصی

ممازین شامل مصادیق و مبانی می شود صادق حریم خصوصی گاه شامل حریم خصوصی جسمانی به دلیل حرمت جسم و آزادی تن در فقه و حقوق موضوعه است ، گاهی حریم خصوصی مصداق روانی داشته و به لحاظ حمایت از روح و روان اشخاص در جامعه مصداق پیدا می کند ، حریم خصوصی مکانی نیز برای حفاظت از منزل و محل اقامت افراد مطرح می شود و به دلیل اهمیت فضای سایبر و تبادل اطلاعات شخصی و محرمانه افراد در آن ، این فضا به عنوان مصداقی دیگر از حریم خصوصی مطرح می شود . همچنین کمک به رشد شخصیتی افراد ، مصلحت های جرم شناختی ، تکریم حق خلوت و ضرورت محدود نمودن دولت مداخله گر به لحاظ اینکه قدرت ذاتاً فساد آور است از مبانی حریم خصوصی است که در این فصل به این موارد می پردازیم .

مبحث اول : مصادیق حریم خصوصی

در ایران با آنکه نظام حقوقی کشورمان، دست کم از زمان تصویب اولین قانون اساسی، با عطف به حمایت های سستی از حق حریم خصوصی مانند رعایت حرمت مسکن اشخاص و منع باز کردن نامه های شخصی و غیره آشنا شده است، در فرهنگ عمومی نیز حریم خصوصی اهمیت خاصی داشته است؛ تا حدی که کمتر از صد سال پیش در ایران مردم با این استدلال که با صدور شناسنامه می خواهند نام خود و متعلقاتشان را در دفتر دولت بنویسند، با ثبت احوال مبارزه می کردند و کسی حق نداشته است نام همسر و فرزند یا تعداد زوجات، فرزندان و سن آنان را بداند. ولی حمایت و شیوه برخورداری افراد از حقوق در تمامی اعصار به یک میزان نبوده و تحول نهادهای حقوقی برحسب نظام اجتماعی، نژاد، دین و اقالیم گوناگون فراز و نشیبهایی به خود داشته و هیچگاه در طول تاریخ مسیر واحدی را نپیموده است.^۱

مفهوم و قلمرو حریم خصوصی در دنیای کنونی در یک جامعه توسعه یافته در مقایسه با یک جامعه ی عقب مانده یا در حال توسعه می تواند متفاوت باشد. دلیل این تفاوت آن است که تکنولوژی مدرن امروزی علاوه بر حکومت ها مردم را قادر ساخته است که به طور مخفیانه بر اعمال مردم نظارت کنند و اطلاعات محرمانه ای را درباره زندگی اشخاص به دست آورند که اصولاً چنین حقی را ندارند. استفاده از دستگاه های عکسبرداری مخفیانه مثل تلفن های همراه دارای دستگاه فیلمبرداری و عکسبرداری، استفاده از پست الکترونیکی و دیگر شیوه های الکترونیکی برقراری ارتباط، از

^۱ اردبیلی، محمد، ، ۱۳۹۵ ، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ چهل و هفتم، نشر میزان، تهران، ص. ۶.

دستاورد‌های تکنولوژی امروزی است که می‌توان گفت تکنولوژی مدرن قلمروی نقض حریم خصوصی را توسعه داده است؛ لذا می‌بایستی ابزارهای جدیدی نیز در قالب حمایت‌های ویژه قانونی برای حمایت از حریم خصوصی ایجاد شود.^۱ حریم خصوصی یکی از ارزشمندترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه یافته است. حق بر حریم خصوصی در زمره مهم‌ترین حقوقی است که ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد. هدف آن تعالی شخصیت انسان و به دیگر سخن تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان است. بنابراین چنین حریم مقدسی که شرع و قانون و جامعه بین‌المللی با هر نژاد، مذهب، ملیت و ... آن را محترم شمرده است، باید از تعرض مصون باشد.

گفتار اول: حریم خصوصی جسمانی

این‌گونه حریم خصوصی در باب حمایت از تمامیت جسمانی در مقابل هرگونه تعرض و تجاوز و نیز در مقابل آزمایش‌های ژنتیکی، دارویی و نظایر آن است. تمامیت جسمانی هر شخص اولین و مهم‌ترین داشته‌اوست که تجاوز به آن در همه نظام‌های حقوقی جهان با شدیدترین مجازات‌های کیفری مواجه می‌باشد و به همین دلیل کامل‌ترین حریم از جهت حمایتی، حریم جسمانی است.^۲

خداوند در آیه ۳۰ و ۳۱ سوره نور می‌فرماید:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۳۰
وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۳۱

^۱ رحمدل، منصور؛ ۱۳۸۴، حق انسان بر حریم خصوصی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۷۰، ص ۴ - ۲۴

^۲ صادقی، حسین، ۱۳۸۸، مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک، ج ۱، تهران، نشر میزان، ص ۱۱۷،

^۳ آیه ۳۰ و ۳۱ سوره نور

ترجمه:

به مؤمنان بگو چشم های خود را (از نگاه به نامحرمان) فرو گیرند، و عفاف خود را حفظ کنند؛ این برای آنان پاکیزه تر است؛ خداوند از آنچه انجام می دهند آگاه است! ۳۰

و به زنان با ایمان بگو چشم های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند، و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار ننمایند، و (اطراف) روسری های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود)، و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان، یا پدرانشان یا پدر شوهرانشان، یا پسرانشان، یا پسران همسرانشان، یا برادرانشان، یا پسران برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم کیششان، یا بردگانشان (کنیزانشان) یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند، یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند؛ و هنگام راه رفتن پای های خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان دانسته شود. (و صدای خلخال که بر پا دارند به گوش رسد). و همگی به سوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید! ۳۱ بنابراین در شرع حریم خصوصی جسمانی پذیرفته شده است و تأکید شده تا با حراست از آن از تعرض مصوب باشد. از طرفی این حراست در شرع با حق آزادی پوشش که از حقوق غرب ناشی می شود، در تعارض قرار می گیرد. با این حال مقصود ما از طرح بحث شناخته شدن حریم خصوصی جسمانی در شرع می باشد. قانونگذار ایران نیز در قانون مجازات اسلامی با جرم انگاری جرم « مزاحمت » برای زنان و کودکان به نوعی از حریم خصوصی جسمانی حراست کرده است.

گفتار دوم: حریم خصوصی روانی

اصل بیست و سوم قانون اساسی به حمایت از افکار و عقاید افراد پرداخته و مقرر می دارد: «تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی توان به صرف داشتن عقیده ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.»

این اصل از قانون اساسی اگر چه به صراحت از حریم خصوصی سخن نگفته است، اما از مفهوم آن دقیقاً امنیت روانی و تکریم « حریم خصوصی روانی » را مورد تأکید قرار داده است. آزادی اندیشه در عرصه افکار و عقاید و مصونیت از تعرض و مؤاخذه، در واقع حریم فکر و اندیشه شخصی افراد و مورد حمایت قانون است.

گفتار سوم : حریم خصوصی مکانی

در قانون تعریف مشخصی از اماکن خصوصی و حریم خصوصی مکانی ارائه نشده است و مقنن تعریف آنها را به عرف واگذار نموده است . ماده ۲ آیین نامه اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳/۳/۲۲ در مورد مکان عمومی و تعریف آن در قانون چنین اشعار می دارد :

اماکن عمومی ، به اماکنی اطلاق می گردد که عموم مردم و یا قشر خاصی از جامعه به منظور انجام فعالیت های تولیدی ، تجاری ، خدماتی ، فرهنگی ، مذهبی ، تفریحی در آن مکان ها ، به طور آشکار تردد نموده و مجوز فعالیت آنها قبلا از طریق مراجع ذی صلاح صادر شده باشد . همچنین اماکن اقامتی ، به واحد هائی اطلاق می گردد که جهت اسکان و بیتوته افراد اختصاص یافته است . مثل هتل ها ، مسافرخانه ها ، متل ها ، پانسیون ها و غیره . در یک تعریف موجز مجموعه مراکز انتفاعی غیردولتی که آماده پذیرش عموم باشند ، اماکن عمومی نامیده می شوند .

بنابراین این تعریف سه رکن دارد . رکن اول وجود عموم مردم و یا قشر خاصی در آن مکان و به مفهوم مخالف متعلق به شخص خاصی نباشد تا مردم و یا قشر خاصی امکان حضور در آن نمکان را داشته باشد . رکن دوم اختصاص مکان به منظور انجام فعالیت های تولیدی ، تجاری ، خدماتی ، فرهنگی ، مذهبی ، تفریحی در آن مکان ها یا جهت اسکان و بیتوته افراد . رکن سوم اینکه مجوز فعالیت آنها قبلا از طریق مراجع ذی صلاح صادر شده باشد . بنابراین از مفهوم مخالف این تعریف می توان ویژگی های حریم خصوصی مکانی را برشمرد . حریم خصوصی مکانی در برابر اماکن عمومی قرار دارد . بر این اساس حریم خصوصی حریمی است که اختصاص به شخص یا اشخاص معین نداشته و برای مقاصد شخصی استفاده شود و در اینجا اخذ مجوز معنایی ندارد .

حریم خصوصی مکانی در واقع به قواعدی می پردازد که آرامش و آسایش شخصی را در یک مکان متعلق به خود تضمین می کند به نحوی که اطمینان حاصل نماید که هیچ کس نظاره گر وی در مکان مزبور نیست . به عبارت دیگر افراد این انتظار متعارف را از جامعه دارند که در نحوه استفاده از ملک خود آزادی کامل داشته باشند و از یک طرف هیچ کس به ملک مزبور متعرض نشود و از طرفی دیگر هیچ شخصی بر نحوه فعالیت در آن ملک نظارت و تجسس ننماید . قرآن کریم در آیه ۲۷ و ۲۸ سوره نور می فرماید : «ای اهل ایمان هرگز به خانه ای غیر از خانه خودتان وارد نشوید مگر آن که با اهل آن خانه انس گیرید و (چون رخصت یافتید داخل شوید) ، به اهل آن خانه سلام کنید و این برای شما

بهرتر است که متذکر شوید و اگر در خانه کسی را نیافتید وارد خانه نشوید، تا به شما اجازه داده شود و اگر گفتند برگردید، برگردید که این برای پاکی شما بهتر است و خدا به هرچه می‌کنید، داناست.» چنانچه از شأن نزول این آیات نیز فهمیده می‌شود این آیات مؤمنان را به رعایت حریم خصوصی افراد در منازلشان امر می‌نماید. عدی بن ثابت می‌گوید علت نزول آیه چنین بوده که زنی از انصار نزد رسول خدا آمد و گفت: یا رسول الله، اوقات و حالاتی بر من می‌گذرد که نمی‌خواهم پدرم یا فرزندم مرا در آن اوقات و حالات ببینند، در صورتی که اینان هر وقت سرزده به خانه من می‌آیند و من از این حیث در زحمت و کراهت می‌باشم، بنابراین چه کاری می‌توانم بکنم؛ سپس این آیه نازل گردید.^۱

گفتار چهارم: حریم خصوصی سایبری

اطلاعات مربوط به هویت، احوال شخصی، وضعیت فردی، عقاید و باورها، پست الکترونیکی، عکس و فیلم و صوت و تصویر و عادات رفتاری و فردی از قبیل نام و نام خانوادگی، محل و تاریخ تولد، ازدواج، طلاق، مشخصات همسر، والدین و فرزندان، نسبت خانوادگی، ناراحتی‌های جسمی و روحی، شماره حساب بانکی و رمز عبور، محل کار و سکونت و همچنین اطلاعات شخصی مربوط به انجام امور تجاری، شغلی، تحصیلی، مالی، آموزشی، اداری، پزشکی و حقوقی اطلاعات شخصی گفته می‌شود. (ماده ۱، آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات) قواعد حاکم بر نحوه پردازش، داده‌ها و اطلاعات مربوط به اشخاص را حریم خصوصی اطلاعاتی می‌نامند.^۲

در فضای مجازی افرادی با انگیزه‌های مختلف و بدون تعیین هویت دست به سرقت اطلاعات خصوصی و سو استفاده از آنها و به بیان دیگر نقض حریم گستره و قلمرو حریم خصوصی در فضای مجازی خصوصی می‌زنند. بنابراین خود ماهیت ناشناخته ماندن در فضای مجازی عاملی است در راستای نقض حریم خصوصی و همین خصوصیت قلمرو و گستره این حق را در فضای مجازی متفاوت از فضای فیزیکی می‌کند.^۳ علاوه بر این، میل شدید و روزافزون کاربران برای آنلاین بودن و انجام کارهای شخصی خود در محیط مجازی این فضا را به عنوان محملی مناسب برای نقض حریم خصوصی بدل می‌کند. امروزه به ویژه با گسترش تلفن‌های هوشمند و نرم افزارهای کاربردی آنها و نیز توسعه اینترنت‌های همراه، اکثر کاربران تقریباً در همه ساعات شبانه روز آنلاین هستند و بسیاری

^۱ <http://wikifegh.ir>

^۲ نوری و نخجوان، ۱۳۸۳، حقوق حمایت داده‌ها، ج ۱، تهران، گنج دانش، ص ۳۴.

^۳ محسنی، فرید، ۱۳۹۴، حریم خصوصی، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ص ۳۳.

از کارهای خود را از راه رفتن تا غذا خوردن و مکان های مورد علاقه و خبر خواندن را در محیط مجازی پی می گیرند. وجود چنین اطلاعاتی در محیط مجازی بسیاری از افراد را که به دنبال ارتکاب جرم به انگیزه های مختلف هستند، وسوسه می کند تا از این محیط استفاده کنند.^۱

بنابراین تعریف حریم خصوصی سایبری عبارت است از محیطی است مجازی و غیر ملموس که در فضای شبکه های بین المللی که از طریق اینترنت به هم وصل می شوند وجود دارد. در این محیط، تمام اطلاعات مربوط به روابط افراد، ملت، فرهنگ ها، کشورها، به صورت ملموس و فیزیکی (به صورت نوشته، تصویر، صوت و اسناد) در یک فضای مجازی و به شکل دیجیتالی وجود داشته مقابل استفاده و دسترس استفاده کنندگان و کاربران می باشد، کاربرانی که از طریق کامپیوتر و شبکه های بین المللی به هم مرتبط می باشند.^۲ اما مهمترین رکن حفظ حریم خصوصی امنیت شبکه است.

مراد از شبکه مجموعه ای از اشیاء یا امکانات یا حتی اشخاصی است که با یکدیگر دارای گونه ای از تعامل و همچنین پیوند یا پیوندهایی بوده و جزئی از یک مجموعه کلی هدفمند می باشند. به عنوان مثال شبکه راه های یک کشور (مجموعه ای از امکانات)، شبکه مخابراتی یک منطقه (مجموعه ای از اشیاء و فناوریها) و یا شبکه باندهای مافیایی (مجموعه ای از انسان ها) را می توان از مصادیق این واژه به مفهوم پیش گفته تلقی کرد.^۳

محرمانگی شبکه به مفهوم امکان دسترسی افراد مجاز به شبکه نیز می باشد و هرگونه ایجاد اختلال در مسیر دسترسی کاربران مجاز نیز به نوعی مختل کننده امنیت می باشد. لذا می توان گفت که محرمانگی و امنیت شبکه دارای یک مفهوم ایجابی (امکان دسترسی افراد مجاز) و یک مفهوم سلبی (منع دسترسی افراد غیرمجاز) می باشد. بر این اساس در مقام ارائه یک تعریف ساده می توان گفت که مؤلفه گستره و قلمرو حریم خصوصی در فضای مجازی محرمانگی امنیت شبکه به معنای مصون بودن آن از هرگونه دسترسی غیرمجاز و مصون بودن از ایجاد مانع در جهت دسترسی مجاز می باشد.^۴

^۱ همان، ص ۱۷۶

^۲ باستانی، برومند، ۱۳۸۶، جرایم کامپیوتری و اینترنتی، جلوه ای نوین از بزهکاری، چاپ سوم، تهران، انتشارات بهنامی، ص ۳۶

^۳ رحمدل، منصور، ۱۳۸۴، حق انسان بر حریم خصوصی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۷۰ شماره ۱۰، ص ۶۹

^۴ خلخالی، سیدفرید، ۱۳۷۹، آزادی و نظم عمومی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشگاه شهید بهشتی، ص ۲۹

داده ها به منزله روح و شبکه به منزله کالبد فضای مجازی می باشند و حریم خصوصی اطلاعاتی ناظر بر داده ها روح و امنیت شبکه ناظر بر کالبد شبکه است. لیکن در صورتی که مقصود مقایسه مفهوم امنیت شبکه با حریم خصوصی ارتباطی باشد ، می توان گفت که رابطه میان این دو مفهوم از نسب اریعه عموم و خصوص مطلق می باشد. زیرا ارتباطات اعم از ارتباطات شبکه ای می باشد و لذا امنیت ارتباطاتی از امنیت ارتباطات شبکه ای عام تر بوده و در نتیجه حریم خصوصی ارتباطاتی اعم از امنیت شبکه می باشد. درواقع می توان گفت که هر ارتباطی که از طریق شبکه انجام می گیرد نوعی از ارتباطات است، لیکن همه اشکال ارتباطات از طریق شبکه صورت نمی گیرند.^۱

از جمله مواردی که عمل شخص در عین حال که امنیت شبکه را نقض می کند، ناقض امنیت داده ها نیز می باشد، می توان به موارد ذیل اشاره کرد: سرقت اینترنتی، کلاهبرداری اینترنتی، افترای عملی در فضای سایبر (ورود به سایت اختصاصی دیگری و قراردادن مطالب ممنوع بر روی سایت برای مجرم جلوه دادن او)، خرابکاری اینترنتی، جعل اینترنتی، تخریب داد هاها از طریق اینترنت.^۲

بخش هایی از ارتباطات و روابط اشخاص با یکدیگر از قلمروی خصوصی آنها به شمار می آید . چنان که گذشت برخی از نویسندگان در این جنبه از حق بر خلوت تأکید می کنند. آنها فلسفه وجودی حق بر خلوت را مصونیت ارتباط شخصی می دانند . مصون بودن نامه ها شامل نامه های الکترونیکی ، نمابر و نیز مکالمات تلفنی افراد از مصادیق این نوع حق بر خلوت است . ماده ۱۷ کنوانسیون حقوق مدنی و سیاسی صریحاً از مداخله خود سرانه و خلاف قانون در مکاتبات افراد را منع کرده و برخورداری از حمایت قانونی در برابر این مداخلات را حق افراد دانسته است . در این ماده از مواردی چون مکالمات تلفنی و یا پیام های الکترونیکی نامی به میان نیامده اما به موجب وحدت ملاک تفاوتی میان این موارد نیست.

تعرض به این جنبه از حق بر خلوت ، سیاهه ای از جرائم و تخلفات را تشکیل می دهد . از صرف نقض این جنبه از خلوت گرفته تا دست یابی به اطلاعاتی درباره یک فرد تا افشا و انتشار آن و یا حتی سوء استفاده از آن ها هر یک می تواند جرایمی را تشکیل دهد. پست کردن نامه های افراد نمونه

^۱ حبیب زاده، طاهر، ۱۳۹۰ ، حقوق فناوری اطلاعات مقدمه ای بر حقوق تجارت الکترونیک (مطالعه تطبیقی)، جلد اول، تهران، انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ص ۴۹

^۲ پور قهرمانی، بابک؛ و علی صابرنژاد، ۱۳۹۴ ، حریم خصوصی در فضای سایبر از منظر حقوق بین الملل، چاپ اول، تهران، ص. ۹۶

شناخته شده، نقض خلوت ارتباطی است که جدا از واقعیت‌های علمی در بسیاری از کشورها جرم است.

در کشور ما ماده ۱۶ قانون تشکیل شرکت پست جمهوری اسلامی ایران مصوب آبان ۱۳۶۶ باز کردن، بازرسی، توقیف یا معدوم نمودن مراسلات و نامه‌های اشخاص یا افشا و آشکار کردن مندرجات و مطالب آنها را بدون اجازه صاحبان آنها جرم دانسته است. قانون جزای فرانسه هم در ماده ۴۳۲-۹ تعرض به اسرار مکاتباتی را جرم قلمداد کرده است.^۱

استراق‌سمع و کنترل مکالمات تلفنی نیز از موارد رایج نقض حق بر خلوت است که تضمین‌های مناسب حقوقی برای پیشگیری از آن ضروری است. بخشی از ایالت‌های آمریکا در سال‌های اخیر با پیروی از قانون کیفری نمونه ممنوعیت‌های جامع تری نسبت به مداخله در حریم خصوصی وضع کرده‌اند و مواردی چون استراق‌سمع یا نقشه کشیدن برای گوش ایستادن را جرم‌انگاری نموده‌اند. که لازم است قانونگذار کشور ما نیز به آن اهتمام ورزد.

قوانین ایران در زمینه کنترل مکالمات تلفنی دامنه جواز این کار را گسترده پیش‌بینی کرده است، و هم از پیش‌بینی فرآیندهای شفاف و نظارت‌پذیر خودداری نموده است. به موجب تبصره یک ماده ۱۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری «کنترل تلفن افراد جز در مواردی که به امنیت کشور مربوط است و یا برای احقاق حقوق اشخاص به نظر قاضی ضروری تشخیص داده شود ممنوع است.» جدا از مفهوم امنیت که ابهام‌لازمه طبیعی آن است و تمسک به آن پیوسته دست مایه ای برای نقض انواع آزادی‌ها بوده است، قانون‌گذار به مقتضای اطلاق این تبصره هرگونه احقاق حقی را مجوز استراق‌سمع تلفنی دانسته است.

در مورد امنیت محتوی در ارتباطات و مراسلا باید گفت در بحث از حریم خصوصی اطلاعاتی، هنگامی که از امنیت محتوادر ارتباطات و مراسلات سخن می‌گوییم هم مصون از تغییر و دخل و تصرف باقی ماندن محتوای این مراسلات مدنظر می‌باشد و هم منع افشای این محتوا. بر این اساس به عنوان مثال هنگامی می‌توان گفت که امنیت یک نامه تأمین شده است که از یک سو محتوای علائم و کلمات به کار رفته در آن توسط شخص دیگر تغییر داده نشده و یا به وسیله شخصی دیگری غیر مخاطب از محتوای آن آگاه نگردد.

^۱ مردانی، علی، ۱۳۹۴، حریم خصوصی در حقوق عمومی، کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ص ۲۴

موضوع محرمانگی محتوا در بررسی مجازات و به ویژه در ارتباطات شبکه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که این اهمیت ناشی از ماهیت و مکانیسم مورد عمل در این فناوری‌ها است که به بالقوه مستعد برای دستیابی غیر مجاز و شنود می‌باشد. براساس مراتب فوق مهم‌ترین و بارزترین شکل تخلف در حوزه حریم خصوصی ارتباط استراق‌سمع با دسترسی غیر مجاز به محتوای مراسلات می‌باشد. همچنین تسهیل ارتباط این‌گونه تخلفات یا به تعبیر دیگر قصور در اتخاذ تدابیر امنیتی پیشگیرانه از سوی مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات ارتباطی چهره دیگری از تخلفات این حوزه است که ضرورت دارد قانون‌گذار به‌طور جدی به آن بپردازد.^۱

مبحث دوم: مبانی حریم خصوصی

مبانی شناسایی و حمایت از «حق بر حریم خصوصی» شهروندان در جامعه را می‌توان در پنج گفتار مورد بررسی قرار داد:

گفتار اول: کمک به رشد و کمال شخصیتی

آدمی در آموزه‌های قرآنی در آفرینش خویش از گوهر کرامت برخوردار است و باید از این کرامت آفرینشی و ذاتی خود و دیگران پاسداری نماید. تعالیم اخلاقی و حقوقی دین با عنایت به کرامت ذاتی انسان، حقوقی را برای او به رسمیت شناخته‌اند. از جمله این حقوق، حق حریم خصوصی است. شناسایی حریم خصوصی یکی از روش‌های پاسداری و حفاظت از کرامت ذاتی انسان است. حکم حرمت هتک ستر، غیبت، هجو، قذف، افشای سر و مانند آن در راستای حفظ کرامت انسانی پیش‌بینی و جعل شده است. انسان شناسی اسلامی فطرت و آفرینش ویژه آدمی ایجاب می‌کند که او از حریم‌خصوصی بهره‌مند باشد. بدین جهت حریم خصوصی را میتوان از حقوق‌فاساسی بشر به شمار آورد که هدف آن، حمایت از شأن و کرامت انسان است. اصل عدم ولایت انسانی بر انسان دیگر و شناسایی حریم خصوصی به عنوان یک اصل پذیرفته شده است. وجوب حفظ اعراض مسلمین و اسرارشان مطابق اصل عدم ولایت انسانی بر انسان دیگر است. یعنی قاعده این است که هیچ‌کس بر دیگری ولایت و سلطه نداشته باشد. در حالی که زیر نظر گرفتن افراد و جستجو کردن درباره آن‌ها و افشای عیوب و

^۱ همان، ص ۲۵

اسرار آنان نوعی تصرف درباره آن‌ها به شمار می‌آید. همچنین اصل بر عدم جواز ورود و مداخله در شؤون دیگری است.^۱

فقط در خلوت و حوزه خصوصی است که شخص می‌تواند فردیت خویش را اعمال نماید. عدم شناسایی یک حریم خصوصی و خلوت برای انسان به معنای نابودی شخصیت و فردیت فرد است. نابودی شخصیت و فردیت برابر با نابودی قدرت انسان برای آغاز چیزی تازه به کمک منابع طبیعی است. با از بین بردن حریم خصوصی و نیز فردیت چیزی جز عروسک‌های خیمه شب بازی با صورتهای انسانی باقی نمی‌ماند.^۲

بایستی همواره میان افراد انسانی حدود و مسیرهای ارتباطی و نیز حصارهای قانونی وجود داشته باشد، که شناسایی حریم خصوصی یکی از این حصارها است. لغو حریم خصوصی به معنای سلب آزادی انسان و در واقع نابودی استعداد درونی انسان است. از بین بردن زندگی شخصی، ابتکار آزاد در هر حوزه‌ای از زندگی و هرگونه فعالیت را نابود می‌سازد. حذف قلمرو خصوصی زندگی، در واقع به معنای این است که فردیت و استقلال شخصیتی افراد انکار می‌گردد و کل بشر به صورت یک فرد و شخصیت واحد حساب می‌شود که این اندیشه برای بشر فوق العاده خطرناک است و می‌تواند عواقب وخیمی را برای جوامع بشری به ارمغان بیاورد.^۳

حق خلوت و حریم خصوصی همچنین یک ارتباط تنگاتنگ با کرامت و شأن انسانی دارد. آزادی، استقلال، تعیین سرنوشت و نیز تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان در سایه حق خلوت و یک فضای لازم جهت رشد و تکامل شخصی افراد میسر است. ممنوعیت افشاء اطلاعات محرمانه، استراق سمع، بازرسی، زیر کنترل و نفوذ دیگران بودن و نیز مصونیت مسکن بخاطر احترام به آزادی فردی و تکریم شأن انسانی است.^۴

^۱ نقیبی، سید ابوالقاسم، ۱۳۸۹، حریم خصوصی در مناسبات و روابط اعضای خانواده، مجله فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)

سال پانزدهم، شماره ۵۲، ص ۱۳

^۲ آرنه، هانا، ۱۳۶۶، *توتالیتاریسم*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ اول، ص ۲۹۹

^۳ همان ص ۳۱۸-۳۲۰

^۴ Decew, Judith. Privacy. <http://Plato.stanford.edu>.

گفتار دوم: «حق خلوت»

حیطه خصوصی مجموعه آموری است که فقط به خود شخص مربوط می شود و سود و زیان آن عمدتاً و مستقیماً متوجه خود فرد است. برخی چنین مفهومی را بدون مصداق دانسته اند و برخی بر وجود آن پای فشرده و رعایت آثار ضروری دانسته اند. حتی حکومتهایی که چنین حیطه ای را به رسمیت شناخته اند آن را به طور مطلق نپذیرفته و به شکل استثنایی دخالت در آن را در موارد مختلف جاز می دانند. در اسلام می توان موضوع جرائم حق ال را از مصادیق حیطه خصوصی دانست. حیطه خصوصی در حکومت‌های لیبرال گسترده تر از اسلام است اما در یک حکومت اسلامی نیز علی رغم جرم انگاری در خصوص پاره ای از مصادیق حیطه خصوصی عوامل دیگری دخالت حکومت را محدود می کند. این عوامل گاه ماهیت تقنینی و گاه ماهیت قضایی دارند.^۱

حق خلوت آدمیان، و یا به تعبیری دیگر حرمت حریم خصوصی افراد، در زمره یکی از مصادیق حقوق اساسی بشر به شمار می رود که اسناد بین المللی و قوانین ملی در مورد آن سخن‌ها گفته‌اند. با وجود این توسعه تکنولوژی‌های نوین جمع آوری، ذخیره سازی، پردازش، و انتقال اطلاعات باعث شده که این حق به انگیزه‌های مختلف مورد تعرض قرار گیرد، تعرضی آن چنان سخت و بی محابا که اگر تمهیدی مؤثر جهت مبارزه با آن اندیشیده نشود، بقاء «حق خلوت آدمیان» مردّد می نماید.^۲

«حق خلوت» دارای منافع زیر برای شهروندان می باشد:

- اول- حفاظت از افکار، احساسات، عواطف و تمایلات شخصی افراد؛
- دوم- کمک به تحقق و برقراری ارتباطات سودمند و هدفمند و نیز توسعه الفت، صمیمیت و نزدیکی بین افراد جامعه؛
- سوم - کمک به توسعه کمال شخصیت و رشد روح و روان انسان و نیز توسعه خلاقیت، فردیت و استقلال شخصیتی افراد جامعه؛
- چهارم- کمک به کنترل شیوه زندگی و اطلاعات شخصی و محرمانه خود توسط افراد جامعه؛
- پنجم- ایجاد یک چارچوب امن و حفاظت شده برای اعمال حق خود مختاری شخصی و رهایی از بازرسی، نظارت، فشار و قید و گفتار؛

^۱ قیاسی، جلال الدین، ۱۳۸۷، «حق خلوت در سیاست کیفری اسلام»، مجله: پژوهش حقوقی « زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۱، ص ۱۳۳

^۲ نیسن بام، هلن، ۱۳۸۱، «حمایت از حق خلوت آدمیان در عصر اطلاعات»، مجله پژوهش های حقوقی، دوره ۱، شماره ۲، ص ۱۷۱

ششم- کمک به نیل و تحقق حقوقی چون حق حیات، حق آزادی عمل، حق جستجوی خوشبختی، حق داشتن امنیت و...؛

هفتم- حفظ شأن و کرامت بشری و نیز کمک به گسترش ارزش های انسانی و تأمین حیثیت و عظمت اعضای جامعه.

۸- کمک به رهایی افراد جامعه از تحقیر، فشار روحی، خشم، نفرت، شرمساری و درد، رنج روحی و روانی.^۱

گفتار سوم : محدود نمودن ماهیت توسعه طلب و مداخله گر دولت

بی شک مسأله تجسس از حریم خصوصی افراد، رکن اصلی اداره اطلاعات و استخبارات حکومت اسلامی را تشکیل می دهد و نقش بسیار مهمی در تأمین امنیت اقتصادی و سیاسی کشور را دارد. لیکن از آنجا که در فقه شیعه به مسأله حریم خصوصی افراد به طور مستقل به عنوان باب خاص و کتاب خاصی پرداخته نشده است و ضابط های نیز برای تشخیص حریم انسان بیان نشده است و صرفاً باید از احکام بیان شده در تعریف و بیان ضابطه شرعی استمداد طلبیم. بر این اساس باید دنبال تعریف و ضابطه عرفی و متبادر به ذهن از حریم خصوصی در بیان حقوق دانان باشیم تا در مسیر بیان ضابطه فقهی و شرعی استثنائات ورود به حریم خصوصی، از باب تطبیق مصادیق به موارد جواز با مداقه علمی بیشتری گام برداریم. بر این اساس تعریف مستخرج از معنای امروزی و حقوقی حریم خصوصی عبارت است از: «محدوده ای از امور متعلق به فرد است که شرعاً، نوعاً و یا عرفاً یا با خواست و اراده عقلایی و یا اعلام فرد انتظار می رود تا دیگران از دست یابی به اطلاعات مربوط به آن قاصر بوده و نسبت به آن تعرضی ننمایند» که طبق این تعریف مصادیق بارز و مهم حریم خصوصی را می توان ای نگونه نام برد: اطلاعات شخصی، جسم افراد، منازل و اماکن خصوصی، ارتباطات خصوصی، محل کار و... بنابراین به مقتضای قاعده اولیه، دسترسی به اطلاعات شخصی و افشای مسائل خصوصی افراد، تحت نظر گرفتن دیگران، ایست بازرسی و بازرسی های بدنی، ورود بدون اجازه به منازل و اماکن خصوصی، شنود، کنترل یا رهگیری مکالمات و انواع ارتباطات از عمد

^۱ موسی زاده، ابراهیم؛ مصطفی زاده، فهیم، ۱۳۹۱، نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی، فصلنامه بررسی های حقوق عمومی، سال اول، شماره ۲، ص ۶۱

هترین اعمال نقض کننده و در شرایطی جرایم در زمینه حریم خصوصی است؛ که تکیه گاه این مصادیق معیارهای نوعی است حال آنکه بنا بر معیارهای شخص گاهی برخی موارد از جمله آدرس مکان سکونت و... نیز می تواند از مصادیق حریم خصوصی به شمار برود که با تعیین موارد جواز دخالت دولت می توان استثنائاً آن ها را نقض نمود. از آنجا که در فقه امامیه، احکام متعددی در زمینه و بخش های مختلف مرتبط با حریم افراد به چشم می خورد ولی هی چگونه تعریف مشخصی تحت عنوان این اصطلاح ارائه نگردیده است ناگزیر باید در قالب احکام، حقوق و اصول دیگر از جمله منع سوءظن، منع استراق سمع، منع اشاعه فحشا و امثال این ها و با تکیه بر ادله عقلی صرف از جمله حکم وجدان، ممنوعیت عقلی ولایت بر دیگران و ممنوعیت عقلی ظلم باید به اثبات و تعریف این موضوع پرداخت و به نوعی آن را در میان فقها مورد شناسایی قرار داد تا پس از تعیین معنای امروزی حریم خصوصی در پی کشف موارد جواز ورود حکومت در عرصه حریم خصوصی باشیم.^۱

یکی از مبانی مهم دیگری که شناسایی « حق بر حریم خصوصی » را برای افراد جامعه ضروری و حتی واجب می سازد، وجود دولت همراه با قدرت و سلطه اش در جامعه است. از آنجا که در هر جامعه ای حکومت و دولتی وجود دارد و هیچ چاره ای از قدرت و سلطه آن نیست، بایستی به دور موجودیت و شخصیت فرد حصار کشید تا قدرت زیاده خواه و سلطه جوی حاکم نتواند به این حریم تجاوز نماید.^۲ تضمین و رعایت شرایط حریم خصوصی افراد به عنوان یکی از مهم ترین مصادیق حقوق شهروندی، مبتنی بر الزامات دوگانه ای نظام اسلامی است. به طوری که کارگزاران نظام اسلامی باید در وهله اول از مداخله خودسرانه و غیر قانونی در حریم خصوصی افراد بپرهیزند. و در مرحله دوم به حمایت از حقوق در برابر تعدیات احتمالی سایر افراد پردازند. لذا در این موضوعات دولت اسلامی هم مسئولیت اولیه سلبی (مبتنی بر عدم دخالت در حریم خصوصی شهروندان) و هم مسئولیت ثانوی ایجاد (حمایت از حریم خصوصی شهروندان) دارد. از سوی دیگر استثنائات مربوط به نقض حریم خصوصی افراد در چهارچوب نظم عمومی و مصالح عمومی و امنیت ملی و نیز مبانی و ضوابط شرعی باید مورد توجه قرار گیرد که در این زمینه ضوابط عملکرد کارگزاران نظام جمهوری اسلامی با سه معیار قانونی بودن، خودسرانه نبودن و ضروری بوده و قابل

^۱ بگدلی، علی؛ علی اکبری بابوکانی، احسان علی، ۱۳۹۶، بررسی فقهی و حقوقی ورود دولت به حریم خصوصی، علمی-ترویجی (وزارت علوم)، سال ششم، شماره سیزدهم، ص ۲۷

^۲ قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل، ۱۳۹۱، بایسته های حقوق اساسی، تهران، نشر دادگستر و نشر میزان، چاپ چهارم، ص ۱۴۰

ارزیابی است. در مقام مقدمه باید گفت آنچه مسلم است این است که انسان به ماهو انسان از چنان ارزش و موقعیتی برخوردار است که به هیچ وجه نباید وسیله قرار گیرد و حق ها ، برای پاسداری از این ارزش و موقعیت در کار هستند.^۱

آنچه مسلم است این است که حقوق دانان معتقد هستند نقض حریم خصوصی فقط زمانی قابل قبول است که مصلحت عالی ملی یا شرعی ایجاب نماید . به عنوان مثال حفاظت از منافع ملی ، امنیت ملی ، جان، مال، ناموس، آبرو، حیثیت و شرافت مسلمان از این دسته است . بنابراین هر امری را نمی توان وسیله ای برای توجیه تعرض به حریم خصوصی در نظر گرفت و پذیرفت .

گفتار چهارم : مصلحت های جرم شناسی

یکی دیگر از مبانی شناسایی « حق بر حریم خصوصی » این است که زندگی خصوصی دیگران نباید افشاء شده و اسرار شخصی آنها محرمانه باقی بماند، در حیطه تحقیقات جرم شناسی واقع می شود. این عقیده در جرم شناسی وجود دارد که وقتی یک فردی از سوی دیگران در قالب خاصی توصیف شود، در نتیجه فشار اجتماعی به تغییر ادراک از خویشتن و رفتار خود دست خواهد زد.^۲

جرم شناسی درباره مراحل انگ خوردن، ثابت می نماید که تعیین هویت افراد به صورتهای گوناگون تحت عناوینی چون « مجرم » ، « بزهکار » و « مظنون » دارای اثرات منفی است. در نتیجه افراد بایستی در مقابل آن گزینه ی پلیس و نهادهای مشابه و انتشار آن در رسانه های گروهی حمایت شوند . چون احتمال آن هست که بسیاری از برچسب ها و انگ زنیها نادرست و یا از روی قصد و غرض یا به خاطر اشتباهات قضایی باشد. لذا حفظ اسرار و زندگی خصوصی افراد و منع انتشار آنها، هم دارای منافع فردی است و هم اینکه می تواند از فعالیت های ضد اجتماعی آینده برچسب خورها، پیشگیری نماید.^۳

^۱ راسخ، محمد ، ۱۳۸۴ ، « تئوری حق و حقوق بشر بین المللی » ، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۱، ص ۲۴

^۲ .وایت،راب؛ هینس، فیونا ، ۱۳۸۲ ، درآمدی بر جرم و جرم شناسی، ترجمه میر روح الله صدیق بطحانی اصل، تهران، نشر دادگستر، چاپ اول. ص ۱۲۳-۱۲۵

^۳ .مصطفی زاده، ۱۳۸۵ ، فهمیم شناخت و بررسی حق خلوت به عنوان یکی از مصادیق حقوق شهروندی، مجموعه مقالات، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، چاپ اول، ص ۱۱۱-۱۱۲

متهم کردن افراد جامعه با نقض حریم خصوصی و مرتب آنها را در مظان اتهام قرار دادن با عناوین « مجرم » و « بزهکار »، « مظنون » و غیره می‌تواند موجب شکاف بین شهروندان و حاکمیت شود در زمینه جرم‌زایی را افزایش دهد. تا زمانی که حریم خصوصی افراد و هر گونه کژ روی یا جرم، نمود بیرونی پیدا نکرده است؛ یا شاکی خصوصی برای شخص شکایت نکرده و همچنین عمل منفی افرادی از جامعه به جامعه تسری پیدا نکرده است؛ حفظ حریم خصوصی و احترام به آن، امری است که به لحاظ شرعی، اخلاقی، انسانی و قانونی لازم به نظر می‌رسد.

گفتار پنجم: حفاظت در برابر پیشرفت تکنولوژی.

در عصری زندگی می‌کنیم که در آن تکنولوژی حکومت می‌کند و با مودیانه ترین روش‌ها، نه تنها صلح و امنیت را به هم زده بلکه در صمیمانه ترین روابط زندگی افراد مداخلات ناروا کرده است. علم و صنعت و تکنولوژی را نه می‌توان از رشد و تکامل باز داشت و نه چنین کاری را باید کرد، ولی می‌توان و باید از آثار زیان آور و مضر آن جلوگیری نمود. باید به تدوین قوانین شایسته، بشر را در برابر آثار زیان آور و مضر آن حمایت نمود و به افراد ضد اجتماعی اجازه نداد که با سوء استفاده از پیشرفت تکنولوژی و خلاء قانون، شخصیت، شأن، کرامت، شرافت و زندگی خانوادگی و شخصی افراد را نابود سازند. حقوق هر جامعه، بایستی توانایی آن را داشته باشد که همگام با تکنولوژی حرکت کند. اگر حقوق و قوانین همراه و همگام با تکنولوژی متحول نشوند، عملاً شهروندان جامعه را در برابر آثار منفی ناشی از پیشرفت تکنولوژی و اعمال ضد اجتماعی صورت گرفته توسط تبهکاران، اخاذان و سودجویان در اثر خلاء قانونی، بی دفاع خواهد گذاشت.^۱ مفهوم و قلمرو حریم خصوصی در دنیای کنونی در یک جامعه توسعه یافته در مقایسه با یک جامعه ی عقب مانده یا در حال توسعه می‌تواند متفاوت باشد. دلیل این تفاوت آن است که تکنولوژی مدرن امروزی علاوه بر حکومت‌ها مردم را قادر ساخته است که به طور مخفیانه بر اعمال مردم نظارت کنند و اطلاعات محرمانه ای را درباره زندگی اشخاص به دست آورند که اصولاً چنین حقی را ندارند. استفاده

^۱ پیشین، ص ۴۵ - ۶۷

از دستگاه های عکسبرداری مخفیانه مثل تلفن های همراه دارای دستگاه فیلمبرداری و عکسبرداری، استفاده از پست الکترونیکی و دیگر شیوه های الکترونیکی برقراری ارتباط، از دستاوردهای تکنولوژی امروزی است که می توان گفت تکنولوژی مدرن قلمروی نقض حریم خصوصی را توسعه داده است؛ لذا می بایستی ابزارهای جدیدی نیز در قالب حمایت های ویژه قانونی برای حمایت از حریم خصوصی ایجاد شود.^۱

^۱ رحمدل، منصور، ۱۳۸۴، *حق انسان بر حریم خصوصی*، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۷۰، ص ۴ - ۲۴

فصل سوم حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران

بعد از تبیین مفاهیم و دلایل عقلی و نقلی حریم خصوصی و پرداختن به مصادیق و مبانی حریم خصوصی؛ در این فصل سعی بر آن است که در قوانین اساسی، مدنی، قانون مجازات اسلامی، آیین دادرسی کیفری، قانون مدنی و سایر قوانین متفرقه مباحث مربوط به حریم خصوصی را تجزیه و تحلیل کرده و تبیین نماییم:

مبحث اول: حمایت از حریم خصوصی در قانون اساسی

در این مبحث ابعاد مختلف حمایت از حریم خصوصی در قانون اساسی مورد بحث قرار می‌گیرد:

در مورد حمایت از حریم حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص در قانون اساسی سخن گفته شده است. همه افراد ملت در حمایت یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی با رعایت موازین اسلامی برخوردارند. (اصل ۲۰ قانون اساسی) حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. (اصل ۲۲ قانون اساسی) در ذیل مواردی که مرتبط با حریم خصوصی بوده و در قانون اساسی از آن سخن گفته شده است در چهار گفتار بیان می‌کنیم:

گفتار اول: حمایت از حریم مکالمات خصوصی افراد

بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخایره و نرساندن آن‌ها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون. (اصل ۲۵ قانون اساسی) همانطور که پیشتر به تفصیل توضیح دادیم بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی در حقوق بین‌المللی جهانی و منطقه ای امری مضموم شناخته شده و دولت‌ها نهی از این اعمال را در قوانین خود گنجانده و ضمانت اجرایی نیز برای آن در نظر گرفته‌اند. این اصل دو بعد حریم خصوصی معنوی؛ یعنی حریم اطلاعات و ارتباطات را مدنظر داشته است.^۱

^۱ جعفری، علی؛ رهبر پور، محمدرضا، ۱۳۹۶، مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی دادگاه‌ها در فقه امامیه و حقوق موضوعه،

فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، مقاله ۲، دوره ۵، شماره ۱۸، ص ۵۹

گفتار دوم : حمایت از حریم آزادی تن و انتخاب شغل

هر کس حق دارد شغلی را که بدان مایل است و مخالف اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران نیست برگزیند. دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد نماید. (اصل بیست و هشتم) این اصل به معنای حفظ حریم خصوصی بدور از مداخله دیگران و دولت است. اینکه هر فردی در جامعه چه شغلی را انتخاب کند، یک امر شخصی بوده و آزادی انتخاب شغل در قانون اساسی پذیرفته شده است. همچنین قانون اساسی آزادی تن را تکریم کرده است. بنابراین در حقوق ایران تن یکی از حریم های مورد حمایت قانونگذار در بالاترین سطح است که عقلاً و شرعاً خصوصی محسوب شده و حریم خصوصی تن و آزادی تن به رسمیت شناخته شده است و علاوه بر اینکه در حراست از حریم خصوصی بدن و تن افراد و آزادی تن از اشخاص دیگر جامعه برای مثال در جرم آدم ربایی مجازات سنگینی برای نقض کنندگان این حریم در نظر گرفته شده است، در برابر قوای حکومتی و ضابطین قضائی نیز از حریم خصوصی و آزادی تن افراد حمایت شده است. هیچکس را نمی توان دستگیر کرد مگر به حکم و ترتیبی که قانون معین می کند. در صورت بازداشت، موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتباً به متهم ابلاغ و تفهیم شود و حداکثر ظرف مدت بیست و چهار ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالحه قضایی ارسال و مقدمات محاکمه، در اسرع وقت فراهم گردد. متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می شود. (اصل سی و دوم)

گفتار سوم : ممنوعیت تبعید غیر قانونی افراد و اعمال شکنجه

در قانون اساسی مقرر شده است، هیچکس را نمی توان از محل اقامت خود تبعید کرد یا از اقامت در محل مورد علاقه اش ممنوع یا به اقامت در محلی مجبور ساخت، مگر در مواردی که قانون مقرر می دارد. (اصل سی و سوم) این اصل نیز در موضع سیانت از آزادی تن و حریم خصوصی تن انسان است. از طرفی در اصل دیگر قانون اساسی چنین مقرر شده است: هر گونه شکنجه برای گرفتن اقرار و یا کسب اطلاع ممنوع است. اجبار شخص به شهادت، اقرار یا سوگند، مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است. متخلف از این اصل طبق قانون مجازات می شود. (اصل سی و هشتم) این اصل نشان دهنده سیانت از حریم خصوصی در حیطة امنیت روانی و حریم روانی افراد می باشد.

هم کنوانسیون منع شکنجه و هم مقررات ناظر بر شکنجه در حقوق ایران، شکنجه را عملی غیر انسانی و مغایر با کرامت و حیثیت انسان می دانند و ارتکاب آن را منع می کنند؛ در عین حال تفاوت های زیادی، هم در تعریف و هم در مصادیق شکنجه بین حقوق ایران و کنوانسیون منع شکنجه وجود دارد. هرچند در قانون اساسی ایران مطلق شکنجه اعم از جسمی و روانی منع شده اما در قانون مجازات اسلامی صرفاً برای شکنجه بدنی تعیین مجازات شده است.^۱

گفتار چهارم : منع از هتک حرمت اشخاص

اصل سی و نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در جهت تأکید مجدد بر رعایت حریم خصوصی ذهنی و امنیت روانی افراد تدوین شده است در باب منع از هتک حرمت اشخاص مقرر می دارد: « هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده، به هر صورت که باشد ممنوع و موجب مجازات است. »

در مورد مداخله دولت در حریم خصوصی اشخاص باید گفت که طبق رویه نهادهای بین المللی، دولت‌ها از حیطة تشخیص نسبتاً گسترده ای جهت مداخله در حریم خصوصی اشخاص برخوردار می باشند. با این وجود مداخله آنها باید اولاً: مطابق با قانون باشد و چنین قانونی می بایست دقیق و شفاف باشد. ثانیاً: مداخله می بایست در راستای تحقق یک هدف مشروع باشد. چنین هدفی ممکن است امنیت ملی، پیشگیری از بی نظمی و جرم، پاسداری از سلامتی، اخلاق و یا حقوق و آزادیهای دیگران باشد. ثالثاً: هرگونه مداخله ای می بایست ضرورت داشته باشد. مداخله را در صورتی می توان ضروری دانست که در اثر آن توازنی منصفانه بین منافع عمومی و منافع فرد برقرار گردد، که این امر خود نیاز به دلایل دقیق، کافی و مرتبط دارد و الاً ممکن است دست دولت را در مداخلات خودسرانه در حریم خصوصی اشخاص بازبگذارد.^۲

^۱ پوربافرانی، حسن، رحیمی، رئوف، ۱۳۹۵، مطالعه تطبیقی جرم شکنجه در حقوق ایران و کنوانسیون منع شکنجه، حقوقی دادگستری

، شماره ۹۳، ص ۶۴

^۲ <http://bankmaghaleh.ir/%D8%AA%D8%AD%D9%82%D9%8A%D9%82-%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D9%85-%D8%AE%D8%B5%D9%88%D8%B5%DB%8C/>

مبحث دوم: حمایت از حریم خصوصی در قانون مدنی

در قانون مدنی بیشتر در مبحث حراست از حریم خصوصی مکان زندگی اشخاص مورد نظر مقنن بوده است:

قانونگذار در سال ۱۳۰۷ قانون مدنی و در ماده ۱۳۰ از این قانون در مورد ممنوعیت خروجی به فضای همسایه مقرر داشته است:

« کسی حق ندارد از خانه خود به فضای خانه همسایه بدون اذن او خروجی بدهد و اگر بدون اذن خروجی بدهد ملزم به رفع آن خواهد بود. » این منع قانونگذار در حمایت از حریم خصوصی مکانی است.

همچنین مقنن در ماده ۱۳۳ قانون مدنی در مورد باز کردن روزنه در دیوار فاصل دو ملک مقرر کرده است:

« کسی نمی تواند از دیوار خانه خود به خانه همسایه در باز کند اگرچه دیوار ملک مختصی او باشد لیکن می تواند از دیوار مختصی خود روزنه یا شبکه باز کند و همسایه حق منع او را ندارد ولی همسایه می تواند جلو روزنه و شبکه دیوار بکشد یا پرده بیاویزد که مانع رؤیت شود. » مطابق نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه ۴۳/۳-۲۵۴-۱۰/۲-۱۳۳۴/۱۳۳ « روزنه و شبکه قید شده در ماده ۱۳۳ قانون مدنی اعم است از پنجره و غیره آن. » این ماده در واقع علاوه بر ذکر اصل و استثناء ضمانت اجرای مدنی در برابر امر خلاف قانون محسوب می شود. علی الرغم جنبه تکمیلی بودن این ماده، جهت حراست از حریم خصوصی مکانی، این ضمانت اجرا در نظر گرفته شده است.

همچنین در مورد حریم خصوصی اموال افراد قانونگذار در ماده ۳۰۳ و در مورد ضمان گیرنده ی مال دیگری مقرر داشته است:

« کسی که مالی را من غیر حق دریافت کرده است ضامن عین و منافع آن است، اعم از این که به عدم استحقاق خود عالم باشد یا جاهل. »

^۱ نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه ۴۳/۳-۲۵۴-۱۰/۲-۱۳۳۴

مبحث سوم: حمایت از حریم خصوصی در قانون حقوق شهروندی

گفتار اول: حمایت از امنیت روانی اشخاص:

قانونگذار در ماده ۱۳ قانون حقوق شهروندی چنین اشعار می‌دارد: «هر شهروندی حق دارد از امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی، قضایی، شغلی، اجتماعی و نظایر آن برخوردار باشد. هیچ مقامی نباید به نام تأمین امنیت، حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آنان را مورد تعرض و تهدید قرار دهد. اقدامات غیرقانونی به نام تأمین امنیت عمومی به‌ویژه تعرض به حریم خصوصی مردم ممنوع است.»

مقنن باید از قبل، اعمال نامشروع و مستوجب کیفر را مشخص نماید و با ذکر مصادیق و میزان مجازات هر یک از آنها، آن را به شهروندان ارایه دهد تا هر فردی در جامعه به حدود و ثغور خود آگاهی داشته باشد و بداند چه عملی نامشروع است و در صورت ارتکاب، چه عقوبتی در انتظار اوست.^۱

گفتار دوم: حمایت از آبروی اشخاص در فضای سایبر و رسانه

مقنن در ماده ۳۵ قانون حقوق شهروندی مقرر کرده است: حق شهروندان است که از امنیت سایبری و فناوری‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی، حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی برخوردار باشند. همچنین در ماده ۴۲ قانون حقوق شهروندی قانونگذار چنین اشعار می‌دارد: حق شهروندان است که حرمت و حریم خصوصی آن‌ها در رسانه‌ها و تریبون‌ها رعایت شود. در صورت نقض حرمت افراد و ایجاد ضرر مادی یا معنوی، مرتکبین طبق مقررات قانونی مسئول و موظف به جبران خسارت می‌باشند.

گفتار سوم: منع نقض حریم خصوصی در گزینش اشخاص

قانونگذار در ماده ۸۲ قانون حقوق شهروندی در باره منع نقض حریم خصوصی در گزینش اشخاص مقرر داشته است: «به‌کارگیری، ارتقا و اعطای امتیازات به کارکنان باید مبتنی بر تخصص، شایستگی

^۱ واعظی، سید مجتبی؛ علی‌پور، سیدعلی، ۱۳۸۹، بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران، مجله، حقوق خصوصی، دوره ۷، شماره ۱۷، ص ۱۵۸

و توانمندی‌های متناسب با شغل باشد و رویکردهای سلیقه‌ای، جناحی و تبعیض‌آمیز و استفاده از روش‌های ناقص حریم خصوصی در فرایند گزینش ممنوع است.»

مبحث چهارم: حمایت از حریم خصوصی در قانون گردش آزاد اطلاعات

اما در قواعد ناظر بر حمایت از زندگی خصوصی، این فناوری جدید کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هر نوع اطلاعات که جنبه شخصی دارند، نظیر اطلاعات جسمانی، تصویر، صدا، روابط جنسی، عقاید فلسفی، مذهبی، سیاسی، ریشه‌های نژادی و قومی و حتی نوع علائق و سلیقه‌ها به محض آن که از طریق داده‌های الکترونیکی مورد پردازش قرار می‌گیرند باید مورد حمایت قانون‌گذار قرار گیرند.^۱

قانونگذار در ماده ۲ قانون گردش آزاد اطلاعات مقرر داشته است: هر شخص ایرانی حق دسترسی به اطلاعات عمومی را دارد، مگر آن که قانون منع کرده باشد. استفاده از اطلاعات عمومی یا انتشار آنها تابع قوانین و مقررات مربوط خواهد بود. از مفهوم مخالف این ماده چنین بر می‌آید که منظور مقنن از جمله «مگر آن که قانون منع کرده باشد.» حریم خصوصی دولت یا اشخاص حقیقی یا حقوقی می‌باشد.

الزام دستگاهها و متولیان به رعایت حریم خصوصی در این قانون مدنظر مقنن قرار گرفته است. قانونگذار در ماده ۱۴ قانون گردش آزاد اطلاعات چنین مقرر داشته است:

« چنانچه اطلاعات درخواست شده مربوط به حریم خصوصی اشخاص باشد و یا در زمره اطلاعاتی باشد که با نقض احکام مربوط به حریم خصوصی تحصیل شده است، درخواست دسترسی باید رد شود.» البته وجود ضمانت اجرای مجازات جرم افشای اسرار به واسطه شغل یا حرفه مرتکب نیز در تکوین فرآیند نهادینه کردن «حریم خصوصی» می‌تواند موثرتر باشد، تا سایر ضمانت‌اجراهای قانونی.

اما استثناهای وارد بر ماده ۱۴ در ماده بعدی همان قانون مشخص شده است و مثنی اصل «حاکمیت اشخاص بر حفظ حریم خصوصی را پذیرفته است و این موضوع با اصل «تسلیط» هم در مواردی

^۱ زرکلام، سنار، ۱۳۸۶، حریم خصوصی ارتباط اینترنتی (مطالعه در حقوق ایران و اتحادیه اروپا)، معارف اسلامی و حقوق سال هشتم، شماره ۲۵، ص ۱۹۶

که موضوع دارای مالیت، محل بحث حریم خصوصی است، سازگار تر می باشد. قانونگذار در ماده ۱۵ قانون گردش آزاد اطلاعات چنین مقرر داشته است:

ماده ۱۵- مؤسسات مشمول این قانون در صورتی که پذیرش درخواست متقاضی متضمن افشای غیرقانونی اطلاعات شخصی درباره یک شخص حقیقی ثالث باشد باید از در اختیار قرار دادن اطلاعات درخواست شده خودداری کنند، مگر آن که:

الف - شخص ثالث به نحو صریح و مکتوب به افشاء اطلاعات راجع به خود رضایت داده باشد.

ب - شخص متقاضی، ولی یا قیم یا وکیل شخص ثالث، در حدود اختیارات خود باشد.

ج - متقاضی یکی از مؤسسات عمومی باشد و اطلاعات درخواست شده در چهارچوب قانون مستقیماً به وظایف آن به عنوان یک مؤسسه عمومی مرتبط باشد.

مبحث پنجم: حمایت از حریم خصوصی در قانون مجازات اسلامی

حریم خصوصی در قانون مجازات اسلامی مورد توجه و اهتمام قانون گذار قرار گرفته است که موارد زیر از مصادیق آن است:

گفتار اول: حراست از حریم خصوصی در برابر مزاحمت اطفال یا زنان

هرکس در اماکن عمومی یا معابر متعرض یا مزاحم اطفال یا زنان بشود یا با الفاظ و حرکات مخالف شئون و حیثیت به آنان توهین نماید به حبس از دو تا شش ماه و تا (۷۴) ضربه شلاق محکوم خواهد شد.^۱

گفتار دوم: مجازات در مقابل هتک حیثیت (قذف)

قانون مجازات اسلامی با الهام از شرع مقدس اسلام و مذهب امامیه برای حمایت از حیثیت افراد که به نوعی حریم خصوصی آنها محسوب می شود هتک حیثیت و تعرض به آبروی افراد را در بخشی جداگانه تحت عنوان قذف و احکام آن بیان نموده است. چنانچه در مواد ۲۴۵ تا ۲۶۶ قانون مجازات اسلامی ضمانت اجرایی متعرضین به حیثیت افراد را بیان نموده است که در ادامه به بررسی برخی از

^۱ ماده ۶۱۹ قانون مجازات اسلامی

این مقررات می‌پردازد. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ذیل ماده ۲۴۵ در تعریف قذف مقرر می‌دارد: قذف عبارت است از نسبت دادن زنا یا لواط به شخص دیگری هرچند مرده باشد. همچنین قانون گذار در تبصره ماده ۲۴۶ قذف را حتی به صورت نوشتن هر چند به شیوه الکترونیکی نیز قابل تحقق می‌داند، و حدی را که قانون گذار برای این جرم تعیین نموده ضربه شلاق است (مستند ما ۲۵۰)^۱

حفاظت و مصونیت منزل، تکمیل کننده امنیت تمامیت جسمانی افراد است به نحوی که امنیت شخصی شامل جان و مال فرد زمانی تامین می‌شود که خانه او نیز از تعدی و تجاوز مصون باشد و کسی نباید بدون اجازه صاحب خانه وارد منزل او شود و یا خانه او را بدون اجازه مقامات قضایی و بدون رعایت تشریفات قانونی مورد بازرسی قرار دهد. قانون گذار در مورد ورود به ملک خصوصی شخص دیگری یا انجام عملی که اتفاقاً موجب جنایت به کسی شود فرد متجاوز را ضامن دانسته و قابل مجازات می‌داند چنانچه در ماده ۵۰۷ قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد: « هر گاه شخصی در معابر و اماکن عمومی یا ملک دیگری بدون اذن مالک گودال حفر کند یا چیز لغزنده‌ای در آن قرار دهد و یا هر عملی انجام دهد که سبب آسیب به دیگری گردد ضامن دیه است مگر این که فرد آسیب دیده با علم به آن و امکان اجتناب با آن برخورد نماید. » در این ماده بیان قید (ملک دیگری) مصداق حریم خصوصی و بیان قید بدون اذن مالک مصداق تعرض به حریم خصوصی می‌باشد در مجموعه نظریات اداره حقوقی در مورد این ماده مقرر گردیده است: چنانچه شخصی جهت حفاظت از منزل خود حفاظت ملک را به برق متصل نماید به گونه ای که رهگذران به طور عادی با آن برخورد نمی‌نمایند هرگاه فردی با بالا رفتن بالای دیوار (به قصد سرقت) با آن برخورد نموده و دچار برق گرفتگی شود و فوت کند مسئولیتی متوجه صاحب ملک نیست. (نظریه ۷۶۱۲۵ - ۱۳۸۸/۹/۳۰ اداره حقوقی قوه قضائیه)^۲

گفتار سوم: هتک حیثیت نشر اکاذیب در فضای مجازی

یکی دیگر از مواردی که ممکن است به حریم خصوصی افراد صدمه های جدی وارد نماید فضای مجازی و رایانه‌ای است که علی‌رغم مجازی بودن آن کاملاً زندگی حقیقی افراد را تحت الشعاع قرار

^۱ احمدی کوهبنانی، احسان، ۱۳۹۷، نقش حریم خصوصی و ضمانت اجرای آن در قوانین کیفری ایران، انتشارات بوتیا، ص ۱۰۴

^۲ همان ص ۱۰۸ و ۱۰۹

می‌دهد. در این فضا جرایم متعددی علیه اشخاص صورت می‌گیرد که قانون‌گذار برای مجازات مجرمان در فضای مجازی پیش‌بینی‌هایی را لازم دانسته است. چنانچه در بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تحت عنوان «قانون جرایم رایانه‌ای» به بیان مجازات‌های افراد متجاوز به وسیله رایانه و فضای مجازی پرداخته است. نشر اکاذیب به معنای انتشار اخبار دروغ و وقایع خلاف واقع به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی است. در بخشی از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ با بیان تعرض به حریم خصوصی افراد و هتک حیثیت و نشر اکاذیب در فضای مجازی مقرر می‌دارد؛ هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود به حبس از ۹۰ یک روز تا دو سال و یا جزای نقدی از ۵,۰۰۰,۰۰۰ ریال تا ۴۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال و یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد. قسمت دوم ماده بر اصول ۲۲، ۲۵، ۳۲ و ۳۳ قانون اساسی تأکید شده است که هر گونه اقدام در خصوص سلب آزادی اشخاص در مراحل رسیدگی را نیازمند حکم قانون دانسته است. نکته مهم این است که مطابق مواد ۲۴۷ و ۲۴۸ و ۲۵۰ قانون جدید آیین دادرسی کیفری هر گونه اقدام سالب آزادی یا محدود کننده آزادی اشخاص از قبیل ممنوع الخروج نمودن نباید با وجود ادله کافی صورت پذیرد. همچنین اصولاً ورود به حریم خصوصی اشخاص مانند تفتیش منزل و محل کار، خود رو، سرکشی به مکاتبات و پست الکترونیکی افراد، شنودیا فهرست مکالمات تلفنی ممنوع می‌باشد و تنها براساس حکم قانون و دستور مقام قضایی ممکن خواهد بود.^۱

گفتار چهارم: حراست از حریم خصوصی در برابر تصرف عدوانی^۲

هرکس به وسیله صحنه سازی از قبیل پی‌کنی، دیوارکشی، تغییر حد فاصل، امحای مرز، کورت گفتار ی، نهرکشی، حفرچاه، غرس اشجار و زراعت و امثال آن به تهیه آثار تصرف در اراضی مزروعی اعم از کشت شده یا در آیش زراعی، جنگل‌ها و مراتع ملی شده، کوهستان‌ها، باغ‌ها، قلمستان‌ها، منابع آب، چشمه‌سارها، انهار طبیعی و پارک‌های ملی، تاسیسات کشاورزی و دامداری و دامپروری و کشت و صنعت و اراضی موات و بایر و سایر اراضی و املاک متعلق به دولت یا شرکت‌های وابسته به دولت یا شهرداری‌ها یا اوقاف و همچنین اراضی و املاک و موقوفات و محبوسات و اثاث باقیه که

^۱ همان ص ۱۱۶

^۲ ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی

برای مصارف عام‌المنفعه اختصاص یافته یا اشخاص حقیقی یا حقوقی به منظور تصرف یا ذبح معرفتی کردن خود یا دیگری، مبادرت نماید یا بدون اجازه سازمان حفاظت محیط زیست یا مراجع ذیصلاح دیگر مبادرت به عملیاتی نماید که موجب تخریب محیط زیست و منابع طبیعی گردد یا اقدام به هرگونه تجاوز و تصرف عدوانی یا ایجاد مزاحمت یا ممانعت از حق در موارد مذکور نماید به مجازات یک ماه تا یک سال حبس محکوم می‌شود. دادگاه موظف است حسب مورد رفع تصرف عدوانی یا رفع مزاحمت یا ممانعت از حق یا اعاده وضع به حال سابق نماید. رسیدگی به جرایم فوق‌الذکر خارج از نوبت به عمل می‌آید و مقام قضایی با تنظیم صورت‌مجلس دستور متوقف ماندن عملیات متجاوز را تا صدور حکم قطعی خواهد داد. همچنین مقنن در تبصره ۲ از ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلام در شرایطی مجازات را تشدید کرده است. در صورتی که تعداد متهمان سه نفر یا بیشتر باشد و قراین قوی بر ارتکاب جرم موجود باشد قرار بازداشت صادر خواهد شد، مدعی می‌تواند تقاضای خلع ید و قلع بنا و اشجار و رفع آثار تجاوز را بنماید.

گفتار پنجم: حفاظت از حریم خصوصی در برابر تجسس

ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی در مورد ممنوعیت تحقیق و بازجویی در جرایم منافی عفت چنین مقرر می‌دارد: در صورت نبود ادله اثبات قانونی بر وقوع جرائم منافی عفت و انکار متهم هرگونه تحقیق و بازجویی جهت کشف امور پنهان و مستور از انظار ممنوع است. موارد احتمال ارتکاب با عنف، اکراه، آزار، ربایش یا اغفال یا مواردی که به موجب این قانون در حکم ارتکاب به عنف است از شمول این حکم مستثنی است.^۱

همچنین در تکمیل مبحث موضوعی این ماده ۱۰۲ (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) آیین دادرسی کیفری - منع انجام تحقیقات در جرایم منافی عفت را قانونگذار مدنظر قرار داده است. مقنن در این ماده چنین اشعار می‌دارد:

«انجام هرگونه تعقیب و تحقیق در جرائم منافی عفت ممنوع است و پرسش از هیچ فردی در این خصوص مجاز نیست، مگر در مواردی که جرم در مرئی و منظر عام واقع شده و یا دارای شاکی یا به عنف یا سازمان یافته باشد که در این صورت، تعقیب و تحقیق فقط در محدوده شکایت و یا اوضاع و احوال مشهود توسط مقام قضائی انجام می‌شود.»

^۱ ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی

همچنین در تبصره ۱ از این ماده (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) بر ستر و پوشیده بودن این جرایم توسط دستگاه قضائی تأکید کرده است و چنین اشعار می‌دارد: «در جرائم منافی عفت هرگاه شاکی وجود نداشته باشد و متهم بدو قصد اقرار داشته باشد، قاضی وی را توصیه به پوشاندن جرم و عدم اقرار می‌کند.» در تبصره ۲ از همین ماده نیز قانونگذار نه تنها دستگاه قضائی بلکه بوسیله دستگاه قضائی و مکلف کرده تا با پیش بینی تذکرات قانونی موجبات حراست از حریم خصوصی را مورد تأکید قرار داده است و مقرر می‌کند: «قاضی مکلف است عواقب شهادت فاقد شرایط قانونی را به شاهدان تذکر دهد.»

حقوق عمومی رابطه ای است که یک سوی آن نهادهای عمومی است که حق حاکمیت را در خود دارد، و حقوق کیفری مهمترین ابزار تضمین کننده آن است.

موضوع حریم خصوصی «امر خصوصی» است و آن چیزی است که از مداخله دولت به عنوان اداره کننده حوزه عمومی و نظارت شهروندی، بیرون است. حکومت اسلامی در شرع و قانون متصدی نظارت بر حوزه عمومی و حوزه خصوصی دانسته می‌شود؛ از این رو، وظیفه حفاظت از اعضای تمامی نهادها از جمله خانواده را بر عهده دارد.^۱

مبحث ششم: حمایت از حریم خصوصی در قانون آیین دادرسی کیفری

در قانون آیین دادرسی کیفری مقنن در برخی مواد از حریم خصوصی حمایت کرده است که در ذیل به این موارد اشاره میکنیم

۱- ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد کیفیت تفتیش اماکن تعطیل و بسته در جرایم غیرمشهود مقرر می‌دارد: «ورود به منازل، اماکن تعطیل و بسته و تفتیش آنها، همچنین بازرسی اشخاص و اشیاء در جرائم غیرمشهود با اجازه موردی مقام قضایی است، هر چند وی اجرای تحقیقات را به طور کلی به ضابط ارجاع داده باشد.» بنابراین در ماده مذکور حریم خصوصی به لحاظ مکانی مورد حمایت قرار گرفته است و به جرایم مشهود محدود

^۱ عظیم زاده اردبیلی، فائزه؛ میرزاده، زهرا، ۱۳۹۵، بررسی دلایل لزوم حمایت کیفری از حریم خصوصی خانواده، دو فصلنامه علمی ترویجی فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، سال بیست و یک، شماره ۶۴، ص ۵۲

شده است؛ چرا که مقنن در این ماده مقرر داشته است: «... بازرسی اشخاص و اشیاء در جرائم غیرمشهود با اجازه موردی مقام قضایی است...» همچنین قید دوم که در این ماده به آن اشاره شده است، «اجازه موردی مقام قضایی» است که نقض حریم خصوصی را محدود می‌کند. همچنین مقنن در ماده ۱۳۷ نیز در مورد لزوم دستور بازپرس به تفتیش و بازرسی اماکن بسته تأکید می‌کند که تفتیش و بازرسی منازل، اماکن بسته و تعطیل و همچنین تفتیش و بازرسی اشیاء در مواردی که حسب قراین و امارات، ظن قوی به حضور متهم یا کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم در آن وجود دارد، با دستور بازپرس و با قید جهات ظن قوی در پرونده، انجام می‌شود. علاوه بر اجازه موردی مقام قضایی ماده ۱۴۳ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد لزوم اجازه متصرف در هنگام بازرسی هم سخن گفته است. حضور اشخاصی که در امر کیفری دخیل هستند در هنگام بازرسی منوط به اجازه متصرف است؛ اما چنانچه بازپرس حضور اشخاصی را برای تحقیق ضروری بداند، به دستور وی در محل حاضر می‌شوند. بنابراین قانونگذار آیین دادرسی کیفری رعایت حریم خصوصی برای اشخاص مرتبط را نیز امری لازم دانسته است. ماده ۱۴۱ این قانون نیز لزوم موردی بودن دستور مقام قضایی برای ورود به منازل و اماکن بسته را مورد تأکید قرار داده است و چنین اشعار می‌دارد: «دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، تحت هر عنوان باید موردی باشد و موضوعی که تفتیش برای آن صورت می‌گیرد، زمان، دفعات ورود، اموال، اماکن و نشانی آنها به صراحت مشخص شود. ضابطان مکلفند ضمن رعایت دستورهای مقام قضایی، کیفیت تفتیش و بازرسی و نتیجه را در صورت مجلس تنظیم کرده، آن را به امضاء یا اثر انگشت متصرف برسانند و مراتب را حداکثر ظرف بیست و چهار ساعت به مقام قضایی اعلام کنند.» قید سوم محدود کننده برای نقض حریم خصوصی این است که قانونگذار در ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد تکلیف ضابطان دادگستری در تبعیت از مجوز صادره چنین اشعار می‌دارد: «ضابطان دادگستری مکلفند طبق مجوز صادره عمل نمایند و از بازرسی اشخاص، اشیاء و مکانهای غیرمرتبط با موضوع خودداری کنند.» بنابراین مأموران دادسرا مکلفند که فقط بطور مشخص و خاص در مورد و محدوده مجوز صادره اقدام به تحقیقات مقدماتی نمایند که این مسئله می‌تواند در جهت رعایت و تقدیس حریم خصوصی اشخاص و در این ردیف شمرده شود. در ماده ۱۴۱ این

قانون هم در باب لزوم موردی بودن دستور قضایی برای ورود به منازل و اماکن بسته قانونگذار تأکید کرده است که دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، تحت هر عنوان باید موردی باشد و موضوعی که تفتیش برای آن صورت می‌گیرد، زمان، دفعات ورود، اموال، اماکن و نشانی آنها به صراحت مشخص شود. ضابطان مکلفند ضمن رعایت دستورهای مقام قضایی، کیفیت تفتیش و بازرسی و نتیجه را در صورتمجلس تنظیم کرده، آن را به امضاء یا اثر انگشت متصرف برسانند و مراتب را حداکثر ظرف بیست و چهار ساعت به مقام قضایی اعلام کنند.

۲- ماده ۱۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری در باب کیفیت تفتیش و بازرسی منزل یا محل سکنای افراد مقرر داشته است :

« تفتیش و بازرسی منزل یا محل سکنای افراد در حضور متصرف یا ارشد حاضران و در صورت ضرورت با حضور شهود تحقیق، ضمن رعایت موازین شرعی و قانونی، حفظ نظم محل مورد بازرسی و مراعات حرمت متصرفان و ساکنان و مجاوران آن به عمل می‌آید. و در تبصره همان ماده مقرر داشته است که هرگاه در محل مورد بازرسی کسی نباشد، در صورت فوریت، بازرسی در غیاب متصرفان و ساکنان محل، با حضور دو نفر از اهل محل به عمل می‌آید و مراتب فوریت در صورتمجلس قید می‌شود. این مورد به عنوان « نظارت عام » شهروندان بر عملکرد مجریان قانون که در دادسرا فعالیت می‌کنند، محسوب می‌شود که گامی به جلو در رعایت « حریم خصوصی » محسوب می‌شود .

۳- ماده ۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد تکلیف ضابطان دادگستری به عنوان مأموران دادسرا در ارائه مدرک شناسایی و اصل دستور قضایی به متصرف محل مقرر داشته است : « ضابطان دادگستری باید به هنگام ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، ضمن ارائه اوراق هویت ضابط بودن خود، اصل دستور قضایی را به متصرف محل نشان دهند و مراتب را در صورت مجلس قید نمایند و به امضاء شخص یا اشخاص حاضر برسانند. در صورتی که این اشخاص از رؤیت امتناع کنند، مراتب در صورت مجلس قید می‌شود و ضابطان بازرسی را انجام می‌دهند. »

از جمله وظایفی که قانون گذار برای افراد دخیل در دادرسی تعیین کرده، رعایت و توجه به حریم خصوصی افراد در جهت تضمین آن است؛ چرا که با پیشرفت حیات اجتماعی و

پیچیده تر شدن روش های جمع آوری اطلاعات و سازمان دهی و تحلیل آن، بر وسعت کار دادگاه افزوده شده و چنین گسترشی، کاوش در برخی از ابعاد و جنبه های حریم خصوصی افراد را الزامی ساخته است و در نتیجه به نگرانی و آگاهی قانون گذار به موضوع حریم خصوصی انجامیده است، قانون گذار نه تنها قضات را به طور خاص بلکه کلیه اشخاصی را که در جریان تحقیقات حضور دارند من جمله، ضابطین قضایی، موظف به رعایت حریم خصوصی و عدم ورود غیر قانونی به آن کرده است که در صورت تخلف ضمانت اجرایی را به کار بگیرد.^۱

۴- قانونگذار در مواد ۱۴۴ و ۱۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری در باب امکان ممانعت ورود و خروج به محل بازرسی و تکلیف بازپرس در برخورد با ممانعت متصرف برای ورود به محل بازرسی مقرر داشته است: در صورت ضرورت، بازپرس می تواند ورود و خروج به محل بازرسی را تا پایان بازرسی ممنوع کند و برای اجرای این دستور از نیروی انتظامی و حسب ضرورت از نیروی نظامی با هماهنگی مقامات مربوط استفاده کند که در این صورت، نیروی نظامی زیر نظر مقام قضایی و در حکم ضابط دادگستری است. همچنین در صورتی که متصرف منزل و مکان و یا اشیای مورد بازرسی، از بازکردن محل ها و اشیای بسته خودداری کند، بازپرس می تواند دستور بازگشایی آن ها را بدهد، اما تا حد امکان باید از اقداماتی که موجب ورود خسارت می گردد، خودداری شود. محدود کردن موضوع این مبحث از قانون به اجازه بازپرس به عنوان یک مقام قضایی قابل اعتماد و مرجعی صالح برای رسیدگی به این موضوع، نشان دهنده اهمیتی است که در موارد خاص نقض حریم خصوصی جسمانی یا مکانی منظور نظر نگارنده قانون می باشد. تبصره (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) ماده ۱۴۵ از قانون آیین دادرسی کیفری مقرر داشته است: «در صورتی که در اجرای این ماده، خسارت مادی وارد شود و به موجب تصمیم قطعی، قرار منع یا موقوفی تعقیب و یا حکم برائت صادر شود، همچنین مواردی که امتناع کننده شخص مجرم نباشد حتی اگر موضوع به صدور قرار جلب به دادرسی یا محکومیت متهم منجر شود، دولت مسئول جبران خسارت است، مگر آنکه تقصیر بازپرس یا سایر مأموران محرز شود که در این صورت، دولت جبران خسارت

^۱ جمشیدی فارسائی، مهدی؛ صالحی، محمد خلیل، ۱۳۹۵، تضمین حریم خصوصی جسمانی در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲،

کنگره بین المللی جامع حقوق ایران، ص ۵۲

می‌کند و به بازپرس و یا مأموران مقصر مراجعه می‌نماید . « با این توضیح مسوول دانستن مجریان قانون به جبران خسارت احتمالی بیانگر اهتمام نگارنده قانون به رعایت حرمت « حریم خصوصی » و جبران خسارات احتمالی در صورت نقض آن می باشد که به لحاظ شرعی و قانونی با « اصل لاضرر » منطبق است .

۵- ماده ۹۱ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد کیفیت انجام تحقیقات مقدماتی برای حفظ آبروی افراد و رعایت حریم معنوی اشخاص مقرر داشته است : « تحقیقات مقدماتی به صورت محرمانه صورت می‌گیرد مگر در مواردی که قانون به نحو دیگری مقرر نماید. کلیه اشخاصی که در جریان تحقیقات مقدماتی حضور دارند موظف به حفظ این اسرار هستند و در صورت تخلف، به مجازات جرم افشای اسرار شغلی و حرفه‌ای محکوم می‌شوند. « محدود کردن تحقیقات مقدماتی غیر سری و تعیین مجازات برای متخلفین به عنوان ضمانت اجرای ماده مذکور نشان دهنده اهتمام ویژه قانونگذار آیین دادرسی کیفری به رعایت حریم خصوصی است . علاوه بر موارد فوق نگارنده قانون آیین دادرسی کیفری در ماده ۹۶ قانون مذکور منع انتشار تصویر و مشخصات مربوط به هویت متهم را مورد تأکید موکد قرار داده است و مقرر داشته است تا انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت متهم در کلیه مراحل تحقیقات مقدماتی توسط رسانه ها و مراجع انتظامی و قضایی ممنوع است مگر در مورد اشخاص زیر که تنها به درخواست بازپرس و موافقت دادستان شهرستان ، انتشار تصویر و یا سایر مشخصات مربوط به هویت آنان مجاز است :

الف- متهمان به ارتکاب جرائم عمدی موضوع گفتار های (الف)، (ب)، (پ) و (ت) ماده (۳۰۲) این قانون که متواری بوده و دلایل کافی برای توجه اتهام به آنان وجود داشته باشد و از طریق دیگری امکان دستیابی به آنان موجود نباشد، به منظور شناسایی آنان و یا تکمیل ادله، تصویر اصلی و یا تصویر به دست آمده از طریق چهره‌نگاری آنان منتشر می‌شود .

ب- متهمان دستگیر شده که به ارتکاب چند فقره جرم نسبت به اشخاص متعدد و نامعلومی نزد بازپرس اقرار کرده‌اند و تصویر آنان برای آگاهی بزه دیدگان و طرح شکایت و یا اقامه دعوای خصوصی توسط آنان، منتشر می‌شود.

۶- در مورد ارائه اوراق، نوشته ها و سایر اشیای متعلق به متهم ماده ۱۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری چنین اشعار می‌دارد : « از اوراق، نوشته‌ها و سایر اشیای متعلق به متهم، فقط آنچه

راجع به جرم است تحصیل و در صورت لزوم به شهود تحقیق ارائه می شود. بازپرس مکلف است در مورد سایر نوشته ها و اشیای متعلق به متهم با احتیاط رفتار کند، موجب افشای مضمون و محتوای غیرمرتبط آنها با جرم نشود، در غیر این صورت وی به جرم افشای اسرار محکوم می شود. « بنابراین ضمن تعیین مجازات « جرم افشای اسرار » به عنوان ضمانت اجرای قانونی حریم خصوصی، از اوراق، نوشته ها و سایر اشیای متعلق به متهم، فقط آنچه راجع به جرم است تحصیل و در صورت لزوم به شهود تحقیق ارائه می شود؛ برای عمل در تحقیقات مقدماتی ملاک عمل قرار می گیرد.

۷- قانون آیین دادرسی کیفری^۱ در باب توقیف آلات و ادوات جرم و حراست از حریم خصوصی اشخاص مقرر کرده است: « آلات و ادوات جرم، از قبیل اسلحه، اسناد و مدارک ساختگی، سکه تقلبی و تمامی اشیائی که حین بازرسی به دست می آید و مرتبط با کشف جرم یا اقرار متهم باشد توقیف می شود و هر یک در صورت مجلس توصیف و شماره گذاری می گردد. آنگاه در لفاف یا مکان مناسب نگهداری و رسیدی مشتمل بر ذکر مشخصات آن اشیاء به صاحب یا متصرف آنها داده می شود. مال توقیف شده با توجه به وضعیت آن در محل مناسبی که از طرف دادگستری برای این منظور تعیین می شود، نگهداری می گردد. »

۸- قانون آیین دادرسی کیفری^۲ در مورد شروع به تعقیب در جرایم غیرقابل گذشت توسط دادستانی آن را مشروط کرده است. مشروط کردن شروع به تعقیب در دادسرا توسط مقام قضایی بدین شرح است: « هرگاه کسی اعلام کند که خود ناظر وقوع جرمی بوده و جرم مذکور از جرائم غیرقابل گذشت باشد، در صورتی که قراین و اماراتی مبتنی بر نادرستی اظهارات وی وجود نداشته باشد، این اظهار برای شروع به تعقیب کافی است، هر چند قراین و امارات دیگری برای تعقیب موجود نباشد؛ اما اگر اعلام کننده شاهد قضیه نبوده، به صرف اعلام نمی توان شروع به تعقیب کرد، مگر آنکه دلیلی بر صحت ادعا وجود داشته باشد. یا جرم از جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی باشد. »

۹- نقش سازمان های مردم نهاد در مراحل دادرسی مقرر داشته است^۳: « سازمان های مردم نهادی که اساسنامه آنها در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و دارای ناتوانی

^۱ ماده ۱۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری

^۲ ماده ۶۵ قانون آیین دادرسی کیفری

^۳ ماده ۶۶ (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷)-

جسمی یا ذهنی، محیط زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت از حقوق شهروندی است، میتوانند نسبت به جرائم ارتكابی در زمینه های فوق اعلام جرم کنند و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند. « قانونگذار حق مذکور در این ماده را در مواردی که جرم واقع شده دارای بزه دیده خاص باشد، منوط به کسب رضایت کرده است و رضایت وی جهت اقدام مطابق این ماده ضروری است. مقنن در این مورد چنین اشعار داشته است « در صورتی که جرم واقع شده دارای بزه دیده خاص باشد، کسب رضایت وی جهت اقدام مطابق این ماده ضروری است. چنانچه بزه دیده طفل، مجنون و یا در جرائم مالی سفیه باشد، رضایت ولی، قیم یا سرپرست قانونی او اخذ می شود. اگر ولی، قیم یا سرپرست قانونی، خود مرتکب جرم شده باشد، سازمان های مذکور با اخذ رضایت قیم اتفافی یا تأیید دادستان، اقدامات لازم را انجام می دهند.»^۱

مبحث هفتم: حمایت از حریم خصوصی در سایر قوانین متفرقه

ورود و تعرض به حریم خصوصی افراد ممنوع است و این امر به عنوان یک اصل مهم در همه سیستم های حقوقی دنیا پذیرفته شده است، اما در بسیاری از موارد به حکم قانون ورود و تعرض به حریم خصوصی افراد مجاز شمرده شده است. تنها افرادی که دارای مجوز قانونی باشند می توانند تا حدودی که قانون برای آنها تعیین نموده به قلمروی حریم خصوصی افراد وارد شده و در آن تجسس و تفحص نمایند. از جمله قوانینی که ورود و تعرض به حریم خصوصی افراد را تجویز نموده می توان به قانون قانون آیین دادرسی کیفری و همچنین قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر اشاره نمود. قانون گذار در ماده ۵ قانون اخیر مقرر می دارد: که در اجرای امر به معروف و نهی از منکر نمی توان متعرض حیثیت، جان، مال، مسکن، شئون و حریم خصوصی و حقوق اشخاص گردیده مگر در مواردی که قانون تشخیص داده است. تبصره: اماکنی که بدون تجسس در معرض دید عموم قرار می گیرند مانند قسمت های مشترک آپارتمان ها و هتل ها، بیمارستان ها و نیز وسایل نقلیه مشمول حریم خصوصی نیست.^۲

^۱ تبصره ۱ ماده ۶۶ (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) -

^۲ احمدی کوهبنانی، احسان، ۱۳۹۷، نقش حریم خصوصی و ضمانت اجرای آن در قوانین کیفری ایران، انتشارات بوتیا، ص ۴۹

ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی: هرکس بدون مجوز قانونی عمدا یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر به موجب قانون برای افراد ایجاد شد لطمه ای وارد کند که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است.

ماده ۱۰ قانون مسئولیت مدنی: «کسی به حیثیت و اعتبارات شخصی یا خانوادگی او لطمه وارد شود می تواند از کسی که لطمه وارد آورده است جبران زیان مادی و معنوی خود را بخواهد هرگاه اهمیت زیان و نوع تقصیر ایجاب کند دادگاه می تواند در صورت اثبات تقصیر علاوه بر صدور حکم به خسارت مالی حکم به رفع زیان از طریق دیگر از قبیل الزام به عذر خواهی و درج حکم در جراید و امثال آن نماید.»

یا اینکه در ماده ۲۲ کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت که در آذر ۱۳۸۷ از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشته است، مسأله حفظ حریم خصوصی افراد دارای معلولیت مطرح شده است. این قبیل افراد باید از دخالت خودسرانه در حریم خصوصی مصون باشند و به طور برابر با دیگران در کف حمایت های دولت برای حفظ حریم خصوصی قرار گیرند.

آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در زمینه رسیدگی به تعرضات و تجاوزات برخی افراد که در بستر رایانه و فضای مجازی به حریم خصوصی اشخاص صورت می گیرد مجازات هایی را پیش بینی نموده است، که همین امر را می توان به عنوان یکی از نقاط عطف قانون جدید دادرسی در ایران دانست که تحولی عظیم در پیشگیری جرائم علیه اشخاص به وجود آورده است در ادامه به بررسی برخی از مواد این قانون که ارتباط بیشتری با بحث دارند می پردازیم.

در بخشی از قانون مزبور آمده است که مأمورین قضایی که با اطلاعات رایانه ای اشخاص سروکار دارند موظف به حفظ و مصونیت از آنها می باشند. چنان که در ماده ۶۶۹ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر داشته است: «هرگاه حفظ داده های رایانه ای ذخیره شده برای تحقیق یا دادرسی لازم باشد مقام قضایی می تواند دستور حفاظت از آنها را برای اشخاصی که به نحوی تحت تصرف یا کنترل دارند صادر کند چنانچه هر یک از کارکنان دولت یا ضابطان قضایی و یا سایر اشخاص از اجرای این دستور خودداری یا داده های حفاظت شده را افشا کنند و یا اشخاصی که داده های مزبور به آنها مربوط می شود را از مفاد دستور صادره آگاه کنند ضابطان قضایی و کارکنان دولت به مجازات امتناع

از دستور مقام قضایی و سایر اشخاص به حبس از ۹۰ یک روز تا شش ماه یا جزای نقدی از پنج تا ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ ریال و یا هر دو مجازات محکوم می‌شوند.»

با توجه به مقرر قانونی فوق به نظر می‌رسد قانون‌گذار در زمینه صیانت از اطلاعات رایانه‌ای اشخاص نیز اهمیت وافر قائل بوده و با بیان مجازات‌های از قبیل حبس یا جزای نقدی ضمانت اجرای این قانون را به خوبی تبیین نموده است. البته قانون‌گذار در بخشی از قانون مزبور اشخاصی را که در جریان دادرسی و جمع‌آوری داده‌های اطلاعاتی و رایانه‌ای شان، متضرر شده باشند حق اعتراض به حکم توقیف اطلاعات را داده است. در ماده ۶۸۲ قانون آیین دادرسی کیفری آمده است که: «متضرر می‌تواند در مورد عملیات و اقدامات مأموران در توقیف داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی اعتراض کتبی خود را همراه با دلایل ظرف ۱۰ روز به مرجع قضایی دستور دهنده تسلیم نماید. به درخواست یاد شده خارج از نوبت رسیدگی می‌شود و قرار صادره قابل اعتراض است.» (صفحه ۱۲۲ و ۱۲۳).^۱

^۱ همان ص ۱۲۲ و ۱۲۳

فصل چهارم

بررسی تعارض برخی قوانین با حریم خصوصی و خلأهای قانونی

در این فصل سعی در بررسی تعارض برخی قوانین با حریم خصوصی و خلأهای قانونی برای شناخت و تبیین مواردی که لازم است برای تکوین حریم خصوصی در حقوق ایران مورد تأکید قرار گیرد داریم که به شرح ذیل آنها را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهیم :

مبحث اول : بررسی تعارض قوانین با حریم خصوصی

هر چند مقررات و قوانین حاکم ایران قواعد و تشریفات برای حفظ حریم خصوصی و رعایت حقوق شهروندی افراد ذکر نموده لیکن مقررات ناقص است، مبهم و دارای اشکالات موجود نمی تواند حافظ حریم خصوصی و احیاکننده حقوق شهروندی باشد. قانون گذاری در عرصه ظریف و دقیق حقوق شهروندی و حریم خصوصی افراد ایجاد می کند که در وهله نخست مفاهیم را به صراحت و روشنی تعریف نموده تا محدوده و قلمرو آن معین گردد و سپس سعی در تبیین حقوق شهروندی به ذکر مصادیق آن نماید. مفهوم حریم خصوصی باید روشن شود تا زمینه سوءاستفاده از تجاوز به آن و نقض حقوق شهروندی از بین رفته و مردم و آحاد افراد جامعه از فضیلت حقوق شهروندی که از الطاف الهی به انسان هاست، متمتع گردند. یکی از مهم ترین روش های قواعد قانونی روش های قواعد قانونی در این عرصه این است که تشریفات رسیدگی قضایی را از حالت تشریفات خارج کرده و کاربردی و عملیاتی گردد پیش بینی ضمانت اجرا یا اجرای مناسب با قانون با بهره گیری از ضمانت های اجرای مدنی و کیفری و انتظامی و قضایی بسیار لازم و ضروری است به نحوی که نقض حریم خصوصی و حقوق شهروندی افراد جرمی مهم تلقی گردد. این ضمانت اجراها موجب می شود تا مقامات قضایی و اداری و انتظامی و اطلاعاتی و در آن و روش های به کار گرفته شده خود دقت بیشتری معمول دارند و قواعد و تشریفات قانونی که متضمن حفظ حریم خصوصی افراد است خودداری نماید که با توجه به جمیع مباحث مطروحه تهیه و تدوین قانونی خاص عرصه حریم خصوصی و حقوق شهروندی با در نظر گرفتن دکترین حقوقی به نحو متمرکز توسط مجلس شورای اسلامی لازم است. در این مبحث با بررسی قوانینی که در تعارض با مفهوم محترم و اصل حقوقی لازم الرعایه « حریم خصوصی » می باشند بررسی می کنیم .

چالش حریم خصوصی و اجرای قانون ، مسئله تحقیق و کشف جرائم ارتكابی در خلوت درسطحی عمیق تر این موضوع را مطرح می کند ، که اصولاً تضمین و احترام به حریم خصوصی با اجرای قانون در مورد جرائم ارتكابی در حوزه خصوصی و خلوت قابل جمع است ؟ به تعبیر دیگر این پرسش

مطرح است که آیا حرمت نهادن به حریم خصوصی شهروندان می‌تواند بهانه‌ای برای نقض قانون در حوزه خصوصی باشد؟ زمینه طرح این پرسش به دیدگاه شریعت به مسئولیت انسان در رعایت دستورات شریعت در خلوت و جلوت و این اصل که عالم به محضر خدا است و در محضر خدا گناه شایسته انسانی مومن نیست بازگشت می‌کند. به صورت اجمالی می‌توان به این سؤال این جواب کلی را داد که حرمت نهادن به حریم خصوصی و خلوت افراد لزوماً به معنای اجازه نقض قانون در خلوت نیست. دلیل این ادعا یکی وجود حقوق خانواده و الزامات آن است. به این معنا که قانون می‌تواند زن و شوهری را که زیر یک سقف زندگی می‌کنند و یا به علت طلاق جدا از هم هستند و ادار کند بسیاری از گفتگوهایی که مربوط به عروسی یا طلاق را که در محیط‌های خصوصی اتفاق افتاده افشا کند. علاوه بر این معلوم است که در جوامعی که برای حریم خصوصی ارزش قائل هستند تجسس در محیط‌های شخصی برای تحصیل دلایل حقوقی مرتبط با دعاوی حقوقی و کیفری فراوان اتفاق می‌افتد. بسیاری از فعالیت‌های غیر قانونی مانند خشونت خانوادگی، مصرف مواد مخدر، کودک آزاری، سقط جنین و جرائمی از این دست معمولاً در محیط‌های خصوصی اتفاق می‌افتد و هیچ سیستم حقوقی نیست که به عنوان حمایت کامل از حریم خصوصی از اجرای قانون نسبت به این قبیل موارد خودداری کند. در عین حال این موضوع هم مسلم است که هر جا ظن به نقض قانون در خلوت مطرح شود حق نسبت به حریم خصوصی معلق نمی‌شود. بنا بر این لازم است تعادل و توازنی در احترام به قانون و حریم خصوصی شهروندان برقرار گردد.

از منظر دیگر با توجه به بحثی که در فقه و حقوق اسلامی میان موضوع حرمت برخی رفتارها (تحریم) و جرم و قابل تعقیب دانستن ارتکاب آنها (تجریم) به خصوص در مورد رفتارهایی که در خلوت و حریم خصوصی اتفاق می‌افتد وجود دارد. دیدگاه‌های فقهی و مستندات با مضمون «التعزیر لکل عمل محرم» علاوه بر مشکلات نظری و عملی الزاماً به معنای جواز مداخله قضایی و اجرای مجازات کیفری تعریزی به مفهوم متعارف که در حد شلاق و جزای نقدی متبلور یافته نخواهد بود و براساس دیدگاه‌های برخی از حقوق‌دانان اسلامی می‌توان رابطه بین حوزه حرام‌های شرعی و حوزه مسئولیت کیفری و جرم‌انگاری را عام و خاص من وجه دانست. مسئولیت انسان در قبال خالق خویش به انجام عبودیت و تربیت دینی اقتضا دارد که انسان با ایمان نه تنها در حوزه رسم عبودیت و گفتار گی را به جای آورد، بلکه در خلوت خود هم از انجام رفتاری که به اقتضای آثار نامطلوب تربیتی توسط خداوند ممنوع شده است اجتناب نماید، از این جهت در آموزه‌های اسلامی حتی فکر و قصد

ارتکاب گناه و یا رضایت بر گناهی که توسط دیگری انجام می گیرد هم مورد نهی قرار گرفته است^۱. بنظر می رسد در بعضی قوانین با توجه به گستردگی اصول و مقررات حاکم بر قواعدی که قانونگذار باید حین تنقیح قوانین مدنظر قرار دهد، موادی یافت می شود که با حریم خصوصی و حمایت از آن در تضاد است که در ذیل این مواد را توضیح می دهیم:

گفتار اول: تعارض موادی از قانون مدنی با حریم خصوصی

در قانون مدنی می توان به مواردی اشاره کرد که مجوز مداخله قانونگذار در ورود به مواردی خاص از حریم خصوصی، محل بحث و چالش است و قابل تأمل و بررسی می باشد. از جمله این موارد مسأله تمکین زوجین است که علاوه بر محدودیت های شرعی و انسانی در بررسی این موضوع، نیازمند تحلیل حقوقی و فنی توسط جامعه حقوقی کشور می باشد.

هرچند اصطلاح «حریم خصوصی» در متون فقهی و حقوقی بیان نشده است، اما به تلویح یا تصریح به برخی از مصادیق حریم خصوصی اشاره شده است. از سویی از میان مصادیقی که حقوقدانان برای حریم خصوصی برشمرده اند، سه مصداق حریم اطلاعاتی، ارتباطی و جسمانی در روابط زوجین حریم تلقی شده و برای هر یک از همسران محترم است. اگرچه با در نظر گرفتن اختصاصات خانواده مصادیق فوق حریم محسوب می شوند، اما در مواردی با برخی از حقوق زوجیت در تزامن قرار گرفته، امکان عمل به هر دو حق را از ناحی هی زوجین مشکل ساز می کند. برای حل موضوع، راه چاره را قاعده ی تزامن دانسته و حق اهم مقدم شمرده می شود. در راستای یافتن حق اهم، با توجه به حساسیت و اهمیت نهاد خانواده، مصلحت اقوای تحکیم خانواده به عنوان مبنا و معیار سنجش حق اهم، پس از تدقیق در ادله و قلمرو هر یک از حقوق پذیرفته شد.

با این توصیف سه مورد از موارد تزامن، مذاقه و پردازش شده و در نهایت معلوم شد در موارد تزامن حریم ارتباطی و اطلاعاتی زوج با ریاست زوج، گستره ی ریاست زوج از دو جهت به مصلحت اندیشی و مراعات حقوق و آزاد بیهای شرعی و قانونی زن محصور می شود، پس به طور مطلق جواز نقض حریم خصوصی زوج را ایجاب نمی کند. اما در صورت ایجاب مصلحت پایداری زندگی خانوادگی، حق زوج محدود یا نقض خواهد شد تا خانواده پابرجا بماند. همچنین با تفسیری موسع از حریم ارتباطی و تسری آن به ارتباطات حضوری، رفع تزامن این حق با حق منع از خروج

^۱ آقابابایی، حسین، ۱۳۹۶، حریم خصوصی در حقوق کیفری اسلام، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ص ۲۵۳

زوجه توسط زوج با تفکیک فروض مختلف آن معلوم شد، در خصوص واجباتی که مقدم هی آن خروج از منزل است - مانند صله ی رحم اذن شوهر لازم نیست، همی نظور است در صورتی که منع از خروج با فرض غرض عقلایی همراه نباشد، بنابراین در این فروض حریم ارتباطی زوجه مقدم خواهد بود. اما مصلحت حفظ و تحکیم خانواده در موارد ارتباط های انحرافی و محدود زوجه مستند نقض حریم ارتباطی وی از جانب زوج خواهد بود، بنابراین در این فرض حق منع از خروج زوج، به عنوان حق اهم مرجح خواهد بود با این وصف لزوم وجود مصالح خانوادگی در تعیین حدود و ثغور حق منع از خروج زوجه توسط شوهر نمایان است.

برای رفع تزام حریم جسمانی و حق تمکین زوج این نتیجه به دست آمد: اگرچه زوجه مکلف به تمکین است و باید نیاز جنسی همسرش را برآورد، اما نظر به عرفی بودن حدود تمکین و نیز حاکمیت اصل معروف در زندگی خانوادگی، همچنین لزوم تحکیم خانواده، بایسته است زوج شرایط جسمانی همسرش را در نظر بگیرد، چرا که حفظ حریم خصوصی امنیت روانی زوجه را در پی خواهد داشت.^۱

از طرح مباحث فوق اینطور برداشت می شود که بنظر قانونگذار در مواردی که حریم خصوصی با نظم عمومی و مصلحت اجتماعی در تضاد باشد، مقنن می تواند برای حفظ و صیانت از ساختار اجتماعی حریم خصوصی را نقض کند؛ حتی اگر ظاهراً موضوع مصداق بارز حریم شخصی افراد باشد. این موضوع در مورد خانواده که هسته مرکزی و اصلی اجتماع می باشد، مشهودتر و ملموس تر است.

گفتار دوم: تعارض قانون مجازات اسلامی با حریم خصوصی

استفاده از مداخلات کیفری صرفاً باید محدود به حداقل موارد ضروری و آن هم ناظر به شدیدترین انواع تعدیات نسبت به مصالح و منافع فردی و اجتماعی باشد. در نتیجه سایر رفتارهای نامطلوب و زیان بار باید مشمول پاسخ های مدنی و اداری قرار گیرند. به علاوه صرف شدت و خشونت عمل ارتكابی، نمی تواند مبنای مناسبی برای مداخله کیفری باشد، بلکه علاوه بر آن باید امکان تأثیرگذاری و اثربخشی مداخله نیز اندیشید، به نحوی که مداخله کیفری حداقل دارای آثار کنترلی یا پیشگیرانه

^۱ پور عبدالله، کبری؛ جلیل زاده، سمانه، ۱۳۹۳، *مطالعات راهبردی زنان*، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، سال هفدهم، شماره ۶۶، ص ۴۱

مثبتی بیش از عدم مداخله کیفری باشد. به این ترتیب همان گونه که آشورت مورد اشاره قرار می دهد، مداخله کیفری ممکن است پیش از آنکه فایده مند باشد، خود زمینه تشدید خشونت و ترغیب بزهکار را فراهم نماید. در این صورت توجه صرف به زیان بار بودن عمل ارتكابی، کافی برای مداخله کیفری نیست. به ویژه آن که چنین مداخله ای موجبات توسعه و تعمیق رفتار نامطلوب را فراهم می آورد. در این خصوص به ویژه می توان به برخی از قوانین ناظر به تشدید مجازات قاچاق اشاره نمود که نه تنها فاقد اثر بازدارنده ای می باشند، بلکه زمینه مباشرت بیشتر قاچاقچیان جهت افزایش کسب سود و جبران ضررهای احتمالی ناشی از تحمل مجازات را فراهم می آورند. استناد آشورت به این قاعده بنام به همین دلیل مناسب و گویاست. چنانچه بنام تأکید می کند: مداخله کیفری زمانی غیر مؤثر است که؛ یا نتواند آن چه را که باید، از آن پیش گیری نماید و یا اینکه بدون مداخله کیفری هم می توان از آن گیری نمود. بدین ترتیب ورود حقوق کیفری به عرصه ای که نمی تواند در مدیریت آن مؤثر باشد، جز توسعه حقوق کیفری و تورم آن کسی دیگری نخواهد داشت. بدون تردید زرادخانه کیفری مانند هر زرادخانه دیگر نیز محدودیت هایی دارد؛ به ویژه اگر استفاده از همین منابع محدود، نقش اساسی در تحدید حقوق و آزادی های شهروندان و توسعه مداخلات حکومتی داشته باشد. در چنین وضعیتی، توسل سخاوتمندانه و گاه سوء مصرف حقوق جزا، کارکردهای مناسب و مورد انتظار آن را آن تأمین نخواهد کرد. به عنوان نمونه، یکی از موارد سوء مصرف حقوق کیفری، استفاده از آن در غیر قوانین جزایی است. به نحوی که، حسب تمایل قانون گذار با گروه های ذی نفوذ، ضمناً قانون گذاری ناظر به یک موضوع خاص (مانند تخلفات ثبتی)، در صورت نقض برخی وظایف و تکالیف مربوط به آن، جرایم و مجازات ها این نیز پیش بینی می شود.^۱

فهم دقیق مفاد این اصل منوط به تعیین قلمرو مداخله مجاز حکومت از طریق قانون گذاری و به ویژه قانون گذاری کیفری و نیز درک و دریافت حقوقی مناسب از اصل خودمختاری و مصونیت اشخاص از مداخله غیر ضرور دولت است. در هر حال اگر مداخله حکومت از طریق قانون گذاری موجه باشد، مداخله کیفری که اصولاً موجب بیشترین تعرض و تعدی به حقوق و آزادی های شهروندان است، باید به عنوان آخرین راه چاره در حداقل موارد ضروری صورت گیرد. از این جهت اصل حداقل مداخله که از جمله اصول حاکم بر عملکرد دولت (به معنای اعم در این جا و سایر موارد) است با

^۱ غلامی، حسین، ۱۳۹۱، اصل حداقل بودن حقوق جزا، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال اول، شماره ۲، ص ۴۶ و ۴۷

قید محدودکننده دیگری مواجه می‌شود که از آن تحت عنوان اصل حداقل مداخله کیفری یاد می‌کنیم. بر طبق این اصل مفاهیم، ابزارها و نهادهای حقوق کیفری اصولاً دارای ویژگی سرزنش‌کننده، اربعایی و محدودکننده اند.^۱

گفتار سوم: تعارض قانون آیین دادرسی کیفری با حریم خصوصی

همچنین ماده چهار (۴) قانون آیین دادرسی کیفری نیز در این مورد مقرر داشته است: (اصل بر برائت است هر گونه اقدام محدودکننده سالب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جزیه حکم قانون با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضایی مجاز نیست. در هر صورت این اقدامات نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند. (مواد ۸۷ و ۳۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری)^۲ مواردی که بیان گردید بیانگر حمایت قانون آیین دادرسی کیفری از حریم خصوصی ایران می‌باشد هر چند که برخی صاحب‌نظران معتقدند در اینجا کاستی‌هایی از جانب قانون‌گذار وجود دارد ایشان اعتقاد دارند در ارتباط با نقش نظام قانونی و حقوق کیفری در حمایت از حریم خصوصی عوامل اجتماعی به ویژه فرهنگی را نباید نادیده گرفت حمایت نظام قانونی از حریم خصوصی فقط به تضمین‌های حقوقی محدود نمی‌شود. در گذشته حمایت از خلوت به‌طور سنتی در حقوق شبه جرم انجام می‌گرفت، اما امروزه با توجه به گستردگی دامنه تهدیدها علیه حریم خصوصی نمی‌توان تنها با تکیه بر مبانی مسئولیت مدنی و شبه جرم از حق بر خلوت طرف‌داری کرد. نقش حقوق کیفری در دفاع از حریم خصوصی همچنان محدود است در واقع برای دفاع از حریم خصوصی در برابر اقتدار دولتی باید تلاش گردد تا از اساس پایه دولت به میان نیاید و حمایت کیفری به موارد کاملاً ضروری محدود شود.^۳

اصل قانونی دارای آثار و نتایج مهمی است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به قاعده عطف به ماسبق نشدن قوانین جزایی (اعمال قوانین جزایی در زمان) قاعده تفسیر قوانین جزایی به نفع متهم اشاره نمود.

^۱ همان ص ۴۴

^۲ احمدی کوهستانی، احسان، ۱۳۹۷، نقش حریم خصوصی و ضمانت اجرای آن در قوانین کیفری ایران، انتشارات بوتیا، ص ۴۹

^۳ واعظی، سید مجتبی، علی پور، سیدعلی، ۱۳۸۹، بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران، مطالعات حقوق خصوصی، کارشناسی ارشد، دوره ۷، شماره ۱۷، ص ۴۵

اول: ضرورت داشتن

در مورد مفهوم ضرورت، قضات دیوان اروپایی حقوق بشر در یکی از پرونده‌ها چنین اظهار داشته‌اند که این مفهوم دقیقاً به معنای امری بسیار مبرم برای جامعه نیست. در این حال نباید چنین تصور کرد که این واژه، واژگانی چون قابل پذیرش، طبیعی، مفید، معقول و یا مقتضی را دارد.

دیوان در پرونده اولسون تفسیر دقیق تری از این واژه را ارائه داده است. مفهوم ضرورت متضمن مداخله‌ای است که مبنی بر ضرورت امری اجتماعی و به ویژه متناسب باهدف مشروع می‌باشد که مورد تردید است.

بر این اساس هرگونه تفسیر بسیار مضیقی و یا بسیار موسع با رویه دیوان مغایرت دارد. دیوان در این راستا بیشتر در پی اعمال سیاست مبتنی بر تناسب است.

همچنین دیوان مذکور معنای ضروری بودن را در جامعه مردم سالار مشخص کرده است به اعتقاد دیوان مذکور ضروری بودن ضابطه‌ای است مضیق تر از مفید بودن یا معقول بودن. دو عنصر کلیدی در این ضابطه آن است که مداخله باید در پاسخ به یک نیاز مبرم اجتماعی صورت گرفته تأثیر آن بر متقاضی باید در اهداف مشروعی که در گفتار ۲ ماده ۸ احصا شده متناسب باشد. چندی مسئله ساز ضابطه ضروری بودن عبارت است از حاشیه ارزیابی یا حد صلاح دید آنها نسبت به مداخله مشهود است. بنابراین حاشیه مذکور در همه قضایا یکسان نیست. دیوان دادگستری اروپا اعلام کرده است که قلمرو حاشیه ارزیابی آن و اوضاع و احوال موضوع دعوا و پیشینه آن متغیر خواهد بود، و این قلمرو نه تنها به ماهیت هدف مشروع مورد نظر از مداخله بستگی دارد بلکه به طبیعت ویژه مداخله صورت گرفته نیز ارتباط دارد در سال ۱۹۸۱ دیوان اروپایی اصولی را برای ارزیابی ضرورت مداخله در جامعه مردم سالار تعیین کرده است.

اولاً ضرورت در این مقام انعطاف‌پذیری عباراتی چون مفید، معقول و مطلوب را ندارد ولی متضمن وجود یک نیاز مبرم اجتماعی است... در وهله دوم بر عهده مقامات ملی است تا نیاز مبرم اجتماعی را در هر قضیه بر طبق حاشیه ارزیابی واگذار شده به آنها ارزیابی ابتکاری کنند. لیکن تصمیم آنها در دیوان اروپایی قابل تجدیدنظر است، نه تنها ماهیت هدف محدودیت بلکه طبیعت فعالیت‌های مورد نظر می‌تواند قلمروی حاشیه ارزیابی را تحت تأثیر قرار دهد نهایتاً مفهوم ضرورت با مفهوم جامعه

مردم سالار مرتبط است. و محدودیت بر حقوق شناخته شده در کنوانسیون نمی تواند به عنوان ضرورتی برای جامعه مردم سالار به رسمیت شناخته شود.

دیوان اروپایی حقوق بشر در تفاسیر خود از کنوانسیون های اروپایی یک تکلیف مثبت بر عهده دولت های عضو برای حمایت از حریم خصوصی قرار داده است. به اعتقاد دیوان مذکور در احراز اینکه آیا یک تکلیف مثبت وجود دارد یا نه باید به تعادل و توازن عادلانه ای که میان منافع عمومی جامعه از یک سو و منافع افراد از سویی دیگر ایجاد شود توجه کرد. در ایجاد چنین تعادل و توازنی اهداف مذکور در گفتار دوم ماده ۸ نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

سوم: خودسرانه نبودن

ماده ۱۷ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی با این هدف «مداخله خود سرانه» در حریم خصوصی را نیز ممنوع نموده است این اصطلاح بر طبق تفسیر کلی ارائه شده توسط کمیته حقوق بشر از این ماده به مداخله پیش بینی شده تحت قانون نیز قابل تسری است.

ممنوعیت مداخله خودسرانه طبق تفاسیر این نهاد از ماده ۱۷ میثاق به معنای پایگفتاری دولت ها اهداف اساسی مقرر در میثاق در وضع مقررات تضمین کننده حقوق است. در این راستا این گونه مقرر شده است که طرح مفهوم خود سرانه قصد دارد تضمین کند که حتی مداخله ای که توسط قانون مقرر شده باید مطابق مواد، اهداف و مقاصد میثاق باشد و نیز در هر شرایطی در اوضاع و احوال خاص معقول باشد.

در این خصوص گفتار یک ماده پنج میثاق مقرر می دارد: «هیچ یک از مقررات میثاق نباید به نحوی تفسیر شود که متضمن ایجاد حقی برای دولتی یا گروهی یا فردی گردد. که به استناد آن به منظور تضییع هر یک از حقوق و آزادی های شناخته شده در این میثاق و یا محدود نمودن آن بیش از آنچه در این میثاق پیش بینی شده است مبادرت به فعالیتی کند یا اقدامی به عمل آورد.

ماده ۱۷ لایحه حمایت از حریم خصوصی مقرر داشته است: «مجوز ورود به اماکن خصوصی و منازل تنها در صورت وجود ظن قوی مبنی بر ضرورت آن (از قبیل جلوگیری از وقوع جرم و یا کشف متهم، آلات، ادوات، ادله جرم و یا جلوگیری از معدوم شدن ادله مربوطه) و عدم امکان تحقق اهداف یاد شده از سایر طرق قانونی به صورت موردی صادر خواهد شد.» همچنین ماده ۹ این لایحه ضمن

اعلام ممنوعیت تفتیش اندام‌های داخلی انسان مقرر داشته که مرجع قضایی صالح تنها در صورتی مجاز به صدور قرار معاینه اندام‌های داخلی افراد باشد که ظن قوی وجود داشته باشد که نتیجه این معاینه می‌تواند به اثبات ارتکاب جرم و اثبات میزان صدمات و تعیین دیه و ضرر و زیان مورد مطالبه کند. ماده ۵۷ این لایحه نیز نقض حریم خصوصی ارتباطات پستی را در صورتی مجاز می‌داند که کارشناسان وزارت اطلاعات بر مبنای ظن قوی تشخیص دهند که باز کردن، ضبط، بازرسی تفتیش نامه‌ها و سایر مرسولات پستی برای صیانت از امنیت ملی ضروری است و یا در جرائمی که مجازات آنها قصاص نفس یا عضو یا اعدام یا حبس ابد یا مجازات قانونی آنها حبس بالای ۱۰ سال می‌باشد به کشف ادله جرم در حال ارتکاب و یا ارتکاب یافته کمک خواهد کرد.^۱

بند اول : در دادسرا

۱- استراق‌سمع در مکالمات تلفنی

یکی دیگر از مصادیق حریم خصوصی افراد مکالمات تلفنی آنها است که نباید مورد تعرض افراد دیگر قرار بگیرد استراق در لغت به معنای دزدیدن به صورت پنهانی کاری را انجام دادن و استراق‌سمع به معنی پنهانی به سخن کسی گوش کردن است و در اصطلاح حقوق جزا شنود غیرقانونی و مخفیانه مکالمات اشخاص یا کنترل آن از طریق ضبط غیرمجاز مکالمات تلفنی یا طریق دیگر است. استراق‌سمع از طرق متفاوتی مانند تلفن تلفن همراه، رایانه و ماهواره، اینترنت قابل تحقق است. به نحوی که با پیشرفته شدن وسایل مذکور و با نصب وسایل برای آنها به راحتی می‌توان وارد حریم خصوصی افراد شد. ارتباطات و مکالمات خصوصی افراد را بدون حضور در محل شنید. قانون‌گذار در موارد خاصی اجازه شنود مکالمات تلفنی و برخی افراد را برای بعضی از ضابطان دادگستری با رعایت موازین قانونی جایز شمرده است. چنان‌که ماده ۱۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری مقرر می‌دارد: «کنترل زمانی اعتبار دارد که دلیلی بر خلاف آن وجود نداشته باشد.» (علی قلی زاده، ۱۳۹۴، ۵۹).

^۱ همان، ص ۴۱

۲- سرکشی به حساب‌های بانکی

حساب‌های بانکی و صورت حساب‌های مالی افراد نیز از جمله حریم‌های خصوصی اشخاص محسوب می‌شود. که باید از تعرض بدون مجوز دیگران مصون بماند، مطابق قوانین کشور، بانک‌ها جز در موارد مشکوک حق نقض تعهد رازداری نسبت به مشتریان خود و افشای اسرار و اطلاعات بانکی نزد اشخاص ثالث قانونی را ندارند. بنابراین هیچ مرجعی اجازه سرکشی و تجسس در حساب‌های بانکی مردم را ندارد، و این امر صرفاً با اجازه قوه قضائیه امکان‌پذیر است و ورود هر کس به حساب بانک دیگری بدون مجوز قانونی امکان‌پذیر نیست. (مواد ۵۵ و ۵۸ و ۷۳۷ قانون آیین دادرسی کیفری).^۱

۳- انتشار تصاویر متهم

یکی از مصادیق حریم خصوصی و معنوی اشخاص تصاویر آنها است که البته برای افراد مختلف به نسبت موقعیتشان متفاوت می‌باشد به این معنا که انتشار تصویر یک فرد عادی در جامعه ممکن است برای او اهمیت نداشته باشد اما زمانی که همین فرد مرتکب جرمی شده باشد انتشار تصویر او موجب ناخرسندی وی می‌گردد.^۲

بنابراین می‌توان گفت قانون‌گذار در این ماده با تعیین ضمانت اجرای مناسب (یعنی همانند مسئولیت کیفری دفاع کننده) از حریم خصوصی مادی و معنوی افراد به خوبی حمایت نموده است. البته ماده ۱۵۷ قانون مجازات اسلامی بود مقاومت در برابر قوای انتظامی و دیگر ضابطان دادگستری در حال انجام وظیفه را دفاع محسوب نمی‌کند. ولیکن هر زمانی که قوای مزبور از حدود وظیفه خود خارج شود و حسب مورد بر اساس ادله و قراین موجود خوف آن باشد که عملیات آنان موجب قتل جرح تعرض به عرض یا ناموس یا مال گردد دفاع جایز است. همچنین در کتاب بایسته‌های حقوق جزای عمومی آمده است در برابر اقدامات قهرآمیز و خشن احتمالی ماموران که موجب قتل، یا جرح یا تعرض به عرض یا ناموس و مال نباشد مقاومت بدنی جایز نیست و دفاع مشروع جایز نخواهد بود و افراد زیان دیده از اقدامات قهری ماموران می‌توانند به مراجع صالح شکایت کنند^۳ نکته قابل تعامل

^۱ احمدی کوهستانی، احسان، ۱۳۹۷، نقش حریم خصوصی و ضمانت اجرای آن در قوانین کیفری ایران، انتشارات بوتیا، ص ۴۹

^۲ همان ص ۵۰

^۳ همان ص ۱۰۳

در ماده ۱۵۶ قانون مجازات اسلامی این است که علاوه بر ذکر مصادیق حریم خصوصی از قبیل جان، مال، آبرو و ناموس شرایط دفاع مشروع از این حریم رانیز بیان نموده است. تا از برخی سوءاستفاده‌ها در جهت دفاع جلوه دادن هر گونه تعرضی به دیگران جلوگیری کند. همچنین با قید این مطلب که دفاع از حریم خصوصی دیگران نیز جایز می‌باشد جواز آن را منوط به این شرط بوده است که صاحب حریم از افراد نزدیک دفاع کننده بوده و یا مسئولیت دفاع از او را برعهده داشته باشد یا این که آن شخص، ناتوان از دفاع بوده و تقاضای کمک نمایند یادر وضعیتی باشد که امکان استمداد نداشته باشد.

در حقوق ایران علی‌رغم صراحت اصل بیست و پنجم قانون اساسی که مقرر می‌دارد: «بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی و افشای مخابرات تلگرافی و تلکس سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.» هیچ مقرر قانونی جامع که تمامی صور استراق سمع مکالمات تلفنی یا افشای مضمون نامه‌ها را ممنوع نماید به چشم نمی‌خورد که این امری به ویژه از جهت امکان ترتب ضمانت اجرای کیفری بر چنین تخلفاتی مانع بزرگی محسوب می‌شود البته در این خصوص ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی وجود دارد که مقرر می‌دارد: «هر یک از مستخدمین و مأمورین دولتی یا مراسلات یا مخابرات یا مکالمات تلفنی اشخاص را در غیر مواردی که قانون اجازه داده حسب مورد مفتوح یا توقیف یا معدوم یا بازرسی یا ضبط یا استراق سمع نماید یا بدون اجازه صاحبان آنها مطالب آنها را افشا نماید به حبس از یک سال تا سه سال و یا جزای نقدی از شش تا ۱۸,۰۰۰,۰۰۰ ریال محکوم خواهد شد.»

۴- امنیت مربوط به ارتباطات و مراسلات

گفتیم که حریم خصوصی ارتباطی در معنای اعم شامل محرمانه‌گی اطلاعات مربوط به چنین فعالیت‌های نیز می‌شود. همچنین اشاره شده است که جایگاه اصلی این بحث همانا مباحث مربوط به حریم خصوصی اطلاعاتی است لیکن به دلیل قرابت و پیوستگی موضوع ذیل عنوان حریم خصوصی ارتباطاتی مورد بحث قرار می‌دهیم.

در بحث از امنیت اطلاعات مربوط به ارتباطات و مراسلات می‌توان چنین استدلال کرد که بنا بر همان ادله‌ای که محرمانگی و امنیت اطلاعات و داده‌های شخصی بر فعالیت‌های اشخاص قابلیت توجیه می‌یافتار اطلاعات و داده‌های مربوط به مخاطبان زمان تعداد میزان و مبدا مراسلات و مخابرات و

به طور کلی هر قسم فعالیت‌های ارتباطی شهروندان علی‌الاصول مصون از تعرض و افشا بوده و مشمول همان اصولی است که در بحث حمایت از داده و اطلاعات و داده‌های مشابه مترتب می‌باشد. اهمیت این قسمت اطلاعات از آن رواست که با در کنار هم قراردادن قطعات و پاره‌های این داده‌ها و یا حتی وقوع یافته و یا از این طریق حریم خصوصی و خلوت ایشان را مورد تعدی قرار دهد. صیانت از این گونه داده‌ها که به (ترافیک دتا) معروفند بیش از همه از جانب مؤسسه‌ای که خدمات مخابراتی و اینترنتی ارائه می‌کند واجد اهمیت می‌باشد، و این قبیل مؤسسات داده‌هایی که مربوط به ارتباطات را در اختیار دارند در اغلب نظام‌های حقوقی مشمول مقررات و ضوابط دقیق و ویژه هستند که ناظر بر تکالیف و تعهدات آنها در حفظ این داده‌ها است. دستورالعمل شماره ۲۰۰۲/۵۸/ای اتحادیه اروپایی ضمن حمایت از داده‌های مربوط به ارتباطات کاربران و مشترکان اصطلاح ترافیک دتا را در معنای مضیق تری به کار برده است. گفتار ب ماده ۲ این سند مراد از این اصطلاح هر گونه اطلاعاتی می‌داند که به منظور تسهیل ارتباطات بر روی یک شبکه ارتباطی الکترونیکی تهیه صورت حساب آن پردازش می‌گردد.^۱

۵- تفتیش بدنی، تفتیش از روی لباس

می‌توان گفت خفیف‌ترین نوع تفتیش، تفتیش از روی لباس است و به خودی خود توجیه‌کننده آن نیست و تعیین ضوابطی دقیق در خصوص آن الزامی است و این نوع تفتیش تجاوز به حریم جسمانی افراد محسوب می‌شود.

بررسی ضوابط این نوع تفتیش در دو حالت صورت خواهد گرفت:

حالت اول: تفتیش بدنی در جرائم مشهود

در این مورد ضابطین می‌توانند با هدف دفع خطر احتمالی ناشی از حمل اسلحه و یا، کشف آلات و ادوات جرم متهمان به ارتکاب جرائم که احتمال یافتن و دلایل از آنها است را مورد تفتیش قرار دهند. این تفتیش به بازرسی سطحی و البسه و جیب‌های بیرونی آن و وسایل همراه فرد از قبیل کیف دستی و ساک محدود خواهد بود، که در جهت حفظ آلات و ادوات و آثار و علائم و دلایل جرم و جلوگیری از فرار متهم و یا تبانی، معمول تحقیقات مقدماتی را انجام و بلافاصله به اطلاع مقام قضایی

^۱ مردانی، علی، ۱۳۹۴، حریم خصوصی در حقوق عمومی، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد شیراز، ص ۲۶

می رسانند و در این خصوص در قوانین آیین دادرسی کیفری و سایر قوانین مربوطه حکم مجزایی بچشم نمی خورد.^۱

تنها ماده ای که اشاره مختصری به این مسئله دارد ماده ۳۳ قانون هواپیمایی کشوری مصوب ۱۳۲۸ است که مقرر می دارد: « در مواردی که جنحه یا جنایتی داخل یک هواپیما که بر فراز ایران پرواز می کند یا داخل یک هواپیمای ایرانی در خارج از ایران ارتکاب یافته باشد، فرمانده هواپیما مکلف است تا زمانی که مداخله مأمورین صلاحیت دار میسر باشد طبق مقررات قانون اصول محاکمات جزایی تفتیشات و تحقیقات مقدماتی را به عمل آورد، دلایل و مدارک جرم را جمع آوری و تأمین نماید. و در صورت لزوم می تواند موقتاً مظنونین به ارتکاب جرم را توقیف کند، مسافری و اعضای هیئت رانندگی را تفتیش و اشیایی را که ممکن است دلیل جرم باشد توقیف نماید. در مورد این ماده فرمانده هواپیما برای تفتیش جرم و تحقیقات مقدماتی از ضابطین دادگستری محسوب شود و کلیه وظایفی را که به موجب فصل دوم قانون اصول محاکمات جزایی برای کمیسره‌های شهربانی مقرر است عهده دار می باشد. این ماده نیز دارای محدوده مضیقی است و ناظر بر موارد خاص می باشد و از نظر اصول حقوقی به هیچ وجه وافی به مقصود نبوده، نیازمند قانون گذاری و ایجاد رویه قضایی است

حالت دوم: تفتیش بدنی مظنونین به ارتکاب جرم غیر مشهود

طبق ماده ۱۸ قانون آیین دادرسی کیفری: « ضابطین دادگستری به محض اطلاع از وقوع جرم در جرایم غیر مشهود مراتب را جهت کسب تکلیف و اخذ دستورات لازم به مقام ذی صلاح قضایی اعلام می کنند. »^۲

بند دوم: در دادگاه

گفتار اول: دلیل مشروع و مشروعیت تحصیل دلیل

دلیل وسیله اثبات واقعیت و کاشف حقیقت است. گرچه کشف حقیقت هدف و منظور اساسی پرونده کیفری است درعین حال این حقیقت نمی تواند به هر وسیله ای ولو نامشروع به دست آید. شأن و منزلت دستگاه قضایی و احترام به عدالت و حقوق انسانی ایجاب می کند تا از توسل به وسایلی

^۱ مقربی منش، الهام، ۱۳۸۷، حمایت کیفری از حریم خصوصی، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، ص ۱۴۵

^۲ همان، ص ۱۴۶

که ارزش های تمدن بشری را به مخاطره می اندازد خودداری کند این کشف حقیقت ایجاب می کند تا از یک سو ادله معتبر و نامشروع از سوی قانون گذار معلوم گردد تا اصحاب دعوا از تحصیل و ارائه ادله فاقد ارزش قضایی امتناع ورزند و از سوی دیگر شیوه هایی صحیح تحصیل ادله مشروع و ضوابط خاص لازم الرعایه ناظر بر آنها و یا حداقل شیوه های غیر مشروع تحصیل ادله از سوی قانون گذار و رویه قضایی بیان گردد. تا از توسل به روش های غیر قانونی و مذموم در تحصیل و ارائه دلیل اجتناب شود.

هر چند همان طور که توضیح داده شد اصل تحصیل آزادانه دلیل مجوزی است برای توسل به انواع و اقسام ادله برای اثبات جرم ولی این اصل در تقابل با اصل مشروعیت تحصیل دلیل به منظور صیانت از حقوق افراد و احترام به دستگاه عدالت کیفری محدود شده است. بدین صورت که اولاً فقط ادله ای قابلیت استناد یافته اند که مشروع باشند یعنی از سوی قانون گذار و رویه قضایی ممنوع اعلام نشده باشد (مشروعیت دلیل) و ثانیاً این ادله مشروع و قانونی از شیوه های مشروع تحصیل شده باشند (مشروعیت در تحصیل دلیل). بنا بر این اگرچه با توسل به اقسام ادله قانونی می توان مبادرت به اثبات جرم نمود اما به هر طریق و شیوه ای نمی توان متوسل شد، به عنوان مثال اقرار دلیل قابل قبولی است اما اقراری که با اعمال شکنجه اخذ شده باشد مطرود است.^۱

اصل ۳۸ قانون اساسی ایران مقرر می دارد: « هر گونه شکنجه برای گرفتن اقرار یا کسب اطلاع ممنوع است، اجبار شخص به شهادت اقرار، یا سوگند مجاز نیست و چنین شهادت و اقرار و سوگندی فاقد ارزش و اعتبار است.»

مفهوم مشروعیت در پی قرون متممادی از زمانی به زمان دیگر و از مکانی به مکان دیگر متحول بوده است و خود این امر گویای آن است که مشروعیت یک امر نسبی است و همین امر ارائه تعریفی از آن را از سوی قانون گذاران با مشکل مواجه کرده است. این مفهوم در واقع بسان شکلی است خمیری که از دیرباز در دست قضات پیکر تراش قرار گرفته، هر روز متحول می شود و بر ظرافت آن افزوده می گردد ولی هنوز طرح ثابتی به خود نگرفته است با این حال خطوط اصلی آن مشخص شده است. این خطوط همان احترام به شخصیت انسانی و حفظ اعتبار دادگستری است.

^۱ شکر، حمید رضا، ۱۳۸۸، تحصیل دلیل در امور کیفری ایران و حریم خصوصی، درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

هنگامی که سخن از دلیل مشروع می‌شود منظور ادله ای است که قانون‌گذار یا رویه قضایی آنها را ممنوع ندانسته باشند قانون‌گذار یا در برخی جرایم اثبات جرم را با تکیه بر ادله خاصی امکان‌پذیر دانسته است پیشنهاد و یا با تعیین ضوابط و قواعد خاصی در باب ادله، انطباق ادله ارائه شده با این ضوابط و قواعدی خواستار شده است. مقام تعقیب و یادداشتان یا شاکی خصوصی باید ادله را در مراجع کیفری ارائه‌کنند که مشروع و معتبر باشد. پس همه اشخاص اعم از مقامات قضایی و شاکیان خصوصی ملزم به تبعیت از اصل مشروعیت دلیل هستند و نمی‌توانند ادله‌ای که قانون‌گذار و رویه قضایی آنها را منع کرده است مانند اوردالی را به عنوان دلیل مدعی خود یا اثبات مجرمیت متهم به پیشگاه دادگستری ارائه کنند.

ارائه دلیلی به ظاهر قانونی و مشروع اگر به طرق نامشروع تحصیل شده باشد در برخی موارد سبب سلب ارزش اثباتی آن دلیل می‌گردد و آن را از شمار ادله معتبر خارج می‌کند البته در برخی موارد علی‌رغم عدم رعایت مشروعیت در تحصیل دلیل، ادله قانونی و مشروع تحصیلی را از اعتبار می‌اندازد که این امر بحث نسبی بودن مشروعیت در تحصیل دلیل را بیشتر نشان می‌دهد و آن در حالتی است که شاکیان خصوصی مشروعیت در تحصیل دلیل را رعایت نکنند چون الزام به تحصیل مشروع ادله فقط به مقامات دولتی و نه شاکیان خصوصی تحمیل می‌گردد، بنابراین فقط این مقامات دولتی و قضایی هستند که ملزم به رعایت اصل مشروعیت تحصیل دلیل اند چون آنها تابع قانون آیین دادرسی کیفری با الزامات آن هستند و اجرای این قواعد و مقررات بر عهده آنها است.^۱

گفتار چهارم: تعارض قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر با حمایت از حریم

خصوصی

حریم خصوصی یکی از ارزشمندترین مفاهیم نظام‌های حقوقی توسعه یافته است. حق بر حریم خصوصی در زمره مهم‌ترین حقوقی است که ارتباط تنگاتنگی با کرامت انسانی دارد. هدف آن تعالی شخصیت انسان و به دیگر سخن تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان است. حریم خصوصی با استقلال و آزادی انسان‌ها و حق بر تعیین سرنوشت برای خود ارتباط وثیق دارد. زیرا فضای لازم برای رشد و تکامل شخصی افراد را فراهم ساخته و از ابزار شدن انسان‌ها جلوگیری می‌کند. به انسان‌ها امکان می‌دهد تا اهداف و غایات خصوصی خود را تعقیب کنند و عرصه‌ای برای ابراز احساسات و

^۱ مقربی منش، الهام، ۱۳۸۷، حمایت کیفری از حریم خصوصی، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، ص ۵۶

عواطف درونی خود داشته باشد. همچنین حریم خصوصی یکی از اصول سازمان بخش جامعه مدنی است که امکان شکوفایی انجمن ها و تشکلات خصوصی را فراهم می سازد.

در ماده ۱۳ گفته شده هر شهروندی حق دارد از امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی، قضایی، شغلی، اجتماعی و نظایر آن برخوردار باشد. هیچ مقامی نباید به نام تأمین امنیت، حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آنان را مورد تعرض و تهدید قرار دهد. اقدامات غیرقانونی به نام تأمین امنیت عمومی به ویژه تعرض به حریم خصوصی مردم ممنوع است.

باید اضافه کرد علاوه بر اینکه حریم خصوصی در قانون موضوعه مورد حمایت قانونگذار است، مقررات ویژه ای نیز برای ضابطین و مجریان قانون حتی در صورت برخورد با منکرات در نظر گرفته شده است. در ماده ۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری قانونگذار تکلیف ضابطان دادگستری در ارائه مدرک شناسایی و اصل دستور قضایی به متصرف محل تاکید می کند که نشان دهنده اهمیت موضوع حریم خصوصی در قانون موضوعه به تبعیت از شرع مقدس اسلام است. قانونگذار در این ماده چنین اشعار می دارد:

« ضابطان دادگستری باید به هنگام ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، ضمن ارائه اوراق هویت ضابط بودن خود، اصل دستور قضایی را به متصرف محل نشان دهند و مراتب را در صورت مجلس قید نمایند و به امضاء شخص یا اشخاص حاضر برسانند. در صورتی که این اشخاص از رؤیت امتناع کنند، مراتب در صورت مجلس قید می شود و ضابطان بازرسی را انجام می دهند.»

علاوه بر موارد مصرح فوق، قوانین متعدد دیگری حفظ حریم مردم مورد تاکید قانون گذار بوده است که در دو بخش کلی قابل تقسیم است که در بخش نخست ممنوعیت تفحص و تجسس در امور دیگران توسط مردم و اشخاص حقیقی و در بخش دوم ممنوعیت دستگاههای عمومی و دولتی از جمله ضابطین دادگستری، وزارت اطلاعات، سازمان اطلاعات سپاه یا نیروی انتظامی و دستگاه قضایی را شامل میشود و مواد ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی، ۶۴۸، ۵۷۰ و ۵۷۱ قانون تعزیرات و مواد ۲، ۱۶ و ۱۷ قانون جرائم رایانه ای قابل استناد است.

نتیجه گیری و پیشنهادات :

الف - نتیجه گیری :

علاوه بر قانون اساسی که به مقوله حریم خصوصی از زاویه مصادیق آن پرداخته است . همچنین حریم خصوصی در قوانین ذیل مورد حمایت قانونگذار قرار گرفته است :

قانونگذار در سال ۱۳۰۷ قانون مدنی و در ماده ۱۳۰ از این قانون در مورد ممنوعیت خروجی به فضای همسایه مقرر داشته است :

«کسی حق ندارد از خانه خود به فضای خانه همسایه بدون اذن او خروجی بدهد و اگر بدون اذن خروجی بدهد ملزم به رفع آن خواهد بود.» این منع قانونگذار در حمایت از حریم خصوصی مکانی است.

همچنین مقنن در ماده ۱۳۳ قانون مدنی در مورد باز کردن روزنه در دیوار فاصل دو ملک مقرر کرده است:

«کسی نمی تواند از دیوار خانه خود به خانه همسایه در باز کند اگرچه دیوار ملک مختصی او باشد لیکن می تواند از دیوار مختصی خود روزنه یا شبکه باز کند و همسایه حق منع او را ندارد ولی همسایه می تواند جلو روزنه و شبکه دیوار بکشد یا پرده بیاویزد که مانع رؤیت شود.» مطابق نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه ۴۳/۳-۲۵۴-۱۳۳۴/۱۰/۲ « روزنه و شبکه قید شده در ماده ۱۳۳ قانون مدنی اعم است از پنجره و غیره آن.» این ماده در واقع علاوه بر ذکر اصل و استثناء ضمانت اجرای مدنی در برابر امر خلاف قانون محسوب می شود . علی الرغم جنبه تکمیلی بودن این ماده ، جهت حراست از حریم خصوصی مکانی ، این ضمانت اجرا در نظر گرفته شده است.

همچنین در مورد حریم خصوصی اموال افراد قانونگذار در ماده ۳۰۳ و در مورد ضمان گیرنده ی مال دیگری مقرر داشته است :

«کسی که مالی را من غیر حق دریافت کرده است ضامن عین و منافع آن است ، اعم از این که به عدم استحقاق خود عالم باشد یا جاهل .»

اما در قواعد ناظر بر حمایت از زندگی خصوصی، این فناوری جدید کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هر نوع اطلاعات که جنبه شخصی دارند، نظیر اطلاعات جسمانی، تصویر، صدا، روابط جنسی، عقاید فلسفی، مذهبی، سیاسی، ریشه های نژادی و قومی و حتی نوع علائق و سلیقه ها به محض آن که از طریق داده های الکترونیکی مورد پردازش قرار می گیرند باید مورد حمایت قانونگذار قرار گیرند .

قانونگذار در ماده ۲ قانون گردش آزاد اطلاعات مقرر داشته است: هر شخص ایرانی حق دسترسی به اطلاعات عمومی را دارد، مگر آن که قانون منع کرده باشد. استفاده از اطلاعات عمومی یا انتشار آنها تابع قوانین و مقررات مربوط خواهد بود. از مفهوم مخالف این ماده چنین بر می آید که منظور مقنن از جمله « مگر آن که قانون منع کرده باشد.» حریم خصوصی دولت یا اشخاص حقیقی یا حقوقی می باشد.

الزام دستگاهها و متولیان به رعایت حریم خصوصی در این قانون مدنظر مقنن قرار گرفته است. قانونگذار در ماده ۱۴ قانون گردش آزاد اطلاعات چنین مقرر داشته است:

«چنانچه اطلاعات درخواست شده مربوط به حریم خصوصی اشخاص باشد و یا در زمره اطلاعاتی باشد که با نقض احکام مربوط به حریم خصوصی تحصیل شده است، درخواست دسترسی باید رد شود.» البته وجود ضمانت اجرای مجازات جرم افشای اسرار به واسطه شغل یا حرفه مرتکب نیز در تکوین فرآیند نهادینه کردن « حریم خصوصی » می تواند موثرتر باشد، تا سایر ضمانت اجرای قانونی.

حمایت از حریم خصوصی در قانون مجازات اسلامی حراست از حریم خصوصی در برابر مزاحمت اطفال یا زنانمورد توجه بوده است

هرکس در اماکن عمومی یا معابر متعرض یا مزاحم اطفال یا زنان بشود یا با الفاظ و حرکات مخالف شئون و حیثیت به آنان توهین نماید به حبس از دو تا شش ماه و تا (۷۴) ضربه شلاق محکوم خواهد شد.

قانون مجازات اسلامی با الهام از شرع مقدس اسلام و مذهب امامیه برای حمایت از حیثیت افراد که به نوعی حریم خصوصی آنها محسوب می شود هتک حیثیت و تعرض به آبروی افراد را در بخشی جداگانه تحت عنوان کذف و احکام آن بیان نموده است. چنانچه در مواد ۲۴۵ تا ۲۶۶ قانون مجازات اسلامی ضمانت اجرایی متعرضین به حیثیت افراد را بیان نموده است که در ادامه به بررسی برخی از این مقررات می پردازیم. قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ذیل ماده ۲۴۵ در تعریف کذف مقرر می دارد: کذف عبارت است از نسبت دادن زنا یا لواط به شخص دیگری هر چند مرده باشد. همچنین قانون گذار در تبصره ماده ۲۴۶ کذف را حتی به صورت نوشتن هر چند به شیوه الکترونیکی نیز قابل تحقق می داند، و حدی را که قانون گذار برای این جرم تعیین نموده ضربه شلاق است (مستند ما ۲۵۰)

«قانون جرایم رایانه ای» به بیان مجازات های افراد متجاوز به وسیله رایانه و فضای مجازی پرداخته است. نشر اکاذیب به معنای انتشار اخبار دروغ و وقایع خلاف واقع به قصد اضرار به غیر یا تشویش اذهان عمومی یا مقامات رسمی است. در بخشی از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ با بیان تعرض به حریم خصوصی افراد و هتک حیثیت و نشر اکاذیب در فضای مجازی مقرر می دارد؛ هر کس به وسیله سامانه های رایانه ای یا مخابراتی

فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود به حبس از ۹۰ یک روز تا دو سال و یا جزای نقدی از ۵،۰۰۰،۰۰۰ ریال تا ۴۰،۰۰۰،۰۰۰ ریال و یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد. قسمت دوم ماده بر اصول ۲۲، ۲۵، ۳۲ و ۳۳ قانون اساسی تأکید شده است که هر گونه اقدام در خصوص سلب آزادی اشخاص در مراحل رسیدگی را نیازمند حکم قانون دانسته است. نکته مهم این است که مطابق مواد ۲۴۷ و ۲۴۸ و ۲۵۰ قانون جدید آیین دادرسی کیفری هر گونه اقدام سالب آزادی یا محدود کننده آزادی اشخاص از قبیل ممنوع الخروج نمودن نباید با وجود ادله کافی صورت پذیرد. همچنین اصولاً ورود به حریم خصوصی اشخاص مانند تفتیش منزل و محل کار، خود رو، سرکشی به مکاتبات و پست الکترونیکی افراد، شنودیا فهرست مکالمات تلفنی ممنوع می باشد و تنها براساس حکم قانون و دستور مقام قضایی ممکن خواهد بود.

هرکس به وسیله صحنه سازی از قبیل پی کنی، دیوارکشی، تغییر حد فاصل، امحای مرز، کرت گفتاری، نهرکشی، حفرچاه، غرس اشجار و زراعت و امثال آن به تهیه آثار تصرف در اراضی مزروعی اعم از کشت شده یا در آیش زراعی، جنگل ها و مراتع ملی شده، کوهستان ها، باغ ها، قلمستان ها، منابع آب، چشمه سارها، انهار طبیعی و پارک های ملی، تاسیسات کشاورزی و دامداری و دامپروری و کشت و صنعت و اراضی موات و بایر و سایر اراضی و املاک متعلق به دولت یا شرکت های وابسته به دولت یا شهرداری ها یا اوقاف و همچنین اراضی و املاک و موقوفات و محبوسات و اثاث باقیه که برای مصارف عام المنفعه اختصاص یافته یا اشخاص حقیقی یا حقوقی به منظور تصرف یا ذیحق معرفی کردن خود یا دیگری، مبادرت نماید یا بدون اجازه سازمان حفاظت محیط زیست یا مراجع ذیصلاح دیگر مبادرت به عملیاتی نماید که موجب تخریب محیط زیست و منابع طبیعی گردد یا اقدام به هرگونه تجاوز و تصرف عدوانی یا ایجاد مزاحمت یا ممانعت از حق در موارد مذکور نماید به مجازات یک ماه تا یک سال حبس محکوم می شود. دادگاه موظف است حسب مورد رفع تصرف عدوانی یا رفع مزاحمت یا ممانعت از حق یا اعاده وضع به حال سابق نماید. رسیدگی به جرایم فوق الذکر خارج از نوبت به عمل می آید و مقام قضایی با تنظیم صورت مجلس دستور متوقف ماندن عملیات متجاوز را تا صدور حکم قطعی خواهد داد. همچنین مقنن در تبصره ۲ از ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلام در شرایطی مجازات را تشدید کرده است. در صورتی که تعداد متهمان سه نفر یا بیشتر باشد و قراین قوی بر ارتکاب جرم موجود باشد قرار بازداشت صادر خواهد شد، مدعی می تواند تقاضای خلع ید و قلع بنا و اشجار و رفع آثار تجاوز را بنماید.

ماده ۲۴۱ قانون مجازات اسلامی در مورد ممنوعیت تحقیق و بازجویی در جرایم منافی عفت چنین مقرر می دارد: در صورت نبود ادله اثبات قانونی بر وقوع جرائم منافی عفت و انکار متهم هرگونه تحقیق و بازجویی

جهت کشف امور پنهان و مستور از انظار ممنوع است. موارد احتمال ارتکاب با عنف، اکراه، آزار، ربایش یا اغفال یا مواردی که به موجب این قانون در حکم ارتکاب به عنف است از شمول این حکم مستثنی است.

همچنین در تکمیل مبحث موضوعی این ماده ۱۰۲ (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) آیین دادرسی کیفری - منع انجام تحقیقات در جرایم منافی عفت را قانونگذار مدنظر قرار داده است. مقنن در این ماده چنین اشعار می‌دارد:

«انجام هرگونه تعقیب و تحقیق در جرائم منافی عفت ممنوع است و پرسش از هیچ فردی در این خصوص مجاز نیست، مگر در مواردی که جرم در مرئی و منظر عام واقع شده و یا دارای شاکی یا به عنف یا سازمان یافته باشد که در این صورت، تعقیب و تحقیق فقط در محدوده شکایت و یا اوضاع و احوال مشهود توسط مقام قضائی انجام می‌شود.»

در قانون آیین دادرسی کیفری مقنن در برخی مواد از حریم خصوصی حمایت کرده است که در ذیل به این موارد اشاره میکنیم

۱- ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد کیفیت تفتیش اماکن تعطیل و بسته در جرایم غیرمشهود مقرر می‌دارد: «ورود به منازل، اماکن تعطیل و بسته و تفتیش آنها، همچنین بازرسی اشخاص و اشیاء در جرائم غیرمشهود با اجازه موردی مقام قضایی است، هر چند وی اجرای تحقیقات را به طور کلی به ضابط ارجاع داده باشد.» بنابراین در ماده مذکور حریم خصوصی به لحاظ مکانی مورد حمایت قرار گرفته است و به جرایم مشهود محدود شده است؛ چرا که مقنن در این ماده مقرر داشته است: «... بازرسی اشخاص و اشیاء در جرائم غیرمشهود با اجازه موردی مقام قضایی است...» همچنین قید دوم که در این ماده به آن اشاره شده است، «اجازه موردی مقام قضایی» است که نقض حریم خصوصی را محدود می‌کند. همچنین مقنن در ماده ۳۷ نیز در مورد لزوم دستور بازرسی به تفتیش و بازرسی اماکن بسته تأکید می‌کند که تفتیش و بازرسی منازل، اماکن بسته و تعطیل و همچنین تفتیش و بازرسی اشیاء در مواردی که حسب قراین و امارات، ظن قوی به حضور متهم یا کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم در آن وجود دارد، با دستور بازرسی و با قید جهات ظن قوی در پرونده، انجام می‌شود. علاوه بر اجازه موردی مقام قضایی ماده ۱۴۳ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد لزوم اجازه متصرف در هنگام بازرسی هم سخن گفته است. حضور اشخاصی که در امر کیفری دخیل هستند در هنگام بازرسی منوط به اجازه متصرف است؛ اما چنانچه بازرسی حضور اشخاصی را برای تحقیق ضروری بداند، به دستور وی در محل حاضر می‌شوند. بنابراین قانونگذار آیین دادرسی کیفری رعایت حریم خصوصی برای اشخاص مرتبط را نیز امری لازم دانسته است. ماده ۱۴۱ این قانون نیز لزوم موردی بودن دستور مقام قضایی برای ورود به منازل و اماکن بسته را مورد تأکید قرار داده است و چنین اشعار می‌دارد: «دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، تحت هر عنوان باید موردی باشد و

موضوعی که تفتیش برای آن صورت می‌گیرد، زمان، دفعات ورود، اموال، اماکن و نشانی آنها به صراحت مشخص شود. ضابطان مکلفند ضمن رعایت دستورهای مقام قضایی، کیفیت تفتیش و بازرسی و نتیجه را در صورتمجلس تنظیم کرده، آن را به امضاء یا اثر انگشت متصرف برسانند و مراتب را حداکثر ظرف بیست و چهار ساعت به مقام قضایی اعلام کنند. « قید سوم محدود کننده برای نقض حریم خصوصی این است که قانونگذار در ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد تکلیف ضابطان دادگستری در تبعیت از مجوز صادره چنین اشعار می‌دارد: « ضابطان دادگستری مکلفند طبق مجوز صادره عمل نمایند و از بازرسی اشخاص، اشیاء و مکانهای غیرمرتبط با موضوع خودداری کنند. » بنابراین مأموران دادسرا مکلفند که فقط بطور مشخص و خاص در مورد و محدوده مجوز صادره اقدام به تحقیقات مقدماتی نمایند که این مسئله می‌تواند در جهت رعایت و تقدیس حریم خصوصی اشخاص و در این ردیف شمرده شود. در ماده ۱۴۱ این قانون هم در باب لزوم موردی بودن دستور مقام قضایی برای ورود به منازل و اماکن بسته قانونگذار تأکید کرده است که دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، تحت هر عنوان باید موردی باشد و موضوعی که تفتیش برای آن صورت می‌گیرد، زمان، دفعات ورود، اموال، اماکن و نشانی آنها به صراحت مشخص شود. ضابطان مکلفند ضمن رعایت دستورهای مقام قضایی، کیفیت تفتیش و بازرسی و نتیجه را در صورتمجلس تنظیم کرده، آن را به امضاء یا اثر انگشت متصرف برسانند و مراتب را حداکثر ظرف بیست و چهار ساعت به مقام قضایی اعلام کنند.

۲- ماده ۱۴۲ قانون آیین دادرسی کیفری در باب کیفیت تفتیش و بازرسی منزل یا محل سکونای افراد مقرر داشته است:

«تفتیش و بازرسی منزل یا محل سکونای افراد در حضور متصرف یا ارشد حاضران و در صورت ضرورت با حضور شهود تحقیق، ضمن رعایت موازین شرعی و قانونی، حفظ نظم محل مورد بازرسی و مراعات حرمت متصرفان و ساکنان و مجاوران آن به عمل می‌آید. و در تبصره همان ماده مقرر داشته است که هرگاه در محل مورد بازرسی کسی نباشد، در صورت فوریت، بازرسی در غیاب متصرفان و ساکنان محل، با حضور دو نفر از اهل محل به عمل می‌آید و مراتب فوریت در صورتمجلس قید می‌شود. این مورد به عنوان « نظارت عام » شهروندان بر عملکرد مجریان قانون که در دادسرا فعالیت می‌کنند، محسوب می‌شود که گامی به جلو در رعایت « حریم خصوصی » محسوب می‌شود.

۳- ماده ۵۸ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد تکلیف ضابطان دادگستری به عنوان مأموران دادسرا در ارائه مدرک شناسایی و اصل دستور قضایی به متصرف محل مقرر داشته است: « ضابطان دادگستری باید به هنگام ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، ضمن ارائه اوراق هویت ضابط بودن خود، اصل دستور قضایی را

به متصرف محل نشان دهند و مراتب را در صورت مجلس قید نمایند و به امضاء شخص یا اشخاص حاضر برسانند. در صورتی که این اشخاص از رؤیت امتناع کنند، مراتب در صورت مجلس قید می‌شود و ضابطان بازرسی را انجام می‌دهند.»

از جمله وظایفی که قانون گذار برای افراد دخیل در دادرسی تعیین کرده، رعایت و توجه به حریم خصوصی افراد در جهت تضمین آن است؛ چرا که با پیشرفت حیات اجتماعی و پیچیده تر شدن روش های جمع آوری اطلاعات و سازمان دهی و تحلیل آن، بر وسعت کار دادگاه افزوده شده و چنین گسترشی، کاوش در برخی از ابعاد و جنبه های حریم خصوصی افراد را الزامی ساخته است و در نتیجه به نگرانی و آگاهی قانون گذار به موضوع حریم خصوصی انجامیده است، قانون گذار نه تنها قضات را به طور خاص بلکه کلیه اشخاصی را که در جریان تحقیقات حضور دارند من جمله، ضابطین قضایی، موظف به رعایت حریم خصوصی و عدم ورود غیر قانونی به آن کرده است که در صورت تخلف ضمانت اجرایی را به کار بگیرد.

۴- قانونگذار در مواد ۱۴۴ و ۱۴۵ قانون آیین دادرسی کیفری در باب امکان ممانعت ورود و خروج به محل بازرسی و تکلیف بازپرس در برخورد با ممانعت متصرف برای ورود به محل بازرسی مقرر داشته است: در صورت ضرورت، بازپرس می‌تواند ورود و خروج به محل بازرسی را تا پایان بازرسی ممنوع کند و برای اجرای این دستور از نیروی انتظامی و حسب ضرورت از نیروی نظامی با هماهنگی مقامات مربوط استفاده کند که در این صورت، نیروی نظامی زیر نظر مقام قضایی و در حکم ضابط دادگستری است. همچنین در صورتی که متصرف منزل و مکان و یا اشیای مورد بازرسی، از بازکردن محل ها و اشیای بسته خودداری کند، بازپرس می‌تواند دستور بازگشایی آن ها را بدهد، اما تا حد امکان باید از اقداماتی که موجب ورود خسارت می‌گردد، خودداری شود. محدود کردن موضوع این مبحث از قانون به اجازه بازپرس به عنوان یک مقام قضایی قابل اعتماد و مرجعی صالح برای رسیدگی به این موضوع، نشان دهنده اهمیتی است که در موارد خاص نقض حریم خصوصی جسمانی یا مکانی منظور نظر نگارنده قانون می‌باشد. تبصره (اصلاحی ۱۳۹۴/۳/۲۷) ماده ۱۴۵ از قانون آیین دادرسی کیفری کفرر داشته است: «در صورتی که در اجرای این ماده، خسارت مادی وارد شود و به موجب تصمیم قطعی، قرار منع یا موقوفی تعقیب و یا حکم برائت صادر شود، همچنین مواردی که امتناع کننده شخص مجرم نباشد حتی اگر موضوع به صدور قرار جلب به دادرسی یا محکومیت متهم منجر شود، دولت مسئول جبران خسارت است، مگر آنکه تقصیر بازپرس یا سایر مأموران محرز شود که در این صورت، دولت جبران خسارت می‌کند و به بازپرس و یا مأموران مقصر مراجعه می‌نماید.» با این توضیح مسوول دانستن مجریان قانون به جبران خسارت احتمالی بیانگر اهتمام نگارنده قانون به رعایت حرمت»

حریم خصوصی» و جبران خسارات احتمالی در صورت نقض آن می باشد که به لحاظ شرعی و قانونی با « اصل لاضرر» منطبق است.

۵- ماده ۹۱ قانون آیین دادرسی کیفری در مورد کیفیت انجام تحقیقات مقدماتی برای حفظ آبروی افراد و رعایت حریم معنوی اشخاص مقرر داشته است: « تحقیقات مقدماتی به صورت محرمانه صورت می گیرد مگر در مواردی که قانون به نحو دیگری مقرر نماید. کلیه اشخاصی که در جریان تحقیقات مقدماتی حضور دارند موظف به حفظ این اسرار هستند و در صورت تخلف، به مجازات جرم افشای اسرار شغلی و حرفه ای محکوم می شوند.» محدود کردن تحقیقات مقدماتی غیر سری و تعیین مجازات برای متخلفین به عنوان ضمانت اجرای ماده مذکور نشان دهنده اهتمام ویژه قانونگذار آیین دادرسی کیفری به رعایت حریم خصوصی است. علاوه بر موارد فوق نگارنده قانون آیین دادرسی کیفری در ماده ۹۶ قانون مذکور منع انتشار تصویر و مشخصات مربوط به هویت متهم را مورد تأکید موکد قرار داده است و مقرر داشته است تا انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت متهم در کلیه مراحل تحقیقات مقدماتی توسط رسانه ها و مراجع انتظامی و قضایی ممنوع است مگر در مورد اشخاص زیر که تنها به درخواست بازپرس و موافقت دادستان شهرستان، انتشار تصویر و یا سایر مشخصات مربوط به هویت آنان مجاز است:

الف- متهمان به ارتکاب جرائم عمدی موضوع گفتارهای (الف)، (ب)، (پ) و (ت) ماده (۳۰۲) این قانون که متواری بوده و دلایل کافی برای توجه اتهام به آنان وجود داشته باشد و از طریق دیگری امکان دستیابی به آنان موجود نباشد، به منظور شناسایی آنان و یا تکمیل ادله، تصویر اصلی و یا تصویر به دست آمده از طریق چهرهنگاری آنان منتشر می شود.

ب- متهمان دستگیر شده که به ارتکاب چند فقره جرم نسبت به اشخاص متعدد و نامعلومی نزد بازپرس اقرار کرده اند و تصویر آنان برای آگاهی بزه دیدگان و طرح شکایت و یا اقامه دعوی خصوصی توسط آنان، منتشر می شود.

۶- در مورد ارائه اوراق، نوشته ها و سایر اشیای متعلق به متهم ماده ۱۴۶ قانون آیین دادرسی کیفری چنین اشعار می دارد: « از اوراق، نوشته ها و سایر اشیای متعلق به متهم، فقط آنچه راجع به جرم است تحصیل و در صورت لزوم به شهود تحقیق ارائه می شود. بازپرس مکلف است در مورد سایر نوشته ها و اشیای متعلق به متهم با احتیاط رفتار کند، موجب افشای مضمون و محتوای غیر مرتبط آنها با جرم نشود، در غیر این صورت وی به جرم افشای اسرار محکوم می شود.» بنابراین ضمن تعیین مجازات « جرم افشای اسرار» به عنوان ضمانت اجرای قانونی حریم خصوصی، از اوراق، نوشته ها و سایر اشیای متعلق به متهم، فقط آنچه

راجع به جرم است تحصیل و در صورت لزوم به شهود تحقیق ارائه می‌شود؛ برای عمل در تحقیقات مقدماتی ملاک عمل قرار می‌گیرد.

۷- قانون آیین دادرسی کیفری در باب توقیف آلات و ادوات جرم و حراست از حریم خصوصی اشخاص مقرر کرده است: «آلات و ادوات جرم، از قبیل اسلحه، اسناد و مدارک ساختگی، سکه تقلبی و تمامی اشیائی که حین بازرسی به دست می‌آید و مرتبط با کشف جرم یا اقرار متهم باشد توقیف می‌شود و هر یک در صورت مجلس توصیف و شماره گذاری می‌گردد. آنگاه در لفاف یا مکان مناسب نگهداری و رسیدی مشتمل بر ذکر مشخصات آن اشیاء به صاحب یا متصرف آنها داده می‌شود. مال توقیف شده با توجه به وضعیت آن در محل مناسبی که از طرف دادگستری برای این منظور تعیین می‌شود، نگهداری می‌گردد».

۸- قانون آیین دادرسی کیفری در مورد شروع به تعقیب در جرایم غیرقابل گذشت توسط دادستانی آن را مشروط کرده است. مشروط کردن شروع به تعقیب در دادسرا توسط مقام قضایی بدین شرح است: «هرگاه کسی اعلام کند که خود ناظر وقوع جرمی بوده و جرم مذکور از جرائم غیرقابل گذشت باشد، در صورتی که قراین و اماراتی مبتنی بر نادرستی اظهارات وی وجود نداشته باشد، این اظهار برای شروع به تعقیب کافی است، هر چند قراین و امارات دیگری برای تعقیب موجود نباشد؛ اما اگر اعلام کننده شاهد قضیه نبوده، به صرف اعلام نمی‌توان شروع به تعقیب کرد، مگر آنکه دلیلی بر صحت ادعا وجود داشته باشد. یا جرم از جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی باشد».

۹- نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مراحل دادرسی مقرر داشته است: «سازمان‌های مردم‌نهادی که اساسنامه آنها در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و دارای ناتوانی جسمی یا ذهنی، محیط زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت از حقوق شهروندی است، میتوانند نسبت به جرائم ارتكابی در زمینه‌های فوق اعلام جرم کنند و در تمام مراحل دادرسی شرکت کنند.» قانونگذار حق مذکور در این ماده را در مواردی که جرم واقع شده دارای بزه دیده خاص باشد، منوط به کسب رضایت کرده است و رضایت وی جهت اقدام مطابق این ماده ضروری است. مقنن در این مورد چنین اشعار داشته است «در صورتی که جرم واقع شده دارای بزه‌دیده خاص باشد، کسب رضایت وی جهت اقدام مطابق این ماده ضروری است. چنانچه بزه دیده طفل، مجنون و یا در جرائم مالی سفیه باشد، رضایت ولی، قیم یا سرپرست قانونی او اخذ می‌شود. اگر ولی، قیم یا سرپرست قانونی، خود مرتکب جرم شده باشد، سازمان‌های مذکور با اخذ رضایت قیم اتفاقی یا تأیید دادستان، اقدامات لازم را انجام می‌دهند.»

علیرغم توجه و اهمیت حریم خصوصی در اسلام در قانون مدنی با وجود اینکه مربوط به مدنیت و قوانین شهرنشینی و زندگی اجتماعی تمدن امروزی است، اما موارد محدود و قلیلی مربوط به حریم خصوصی یافت

می شود. شاید این امر به دلیل است که با توجه به قدمت قانون مدنی در ایران و جدید بودن موضوع حریم خصوصی و توجه به آن در قوانین امروزی در ایران و جهان و عدم اصلاحات و به روز رسانی این قانون در حقوق ایران توجه کافی به مفهوم « حریم خصوصی » نشده است. بنظر می رسد در مواردی که قانونگذار مصلحت اجتماعی را ضروری بداند (مانند تمکین زوجه) می تواند مجوز نقض حریم خصوصی به جهت رعایت صلاح جامعه باشد. البته این قاعده در مورد نگارش و تنقیح قوانین دیگر نیز رعایت می شود. بنابراین می توان نتیجه گرفت که حمایت همیشه به معنی صیانت از حریم خصوصی و عدم نقض آن نیست، بلکه در مواردی قانونگذار بر اساس مصلحت اجتماعی حمایت را از طریق نقض حریم خصوصی فراهم می کند. اما در قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون امر به معروف و نهی از منکر، قانون حقوق شهروندی، قانون گردش آزاد اطلاعات که در دو دهه اخیر تصویب شده یا مورد تجدید نظر قرار گرفته اند؛ بیشتر موضوع حریم خصوصی را مدنظر قرار داده اند و به آن پرداخته اند و علی الخصوص در مورد قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری این مقوله بیشتر نمود پیدا کرده است. نقض حریم خصوصی دارای تبعات اخلاقی، حقوقی است. حریم خصوصی در حقوق ایران و در تنقیح قوانین به عنوان یک اصل پذیرفته شده است.

ب-ارایه پیشنهاد:

با توجه به تحقیقات به عمل آمده در این پژوهش پیشنهادات ذیل را ارایه می کنیم.

- ۱- با توجه به عدم وجود یک قانون منسجم و مستقل در باب حریم خصوصی باید یک قانون با استقلال کامل و به معنی اخص کلمه تدوین گردد.
- ۲- قانونگذار باید تأکید کند مبنی بر اینکه قوانین مغایر با قانون خاص حریم خصوصی فاقد اعتبار می باشد. بدین معنا که قانون مذکور، قانونی خاص شناخته شود و حتی قوانین عام لاحق را تخصیص بزند.
- ۳- بهتر است مقنن مصالحی را که می تواند حریم خصوصی را نقض نماید در قانون احصاء و مشخص کند مانند اضرار به حقوق عمومی و امنیت جامعه، صیانت از بقای خانواده و ...
- ۴- با توجه به اصل بودن و اهمیت « حریم خصوصی » لازم است تا قانونگذاران در تقنین و قانونگذاری حریم خصوصی به عنوان یک اصل اساسی و محور در قانونگذاری قرار بگیرد و در کلیه شقوق و متون قانونی نمود داشته باشد.

فهرست منابع

کتابها :

- احمدی کوهبنانی، ۱۳۹۷، احسان، نقش حریم خصوصی و ضمانت اجرای آن در قوانین کیفری ایران، انتشارات بوتیا ،
- اردبیلی، محمد، ۱۳۹۵ ، حقوق جزای عمومی، جلد اول، چاپ چهل و هفتم، نشر میزان، تهران،
- انصاری، باقر، ۱۳۹۳ ، حقوق ارتباط جمعی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات سمت،
- انصاری، باقر، ۱۳۹۳ ، حقوق حریم خصوصی، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت،
- آرنه، هانا توتالیتاریسم، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات جاویدان، چاپ اول. (۱۳۶۶)
- باستانی، برومند، ۱۳۸۶ ، جرایم کامپیوتری و اینترنتی، جلوه ای نوین از بزهدکاری، چاپ سوم، تهران، انتشارات بهنامی ،
- پور عبدالله ، کبری ؛ جلیل زاده ، سمانه ، ۱۳۹۳ ، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده ، سال هفدهم ، شماره ۶۶ ،
- پور قهرمانی، بابک؛ صابر نژاد ، علی ، ۱۳۹۴ ، حریم خصوصی در فضای سایبر از منظر حقوق بین الملل، چاپ اول، تهران،
- حبیب زاده، طاهر، ۱۳۹۰ ، حقوق فناوری اطلاعات مقدمه ای بر حقوق تجارت الکترونیک (مطالعه تطبیقی)، جلد اول، تهران، انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی،
- ربانی گلپایگانی ، علی ، ۱۳۸۲، عقاید استدلالی، مرکز نشر هاجر ،
- صادقی، حسین، ۱۳۸۸، مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک، ج ۱، تهران، میزان. ص ۱۱۷،
- قاضی شریعت پناهی، ابوالفضل ، ۱۳۹۱ ، بایسته های حقوق اساسی، تهران، نشر دادگستر و نشر میزان، چاپ چهارم.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۶، الزام های خارج از قرارداد (ضمان قهری)، ج ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران ،
- کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷ق، الکافی، نشر دارالکتب اسلامیه ، ج ۲،
- محسنی، فرید، ۱۳۹۴ ، حریم خصوصی، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) ،
- موسوی خمینی، روح الله، ۱۳۸۴ ، تحریر الوسیله، ج ۱، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی،

- نوری و نخجوان، ۱۳۸۳، حقوق حمایت داده‌ها، ج ۱، تهران، گنج دانش. ص ۳۴،
- وایت، راب؛ هینس، فیونا، ۱۳۸۲، درآمدی بر جرم و جرم شناسی، ترجمه میر روح الله صدیق بطحائی اصل، تهران، نشر دادگستر، چاپ اول.

مقالات :

- افشار، لیلا؛ نعمتی، علی، ۱۳۸۹، حریم خصوصی در پژوهش‌های معطوف به انسان بر مبنای آموزه‌های اسلامی، مجله راهبرد فرهنگ، دوره ۳، شماره ۹-۸، صفحات ۷۴-۵۹
- انصاری، باقر، حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلامی تطبیقی و ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۶، ۱۳۸۳، صفحات ۱۰-۵۴
- بگدلی، علی؛ علی اکبری بابوکانی، احسان علی، ۱۳۹۶، بررسی فقهی و حقوقی ورود دولت به حریم خصوصی، مجله علمی-ترویجی (وزارت علوم)، سال ششم، شماره سیزدهم، صفحات ۱-۳۰
- پوربافرانی، حسن، رحیمی، رئوف، ۱۳۹۵، مطالعه تطبیقی جرم شکنجه در حقوق ایران و کنوانسیون منع شکنجه، حقوقی دادگستری، شماره ۹۳، صفحات ۳۵-۶۲
- جعفری، علی؛ رهبر پور، محمدرضا، ۱۳۹۶، مسئولیت مدنی نقض حریم خصوصی داده‌ها در فقه امامیه و حقوق موضوعه، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، مقاله ۲، دوره ۵، شماره ۱۸، صفحات ۴۳-۷۴
- جمشیدی فارسانی، مهدی؛ صالحی، محمد خلیل، ۱۳۹۵، تضمین حریم خصوصی جسمانی در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، کنگره بین‌المللی جامع حقوق ایران، صفحات ۶۴-۸۵
- راسخ، محمد، ۱۳۸۴، «تئوری حق و حقوق بشر بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۴۱، صفحات ۱۱-۸۳
- رحمدل، منصور، ۱۳۸۴، حق انسان بر حریم خصوصی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۷۰ شماره ۱۰، صفحات ۱۱۹-۱۴۵
- رضایی، زهرا، امنیت و حریم خصوصی در اینترنت اشیاء، چهارمین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات دانش بنیان در مهندسی کامپیوتر و فناوری اطلاعات، تهران، دانشگاه ابرار، ۱۳۹۶،
- زرکلام، ستار، ۱۳۸۶، حریم خصوصی ارتباط اینترنتی (مطالعه در حقوق ایران و اتحادیه اروپا)، معارف اسلامی و حقوق، سال هشتم، شماره ۲۵، صفحات ۱۷۳-۱۹۶

- شاه قلی ، احمدرضا ، ۱۳۸۸ ، « اخلاق رسانه و حریم خصوصی: رویکردی اسلامی » ، فصلنامه رسانه، شماره ۸۰ ، صفحات ۴۳-۵۸
- عظیم زاده اردبیلی ، فائزه ؛ میرزاده ، زهرا ، ۱۳۹۵ ، بررسی دلایل لزوم حمایت کیفری از حریم خصوصی خانواده ، دو فصلنامه علمی ترویجی فقه و حقوق خانواده (ندای صادق) ، سال بیست و یک ، شماره ۶۴ ، صفحات ۳۱-۵۷
- غلامی ، حسین ، ۱۳۹۱ ، اصل حداقل بودن حقوق جزا ، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ، سال اول، شماره ۲ ، صفحات ۴۱-۶۵
- قیاسی، جلال الدین ، ۱۳۸۷ ، حق خلوت در سیاست کیفری اسلام ، مجله پژوهش حقوقی ، شماره ۱ ، صفحات ۱۳۳ تا ۱۶۷
- محسنی، فرید؛ قاسم زاده ، فریدون ، ۱۳۸۵ ، حریم شخصی در فضای مجازی با تکیه بر حقوق ایران ، فصلنامه علمی و پژوهشی شریف ، ش ۳۴ ، صفحات ۲۱-۳۰
- مصطفی زاده ، فهیم ، ۱۳۸۵ ، شناخت و بررسی حق خلوت به عنوان یکی از مصادیق حقوق شهروندی ، مجموعه مقالات، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، چاپ اول. صفحات ۳۴-۵۴
- موسی زاده ، ابراهیم ؛ زسمتان مصطفی زاده ، فهیم ، ۱۳۹۱ ، نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی ، فصلنامه بررسی های حقوق عمومی / سال اول، شماره ۲ ، صفحات ۴۵-۶۷
- نقیبی ، سید ابوالقاسم ، ۱۳۸۹ ، حریم خصوصی در مناسبات و روابط اعضای خانواده ، مجله فقه و حقوق خانواده (ندای صادق) سال پانزدهم ، شماره ۵۲ ، صفحات ۱-۲۴
- نیسن بام ، هلن ، ۱۳۸۱ ، حمایت از حق خلوت آدمیان در عصر اطلاعات ، مجله پژوهش های حقوقی ، دوره ۱، شماره ۲ ، صفحات ۱۷۱-۲۰۱
- واعظی، سید مجتبی ، علی پور، سیدعلی ، بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران ، مطالعات حقوق خصوصی ، کارشناسی ارشد ، دوره ۷ ، شماره ۱۷ ، ۱۳۸۹ ،

پایان نامه ها :

- خلیخالی، سیدفرید ، ۱۳۷۹ ، آزادی و نظم عمومی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشگاه شهید بهشتی،

- شکری، حمید رضا، ۱۳۸۸، تحصیل دلیل در امور کیفری ایران و حریم خصوصی، درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی،
- مردانی، علی، ۱۳۹۴، حریم خصوصی در حقوق عمومی، کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز،
- مقربی منش، الهام، ۱۳۸۷، حمایت کیفری از حریم خصوصی، کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد،

منابع عربی :

- انصاری، مرتضی، ۱۴۲۷ق، المكاسب، ج ۱، چاپ سنگی،
- حر عاملی، ۱۳۹۱هـ.ق، وسایل الشیعه، ج ۱۲، قم، مؤسسه آل البيت (علیه السلام).
- طباطبائی، محمدحسین، ۱۳۹۳، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۸، انتشارات امیرکبیر،

سایت ها :

<http://bankmaghaleh.ir>

<http://Plato.stanford.edu>. Decew, Judith. Privacy.

<https://dictionary.abadis.ir/fatofa/%D8%AD%D8%B1%>

Abstract:

"Privacy" has been used repeatedly in conversational language as well as in philosophical, political, and legal discussions, but there is still no definite definition of it. The concept of privacy is deeply rooted in human and sociological issues, showing how they are valued in different cultures. In Iran, though, the legal system of our country, at least since the adoption of the first constitution, has become familiar with traditional protections of the right to privacy, such as respect for the privacy of individuals and the prohibition of opening personal letters and so on. There is no specific law in Iran that specifically deals with privacy. The analysis of the law and the results of the research show that the constitution, Islamic penal code, criminal procedure law, civil law, the law of the notorious and the ignorant, the cyber-space law and other specific laws protect and protect Privacy has been at the forefront of its work, but in some respects privacy laws have been compromised and there are conflicts between the law and the concept of privacy. Basic protection of privacy requires a coherent, independent law, and the legislator's insistence that laws contrary to a particular privacy law are invalid. Only then can privacy really be protected. Of course, privacy should not be over-exaggerated, and privacy should be treated as a means of harming public rights and community security.

Keywords: privacy, protection, Iranian law, freedom

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY

MARVDASHT BRANCH

Faculty of Humanities

Thesis for receiving (M.A) degree on Private Law

Title:

Rules governing privacy and its protection in Iranian law

Thesis Advisor:

A.Mazareyi (Ph.D)

By:

Maryam Dehghanian

Summer 2019